

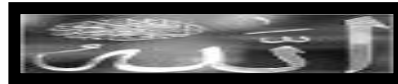
خدا آفرین

تورکجه - فارسی

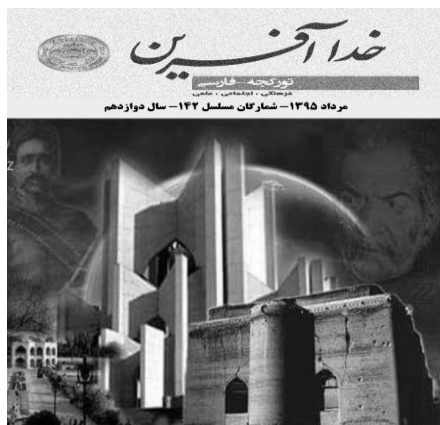
فرهنگی ، اجتماعی ، علمی

مرداد ۱۳۹۵ - شمارگان مسلسل ۱۴۲ - سال دوازدهم

خداآفرین ۱۴۲

ایچینه کیلر:

- ۲.....خداآفرین ۱۲ یاشینا گیردی.....
- ۴.....ماراغالی اوحدنین جام جم اثرینده تصووف.....
- ۱۱.....روستای کسمن در بالادست رود کر و فرزند آن.....
- ۲۱.....قدیم تورک سوزلری لوغتی.....
- ۲۶.....خداآفرین بولگه سینده فولکلوریک شعرلر.....
- ۳۳.....تریمان حسن زاده دن آفوریزملر.....
- ۴۰.....۱۰۰ سورو ۱۰۰ جواب.....
- ۴۳.....آذربایجانین قدیم دیاری خینالیق.....
- ۴۸.....ترکهای آذربایجان.....
- ۵۹.....دندیمکی یادگار قالسین.....
- ۶۳.....کسوفهای تاریخ.....
- ۷۰.....اویکو (لالین باغچاسی).....
- ۷۳.....اویکو (گنجه ایله باش - باشا).....
- ۷۶.....توفیق (فرید) دن شعرلر.....
- ۸۶.....قالیم موتانوو دان شعرلر.....
- ۸۹.....نیظامی ظهرا بی دن شعرلر.....
- ۹۴.....سلیمان رستم.....
- ۹۵.....امام وئردی سامانی دن شعرلر.....
- ۹۷.....کیشیلیک درسک.....
- ۱۰۰.....مکتوبلار.....

شماره مسلسل (۱۴۲) ۱۰۰ صفحه

مدیر مسئول ، سردبیر و صاحب امتیاز:

دکتر حسین شرقی دره جک (سوی تورک)

مدیر داخلی: علی محمد نیا

انڈیتور: رکسانا کافی

زمینه مجله:

فرهنگی؛ مسایل اجتماعی؛ معلومات عمومی؛ طنز و سرگرمی سالم

روش مجله:

آموزشی؛ تحلیلی؛ خبری؛ اطلاع رسانی؛ پژوهشی

گستره توزیع: آذربایجانهای شرقی غربی؛ اردبیل؛ تهران

آدرس چاپخانه: تهران چهار راه خانقاه پاساژ گوهری نسب چاپ ارسباران/پ ۳

نشانی مجله تهران خیابان وصال شیرازی پلاک ۷ طبقه سوم

واحد ۵ تلفن: ۶۶۴۹۳۰۸۴-فاکس: ۶۶۴۶۰۸۹۵/ 09192281916

نحوه ارسال مقاله:

تایپ شده بصورت world به ایمیل یا

آدرس ماهنامه به زبانهای ترکی و فارسی

جهت معرفی آثار دو جلد همراه با توضیح

مناسب ارسال نمایید.

اشتراک ماهنامه: یک سال ۴۰۰۰۰ و شش ماه

۲۴۰۰۰ هزار تومان به شماره کارت بانک تجارت

۶۲۷۳۵۳۳۰۱۰۳۸۸۷۰۷ به نام حسین

شرقی دره جک واریز نمایید.

KHUDAFARIN

Cultural and social monthly magazin

managing Director concessioner and chief

Editor: Dr. HÜSEYN

ŞƏRQİDƏRƏCƏK(SOYTÜRK)

XUDAFƏRİN

Aylıq Elmi, İctimai, mədəni Dərgi

Təsisçi və Baş Redaktor:

Dr. HÜSEYN

ŞƏRQİDƏRƏCƏK(SOYTÜRK)

say 142A 2016, Tehran

tiraj: 5000 قیمت ۳۰۰۰ تومن

[https:// telegram.me/xudafarin](https://telegram.me/xudafarin)

khudafarin@yahoo.com

WWW.KHUDAFARIN.IR

خدافرین ۱۲ یاشینا گیردی

خدافرین تاریخه وئره جییمیز حساباتدیر. آسیمیلایسونا قارشى دیره نیش و وارلیق مجادله سی دیر. اونا گوره ده بو بیر درگی یوخ، بلکه بیر یولدور و اونون دونوش نوقطه سی تام اوزوموزو درکین یوکسک سویه سی دیر. اوزونو تانیمايان و یا خود اوز کیملینه اوزگه یاناشان هر بیر میللت و خالق اوزون زامان مسافه سینده باشقالارینا یئم و قول اولماق مجبوریتینده دیر. بیز اولو بابالاریمیزین زنگین گنجیمیشینی الده بایراق ائدرک یولا چیخدیق. چونکی کوله لیک و ظالیملیک قانیمیزدا اولمادیغیندان همیشه اصیل ساده و تمیز تورک قانلی اولاراق هرکسه ائشیت یاناشما طرزی ایله کوره سلله شن دونیادا اوز ائتگی و بیلگیمیزی گوسترمه لی و سرگیله مه لیک، اونا گوره خدافرین تورک روحوندان دوغدو و بویدو. اینانیرام هر گون بویوه جکدیر. او اوزدن تانیرنین تاپشیریغی اولاراق یئر اوزونده بیرگه یاشامین، عدالتلی وار اولمانین همیشه تمشیلچیسى اولاجاییق.

اوجا داغ تک باشی همیشه قارلی اولان خدافرین اوز – اوزلویونده یارادیجی گوجه مالیک دیر. او یولا توتولان ایشیق دیر. آیندینلاشدیریر و توره دیر، شاعیرلرین، یازارلارین، آشیقلا رین و هنر آداملارینین سوز و دوشونجه مسکنی و گووندیی سیغیناجاقدیر. اثرلرینین یاییلان و پایلاشیلان قایناغیدیر. او اوزدن هم ده یئنی یولجولارین بایراغی و آمال مکتبی دیر.

خدافرین سیرلرین چوزولن شیفره سی و گله جه یه دوغرو شیفره له نن دوشونجه وقان یادداشیمیزدیر. اوردا دده قورقود نفسی ایله یاناشی نسیمی روحو وار. هم ده فضولی عظمتی ایله برابر واقیف احترصی

Xudafərin 12 yaşına girdi

Sorumlu müdir: Dr. HÜSEYİN ŞƏRQİDƏRƏCƏK (SOYTÜRK)

سوروملو مدیر: دکتر حسین شرقی دره جک (سوی تورک)

۱۲ ایل بیر عمر دیر همده یارادیجلیق سالنامه سی و مدنیته خیدمت یولودور. هم دادلی هم ده آجی بیر یولدور. زامان تونلینده گئچن عمر یولو هم ده چوخ مسئولیتلی اولموشدور. دوشونجه و اوزون مدتلی آمالین اساسیندا دوزنلنن و یول خریطه سی اوزریندن داوام ائدن خدافرین مدنی دیره نیش و اوزلاشی هم ده باریش و سئوگی ایچریکلی بیر کولتورل وارلیق کیمی دورمادان یولا دوام هیجانی ایله تورکلویوموزو قوروما آماجی ایله همیشه یاشار آبیده کیمی تارخ صحنه و صفحه لریمیزده بیزم- بیز اولدوغوموزون اونایی کیمی بلگه له نرک نسلیمیزین و چاغیمیزین یاشام مجادله بایراغی کیمی گله جک چاغلارا و تورونلاریمیزا میراث اولاراق بیزدن باشاریلی دده لر کیمی اصیل ارمان اولاجاقدی.

باشین دیک توتاراق، کیمسه اوخورکن سورغولاناراق. آنجاق خدافرین بیرلین، قارداشلیغین سیمگه سی اولاراراق دار دوشونجه لیلره همیشه میدان اوخوموش و اوخویاجاقدیر. عیرقی، دینی آراسچگیلره میدان وئرمه ین خدافرین گوزل اسلام دینیمیزین هامی برابر دیر امریندن و بویروغوندان یولا چیخاراق اینسانلیغا خیدمت میسیاسینی یئرینه یئترمکده دیر. اولو و بویوک رسولوموزون قرآن کریم ده الله طرفیندن اقرا دیبرک باشلاتدیغی قوتسال دیردن الهام آلاراق یولا دوام وظیفه سینی بیر عبادت سایاراق یئرینه یئترمکده دیر. ۱۲-جی ایله گیره لی مدنیتمیزین خیدمتینده ییک، بوردان سئونلره و سئونلره سسله نیرم. بیر اولاق، دیری اولاق، ایری اولاق، گوجلو و موتلو اولاق...

وار. خورشید باننون کورک اوره ییندن دوغان گونش شعالاری ایله یاناشی اونون روحوندا بابک عزمی وار. خدافرین ان اوزاقلاردان روحوموزدا وهوجیره لریمیز ده گیزیلی ساخلانان قان کدلاریمیزین قیطعه لر آراسی بویوک فاتحلیک یوروشونون ظفر رمزی دی. اورتا آسیادان، مزوپوتامیادان، اورتا دوغودان قوزیی آفریقادان، آوروپادان آخیب گلن وار اول ای تورک سسینین آوازدی. اوخوللاری اولمایان باشقا دیلده ایلیم- ایلیم ایمیلده ین چووقلارین اومید چیراغی دیر. آذربایجانین قاراداغیندان روحموزا آخان آنا سودودور. تاریخ همیشه قارانیقلاردان دوغار، اونا گوره ده تورک دونیاسینین ان قارانیقلاریندن دوغان خدافرین اوغورون روحوندا وار اول سسی اولماقلا یاناشی، گاگائوزوز هامیمیز دییه بیله جک هایقیریدی. کرکوکون آجیلارایلا باریشمایان تانری داغلاریندن قیدالانان، خزرده جیلالانان اوزاق شرقدن آوروپایا اوزانان هون و اوغوزون سسی دیر. گیجه بیلمه دیک گوندوزلری سئوگی نامینه تمیز، پاک، صاف، مغرور، دموکرات بیر اولوسون سسی اولماغا غیرت گوستردیک.

دوغروسو خدافرین بیر درگی اولماقدان یانا آتامین غرورلی تورک روحونون ابدی یاشارلیغی و آتامین آماندی اوغولوم سنه اویرتدیم بو دیله صاحب چیخ دئمه سیندن دوغوموش دور. اونلارین اینجه ستمه قارشی چابک بویواوغلوم، آرزو ودیلکلرینین تام دا اولماسا هر بیر تورکون اوغول وقیز بویتمه آماجینین تعجلی سی دیر.

خدافرین آجیلی باشارینین چوخ دادلی لذتی دیر. بوردا کوورک گنجه جیک شاعیرلرله یاناشی اوستا قلملرین و جسور اورکلرین ده پایی وار. اولوسوموزون بوتون کسیملرینین رغبتینی قازانان خدافرین همده بو میللتین قلبینده یاشاییر. کیمسه گیزی - گیزی اوخویور، کیمسه مترودا، اتوبوسدا

ماراغاللی اوحدینین "جام جم" اثرینده تصووفون و خلوتیلیین شرحی

MARAĞALI OHƏDİNİN CAMİ CƏM ƏSƏRİNDƏ
TƏSƏVVUFUN VƏ XƏLVƏTİLİYİN ŞƏRHİ
PROF. MAARİFƏ HACİYEVA

پروفیسور معارفه حاجیوا

تصووف حسنی خلق ایله ادبیر،
ولی حسنی ادب عطاییربدیر.
تصووف بیلمه دیر اتواری قلبی،
اریدیپ قویما یا قلبینده قلبی.
تصووف یاد اولوب، وار اولماقدیر،
گولی-گولزار اولوب، خار اولماقدیر.
(باخ: م. حاجیوا، م. ریحتیم. فولکلور و تصووف ادبیاتی
سۆزلوگو. باکی، ۲۰۰۹، ص. ۲۹۹-۳۰۰).
صوفیلرین اکثریتینه گۆره تصووفون قایناغی "قرآن
و حدیثلر دیر. تصووفون هز. پیغمبر (س.ا.و.)
دؤورونده آدی اولماسا دا، مضمونو مؤوجود
اولموشدور. چونکی "قرآن" دا حاقیندا بهس اولونان
تکوا، ذیکر، تۆوبه، ریزا کیمی قلبه آید عمللرین نئجه
گئرچکلشه جگینی "قرآن" و شریتن آلیب خالق
آراسیندا یایانلار، تطبیقی اولاراق اؤیره دنلر
زاهیدلر دیر.

آذربایجاندا ایسلامین ایلک ایللریندن اعتبارن
صوفیلیک یاییلماغا باشلامیشدیر. بعضی منبعلرده
حضرت محمد (ص) دؤورونده یاشامیش تصووف
تاریخی اوچون مهم اهمییته مالیک اولان وئسل
قارانی نین (و. ۶۵۷) قبری نین آذربایجان
اراضیسینده اولدوغو یازیلماقدادیر (باخ: محمت
ریحتیم. (سید یحیی باکووی و خلوتیلیک. باکی،
قیسمت، ص. ۷۴).

آذربایجانین اکثر جوغرافی بؤلگه لرینده راست
گلین، آدی-سانی اونودولسا دا، توربه لری خالقین
یادداشیندا یاشایان مینلرله پیر قبری و مقامی دا
آذربایجان تورپاغیندا ایسلامین یاییلماسی و
اینکیشافیندا صوفیلرین مؤوقعیینی گؤسترن
دلیللر دیر.

"کیتابی-دده قورقود" داستانیندا بورلا خاتونون
سالور قازانا سؤیله دیگی:

اینسانین نفسی ایله موجدایله ائده رک، اونو اصلاح و
تربیه ائتمه سی، اؤز وارلیغیندان کئچرک آلاها
قوووشماق مقصدی گودن تصووف اسلام دینینده
کی معنوی حیاتین اخلاقی دیرلرین آدیدر.
صوفیلرین حاقا چاتماق یوللارینا وئردیکلری بیر
ایسیم اولان تصووف صوفیلیک مسلکی دیر. بعضی
صوفیلر تصووفو صولحو اولمایان بیر ساواش، نفص
قول اولماق، شیطانا آلدانماق، نفسین نصیبینی
ترک ائده رک حاقین نصیبینی اختارماق، ظاهریدن
اوزاقلشیب باطیله یاخینلاشماق، اذیتلری گیزله
مک، جومردلیک، ظریفلیک و تمیزلیک کیمی
دیرلندیرمیشلر.

سید یحیی باکووی نین یئتیرمه سی اولان دده عمر
روشنی تصووفو بئله آچیقلامیشدیر:

تصووف قلبی حقه باغلاماقدیر،
اورگین عشق اودویلا داغلاماقدیر،

بندلردن عبارت بیر دیوان، "دهنامه" ("یاخود" منطق ال اوششاق") آدلی عاشیقانه بیر پوئما و دیداکتیک-فلسفی مثنوی اولان "جام جم" عصری نین مؤلفی ماراغالی اوحدی نین (۱۲۷۴-۱۳۳۸) "جام جم" اثرینده کی صوفیزم دوشونجه لرینی شرح ائدن ادبی پارچالاری تحلیل ائتمه یه چالیشاجاغیق. ماراغالی اوحدی نین ۱۳۳۳-جو ایله فارس دیلینده یازدیغی "جام جم" اثری اورتا عصر آذربایجان مدنی

قورو-قورو چاپلارا سو سالدیم،
قارا دونلو درویشلره نذیر وئردیم
میصرعلا ریندا اولدوغو کیمی آذربایجان شیفاهی و
یازیلی ادبیاتی نین باشقا متلرینده ده صوفیلردن
بحث ائدیلیر.
کلاسیک آذربایجان ادبیاتی نین ایسلام مدنیتینه
وئردیگی دیرلی تهفه لردن بیر ده تصوف ادبیاتی
ساحه سینده دیر. آذربایجان ادبیاتیندا باباکوهی

ایرشی نین، دینی دنیاگؤروشونون بدیعی عکسیدیر. آذربایجان سؤزلری و مثللری ایله بعضان بو اثری شاعیرین "جام جم" آدلاندیرماسی تصادوفی دئییلدیر. اثرین آدی ایله افسانوی ایران پادشاهی جمشیدین ایسته نیلن هر شئی اؤزونده عکس ائتدیرن جامیندا اولدوغو کیمی هر مسله یه جواب تاپماغین مومکونلوگونه ایشاره ائدیلیمیشدیر. شاعیر

شیروانی، نظامی گنجوی، ماهمود شبوستری، عمالدین نسیمی، قاسیمی انوار، دده عمر رؤشنی، ایبراهیم گولشنی، شاه اسماعیل ختایی، محمد فوضولی، عبدالقاسیم نباتی، میر همزه نیگاری کیمی صوفیی شاعیرلر دینی تصوفی دوشونجه لری عکس ائتدیرن بدیعی نومونه لر یازمیشلار.
بیز بو مقاله ده ۱۲ عصرده آذربایجانین ماراغا شهرینده یاشامیش قصیده، غزل، روباعی، ترجیع

يازلی آيیده سی نین، اونون دینی ایدئولوژی شرحی نین خالقا چاتدیریلماسینی، خالقین بو اثردن خبردار اولماسینی ایسته ییردی.

سونرالار ۱۹۸۲-جی ایلده عالی مکتبلر اوچون نشر اولونان "قدیم و اورتا عصرلر آذربایجان ادبیاتی" درسلیگینده ماراغالی اوحدی همین درس کیتابینا سالینمیش، اونون "جام جم" اثری نین خییرخواه ایشلره چاغیریشلا دولو اولدوغو قئید ائدیله و شاعیرین صوفی تعلیمی ایله باغلی فیکیرلری بئله قییمتلندیریلیردی: "اینکار اولونماز حقیقتدیر کی، اوحدی صوفیزمه مئیل ائدن شاعیرلردن اولموشدور. اونون پوئماسیندا صوفیزم تعلیمی ایله باغلی فیکیرلری چوخدور. ایکینجی فصلی نین ایکینجی حیصه سینده بو جهت داها چوخ حیسس اولونور." مورشید و رهبر حاقیندا "،" شیخ و موریدین صیفتلری حاقیندا "،" توبه حاقیندا "،" خیرقه وئرمک قایداسی "،" خلوتین معناسی "و.س. بحث لرینده صوفیزمین ان مهم مودعالاری عکس اولونموشدور ("باخ: ع.سفرلی، خ.یوسفلو." قدیم و اورتا عصرلر آذربایجان ادبیاتی. باکی: معاریف، ۱۹۸۲، ص.۱۵۹).

اورتا عصر آذربایجان ادبیاتی نین یازلی آيیده سی اولان "جام جم" اثرینده آله، توحید، آخرت، خلوت، مورشود، مورید، توبه، الست خیرقه، ذکر، شهادت، سالیق، زهد، ایخلاص، فقیه، ذکر، اوروج، عشق، توکل، صبر، رضا، شوکر، طریقت، مذهب، عاریف، اورفان، پیر کیمی دینی تصووفو تئرمینلری نین شرحی وئریله.

ائجه ده بیر بوجاغا چکیلمه نین فایداسی، موریدلیگین شرطلری، آجلیغین فایداسی، یوخوسوز قالماغین اوستونلوگو، سوسماق حاقینداموخلیصلرین بؤیوکلوگو کیمی دینی دیداکتیک مسله لر نظمه چکیلیر.

اؤزو اثری نین "جام جم" آدلانماسینی بئله ایضاح ائدیر:

آدینی "جمشیدین جامی" قویدوم من،
وارلیغین عکسینی اوندا گؤررسن.
اگر کیم ایسته سه، دونیانی گؤرمک،
کؤنلو ایستیه نی بوردا گؤره جک.
("جام جم"، باکی، ۱۹۷۰، ص.۴۰)

دوغرودان دا، شرابین، بنگین، سرخوشلوقون پیسلنمسیندن توتوموش، اؤولاد تربیه سی، مردانه لیک، علمه ییلنمک، عدالتدن، ظولمدن چکینمیین یوللارینی شرح ائدن ۹۱۴۲ میصراعدان عیبارت اولان "جام جم" اثری توحید، نت و منقبتدن سونرا ۳ فصیلدن عیبارتدیر کی، اثرین ۲ فصلی نین ۲ حیصه سینده شاعیر تصووفله باغلی بیر چوخ ایصطیلاحلاری شرح ائدیر. پوئمانین ۳ فصلی ایسه آخرت کیمی ابدی سفره نئجه حاضیرلاشماق، بو دونیانین خییر دوعاسینی آلیب آخرته الیبوش گئتمه مک ایدئاسی نین شرحی و تبلیغیدیر.

سوؤت حاکیمیتی ایللرینده دینی تصووفو دوشونجه لری، صوفیزمی تبلیغ ائدن اثرلرین نشر اولونماسینا دیقت یئتیریلیردی. "جام جم" اثری نین ده بو معنادا ترجمه سی و نشری بؤیوک جسارت طلب ائدیردی. ۱۹۷۰-جی ایللرده بو اثری فارس دیلیندن آذربایجان دیلینه ترجمه ائدن غلامحسین بئیدیلی و خلیل حمید اوغلو بؤیوک جسارت گؤستردیلر. اثرین رئاكتورو و اؤن سؤز مؤلیفی گؤرکملی عالیم محمدآغا سولطانوو اثرده شاعیرین اجتماعی دیداکتیک گؤروشلری نین داها قاباریق اولدوغونو وورغولاییر و "بئله مغرور و باشی اوجا یاشایان شاعیری آنجاق صوفی کیمی قییمتلندیرمک قطعییین دوزگون اولماز" دئیرکن اثرین اوزرینه سنزورا طرفیندن کؤلگه دوشمه مه سینه چالیشاراق، آذربایجان خالقى نین بو اورتا عصر

آذربایجاندا قورولموش بیر تصووف مکتبی اولان خلوتیلیگین ایکی پیری، یعنی قوروجوسو واردیر. بونلاردان بیر لاهیجلی عمر، ایکینجیسی سید یحیی باکووی اولدوغو، ۱۰ عصرده ان اؤنملی مرکزی باکی اولدوغو یازیلماقدادیر (باخ: م.ریحتم. آ.ک.ه).

صوفیلرین خلوته چکیلدیکلری کیچیک اؤلچولو یئر اولان خلوتخاننین لوغتی معناسی "تنها یئر"، "تنها یئر چکیلمه" دیر. خلوتخانا و یا خلوتگاه ۸ عصرده اعتبارن صوفیلرین نفسلرینی تربیه ائتمک مقصدیله عیبادت و تفکوره دالیدیلاری، ایستیفاده ائتدیکلری بیر مکاندیر (بو باره ده باخ: معریفه حاجیوا، محمت ریحتم. فولکلور و تصووف ادبیاتی سؤزلوگو. باکی، EA فولکلور اینستیتوتو، ۲۰۰۸، ص. ۱۵۷-۱۵۹).

ماراغالی اوحدی نین "جام جم" اثرینده "خلوت" "ین معناسی بئله نظمه چکیلیر:

اینسان مانعه دن گرک اولسون گئن،
تا اونا خلوته حضور وئریلسین.
سو، چؤرک سؤزونو آنماسین بیر آن،
یولو گؤسترنه تسلیم اولاراق،
واختین ایشلرینی گؤزله سین آنجاق.
اوو جونا آلاراق جانی توهفه تک،
"الست" ه اوز توتسون اورگی گرک،
یوخدور دریاسینا گویلا سین باشی،
بدنی اؤلومون اولسون یولداشی.
... ترک ائتسین چوخلوغو، سایى آشیکار،
رد ائتسین آلاهدان باشقا هر نه وار.
... قیرخ یامان خیصتی ترک ائيله سن سن،
چیلله ده تک، آزاد اولا بیلرسن:
تکببور، منملیک، اؤزونو چکمک،
قافیللیک، سرخوشلوق، حيله، غضب، شک،
ترددود، پاخیللیق، کلک، کین، طاماح،
یالانچی، ساختاکار، وفاسیز اولماق.
شهوت، ناز، یونگوللوک، آغیرلیق ائتمک،

پوزغونلوق، نانکورلوق، اینسان اینجیتمک،
ایسراف، بؤهتانچیلیق، بیر ده فیتنه، لاغ،
فیریلداق، قان ایچمک، ریا و نیفاق،
حیرص، ایکی اوزلولوک، آجگؤزلوک، حسد،
ظولم، جؤور، جفا، سوستلوق و نیفرت.
هر نه سؤیله دیمسه اوندان قاچ اوزاق،
اونلارین عکسیيله مشغول اول آنجاق.
سونرا دا خلوته اوتوروب آغلا،
قاپینی باغلا ییب سن چیلله ساخلا،
... چيله ائله بودور، باخ بودور خلوت!
بودور عاریفلره یاراشان صیفت!
(اوحدی، "جام جم". باکی، ۱۹۷۰، ص. ۱۵۳-۱۵۴)

اثرین "بیر بوجاغاچکیلیمگین خصوصیتی حاقیندا"
"آدلانان بؤلومونده (ص. ۱۶۱-۱۶۲) شاعیر خلوتین
مزیتینی بئله ایضاح ائدیر:

خوشبخت او کس کی، قاچدی اینساندان،
دؤندردی اوزونو، گؤزونو اوندان.
ایشین اولاجاقسا آلاها اگر،
باشینا بلادیر بو علاقه لر.
... قلبی خالق یانیندا، اؤزو خلوته،
آزاد، بوینو باغلی قولدور البتته.
... آز اولسون، چوخ اولسون گئتنس خلوته،
فیکرینده یئر وئرمه وارا، دؤولته.
پئیغمبر آلورددن اولان تک اوزاق،
مسکنی هرادا اولدو بیر بوجاق.
گیرد ی ماغارا یا چیخیب شهردن،
سئوینجه، شادلیغا قووشدو همن. (ص. ۱۶۲)

پوئمادا اونلارلا تصووف ایسصطیلاحلاری نین
(توحید، چیلله، فقیه، آخرت، الست، مورید،
مورشید، شئیخ، عیرفان، عشق، تئوبه، خیرقه، ذیکر،
صبر، جنت، شهادت، سالیق، اوروج، زؤهد، ایخلاص،
توککول، شوکور و س.) گئنیش شرحی وئریلیر. بیز

بو ایصطیلاحلارین بیر نئچه سی نین حاقیندا
فیکریمیزی ایضاح ائتمک ایسته بیریک.

ذیکر یئر تاپاراق ایلشن اورک،
سس اوجا، یا آلچاق، عئینیدیر گئرچک.
اٹشیدیر هر شئی آد چکدیگین کس،
اودور نره، فغان ائيله مه عبث.
او کس کی، سؤزلرین بیلیر سیررینی،
دیلسیز، دانیشیقسیز قاناچاق سنی.
اگر بیر اولماسا دیل ایله اورک،
اصلینده یاراماز ذیکره جهد ائتمک.
دیل ایله اورگین دوست اولان زامان،
اونون پاک آدینا لاییق اولارسان.
(ماراغالی اوحدی. "جامی-جم"، ص. ۱۵۰-۱۵۱)

توحید

ایسلامدا اینانجین روحو توحید، عبادتین روحو
ایخلاص، دونیوی ایشلرین روحو عدالتدیر.
"قرآنی کریم" ین ایخلاص سوره سینه توحید،
تفرید، تجرید، ویلایت و معرفت سوره سی ده
دئیلمیشدیر. سوره ده توحید (الله تعالی نین بیر
اولدوغونو بیلیمک) اینانجی آنلاملی شکیده ایفاده
اؤدلمیشدیر. ایخلاص سوره سینده الله-تعالی
بویوروردو کی، "یا محمد! دئه کی، الله بیردیر.
سامددیر. هئچ بیر شئی محتاج دئییل، هر شئی اونا
مؤحتاجدیر، دوغورمامیشدیر، دوغولمامیشدیر. هئچ
بیر شئی اونون بنزری دئییلدیر" (باخ: معاریفه
حاجیووا، محمت ریحتیم. آ.ک.ه.، ص. ۱۶۵).
ماراغالی اوحدی اثری نین ایکی یئرینده "توحید
" (ص. ۹) و "توحید" حاقیندا (ص. ۱۹۱) "توحید
" کلمه سینی شرح ائتمیشدیر (ص. ۱۹۱).
"دئه کی، او، الله دیر"، اونون سؤزودور،
آلقیشا، ثنایا لاییق اؤزودور.
او تکدیر، غئیریسی تک اولا بیلیمز،
همیشه مؤوجوددور، دوغماز، توره مز.

ذکر

"بوتون طریقتلرین تمل عنصر و اولان ذیکر
حرفین آنماق، ذیکر ائتمک، خاطیرلاماق دئمکدیر.
ذیکر آلاهیین ایسیملرینی، بللی دوعلاری، سسلی و
یا سسسیز سؤیله مک، تکرار ائتمک دئمکدیر.
ذیکرده اساس عنصر دیگر وارلیقلاری اونوداراق،
حتی یوخ ساییاراق آلاهی آنماقدیر. ان افضل و
اوستون ذیکرین "لا اله الا الله" اولدوغونو
پئیغمبریمیز سؤیله میشدیر. صوفیلر ده بو جومله نی
ذیکرین تملی اولاراق آلمیش و اونون اوزرینده
ایسرارلا دورموشلار" (باخ: معاریفه حاجیووا، محمت ریحتیم.
فولکلور و تصووف ادبیاتی سؤزلوگو. باکی، MEA-نین فولکلور
اینستیتوتونون نشری، ۲۰۰۹، ص. ۳۲۱).

ماراڭالى اوحدى " قرآنى - كرىم " ه اىستيناد ائده رك
 اىخلاصى آشاغيداكى شكىلده شرح ائدير:
 رىايلا الله ا توتما اوزونو،
 حيله يله آرايا سوخما اوزونو.
 حيله يه ال آتسا بو يولدا هر كس،
 طاعتى نامازى بير چۆپه ديمز.
 ...ايخلاص يارادانى گۆرمكدير مدام،
 ايش گۆرمك، او ايشى گۆرمه مك تامام.
 اگر اويرنرسه طاعته بدن،
 اىخلاص سالاجاقدير اوركدە مسكن.
 ...سندە رىا اولسا بيرجه توك قدر،
 آنجاك ساختاليقدير، نه دئسن اگر!
 (" جام جم " ، ص. ۱۶۴-۱۶۵)

زۇھد

نفسىنى جيلوولاماق، نفسىنى هوسلردن قوروماق
 صوفىليين عومده شرطلريندندير.
 ماراڭالى اوحدى زۇهدون فضيلتىنى بئله شرح ائدير:
 زۇهدون او اولار كى، ائى طالع گزن،
 سن دونيا ماليندان اوز دؤندره سن.
 ...واجيب، هونر اولان ايكي زۇهد وار،
 بونلارلا دونياني درك ائتمك اولار.
 هونر زۇهد حالالان كئچمكدير اوزو،
 ...زاهيد حالالى دا آز يئسين گرگ،
 چوخ واخت حالالى دا يئمه سين گرگ.
 هر كس زۇهد پرده توتارسا اگر،
 او، ايلاهى وحيه محرم كسيلر.
 (" جام جم " ، ص. ۱۶۳-۱۶۴)

شهادت

شهادت كلمه سى اولان " لاله الا الله " آلاهدان
 باشقا الله يوخدور ايفاده سىنى م. اوحدى بئله شرح
 ائدير:
 آلاهى اولدن تانيماسان سن،
 هئچ واخت دوغرو چيخماز شهادت كلمه ن.

آدى حاق اهلىنه گون تك عياندير،
 ...اونون خاريجينده يوخدور بير مكان،
 اونون صيفتيندن يوخدور بير نشان،
 ...تايى اولماميشدير مؤوجود اولالى،
 او، مؤوجود اولدوقجا ديشمىز حالى.
 ...كىم اونون ذاتينا ال آتسا اگر،
 ...يوخدور حاقدان باشقا ايلاهى دئير.
 عاغيل درك الله مز اونون ذاتىنى،
 دوشونجه قاواماز بير صيفاتىنى.
 اونونلا يارانميش گيزلى، آشيكار،
 دونيا و دونيادا گۆردويون نه وار.
 (" جام جم " ، ص. ۹).

...اورفانين آخىرى - اونون گۆرمه سى!
 اورفانين اولى - اونون بيلمه سى!
 ...سايجا يوخ، او، اوزو عومومن تكدير،
 يوخدور بير همده مى، هميشه ليكدير.
 ...او، عاڭلى، ايدراكى ياراتميش اوزو،
 آغلا دا گۆز وئير اونون اوز گۆزو.
 اونو گۆرمك اولماز، گۆزله هئچ زامان،
 گۆزه وئريلمه ميش بو حال بينادان.
 (" جام جم " ، ص. ۱۹۳).

ايخلاص

" قرآنى - كرىم " ين يوز اون ايكينجى سوره سى.
 سوره ده: ايسلام دينى نين توحيد (الله-تعالى نين
 بير اولدوغونو بيلمك) اينانجى ان آنلاملى شكىلده
 ايفاده ائديلميشدير.
 خالص، صميميت، نيتى دوزلتمك، تميزله مك،
 دونيا مالينى دوشونمه دن عيادتلىرىنى يالنيز الله
 اوچون ائتمك.
 عملين ايشينه، ايشى نين عمله اويغون اولماسى.
 رىاكار و ايكي اوزلو اولماماق (باخ: معاريفه حاجيىوا، محمت
 ريحتم. آ.ك.ه.، ص. ۱۶۵).

("جام جم" ، ص. ۱۵۱)

شیخ

شاعیر اثری نین دین و عاغلیدان دوغولدوغو اوچون
بو اثری عاغللی آداملارا اوخوماق قیسمت ائلمه
سینی، اونلارین اورگینه یول تاپماسینی، روحونون بو
اثردن اوتانماماسی اوچون اثری نین پیس گۆزه
گۆسترمه مه سینی، هر گۆره نین اونو گۆوهرتک
قولاغینا تاخماسینی، اونو جام نسلی تک شۆهرتلی
ائتمه سینی اولو تانریدان آرزو ائدیر و اثرینی بئله
بیتیریر:

بو یئنی قایدالی اثره، ائی حاق!
کی دیندن، عاغلیدان دوغولموش آنجاق.
اۆز قبول نورونو بخش ائله بیر دم،
کۆنلومو سئوینجله سن ائيله همدم.
... یاخشیلار اوخوسون، قوی اونو آنجاق،
یامان تۆهمتیندن ائيله سن اوزاق.
... اونون بیر خطاسی اولموشسا، آمان،
باغیشلا، چونکی سن باغیشلا یانسان.

نظر سالانینا حیات باغیشلا،
اۆزون اوحدیه نیجات باغیشلا.
دیگر ائتمک، قلبینه، قوی عادت اولسون!
ایشینین آخیری سعادت اولسون!
("جام جم" ، ص. ۲۳۸)

قئید: مقاله ۲۴-۲۶ نوایر ۲۰۱۳-جو ایله انسکی شهرده کنجیریلن "اولوسلاراسی
سید یاهیا شیروانی و خلوتلیک" سیمپوزیوموندا معروضه ائدیلمیشدیر.

تصووفده صوفی موعلیم و لیدئرلرینه شیخ
دئییلیمیشدیر. شیخ بنده نی آلاها، آلاهی بنده یه
سئودیرمک ایسته یین دین لیدئریدیر. شیخ شریعت
علمینه صاحب، اۆزو کامیل، اؤیولن، اخلاقلی
(اخلاقی حامد) بیر مؤمیندیر (باخ: معاریفه حاجیوا،
محمت ریحتیم. آ.ک.ه.، ص. ۲۷۷).

م.واحدی نین شرحینده شیخ:

دین علمی لازیمدیر شیخه، شریعت،
بیر ده کی، دوز، ساغلام، متین بیر حکمت.
تمیز، موشک عطیرلی بیر نفس گرک،
قورولوقدان اوزاق باش، بئیین، اورک.
خاطریری ایناملی، توخ اولسون گۆزو،
جسور، قورخماز اولسون دئینده سۆزو.
("جام جم" ، ص. ۱۴۳)

چيله

صوفیلرین ۴۰ گون بیر بوجاغا چکیلرک ریيازتله
مشغول اولماسی. باشقا ایفاده ایله، بیر درویشین
قارانلیق بیر هوجره ده تکباشینا ۴۰ گون آز یاتماق،
آز یئییب-ایچمک و مومکون قدر سورکلی عیبادتله
مشغول اولدوغو مودتدیر. بو، نفسی تربیه نین
کامیللشمه سینه کؤمک اوچون جاماعاتدان اوزاق
اولماقدیر. تصووفده کیچيله عؤمور بویو دئییلدیر،
سادجه ۴۰ گوندور.

م.واحدی چيله نی بئله ایفاده ائدیر:

... آ.ز اولسون، چوخ اولسون، گئتسن خلوته،
فیکرینده یئر وئرمه وارا-دؤولته.
پئیغمبر آلورتن اولان تک اوزاق،
مسکنی هرادا اولدو بیر بوجاق.
گیرد ی ماغارا یا چیخیب شهردن،
سئوینجه، شادلیغا قووشدو همن.
("جام جم" ، ص. ۱۶۲)

روستای کسمن در بالادست رودخانه کر و فرزند نویسنده آن

آکادمیک. پروفیسور نظامی جعفراف

ترجمه: دکتر حسین شرقی دره جک (سوی تورک)

اصل این اثر در وهله اول با هدف دیگری به رشته تحریر درآمده بود ولی زیباییهای تفکر ملی نویسنده را بیشتر از فضای واقعی سوسیالیزم بخود جلب کرده بود. بزرگی اسماعیل شیخلی نیز در همین است. اول اینکه پرداخت به باورهای ارزشی برای اولین بار در اثر ایشان جان گرفت، دوم اینکه اینها بدون تغییر و دستکاری انجام شد. اثر «دلی کور»: بعدها هرآنچه که پارادوکسال باشد حقیقت های زیبایی و مردم شناسی را بصورت باور عموم مردم درآورد. این نیز بدان معنی می باشد. فشارهای تاریخی فقط در بستر سوسیالیزم واقعی پنهان نشده بود بلکه این فرایند بوسیله تبادلات داخلی ارزشهای ملی و معنوی همچنین درک و فهم خودباوری بوجود آمده بود که با باورهای غیرواقعی که از باورهای واقعی متمایز میشد بیشتر تظاهر پیدا می کرد.

اثر «قاچاق کرم» یکی از آن آثاری است که بعد از «دلی کور» باعث پدیداری باورهای اصلی مردم شد. تفکر ملی با رویکرد باور تاریخی ملتمان با حماسه های ملی و حقیقت های موجود به تقابل نشست. البته بحث در این نیست که قدرت و مهارت درک نویسنده از باورهای حماسی و ملی تا چه اندازه است. او خوب یا بد یک ایفاگر است. مهم این است که بیداری تاریخی بر اثر باورهای ملی رخ می دهد.

در کنار رودخانه کر روستایی بود بنام کسمن کناری... ساکنین امروزی بخش آخستافا بیشترشان از این روستا یعنی قیراق کسمن (کسمن کناری) مهاجرت کرده بودند. روزگاری ساکنین این روستا را هم به مکانهای دیگر کوچاندند. و کسمن جدید بوجود آمد. روستای کهنه کسمن با خرابه هایش به فراموشی سپرده شد. فرمان ایوازلی تقریباً یکصد

براساس باور عمیق من فرمان ایوازلی بعنوان یک نویسنده از اثر «قاچاق کرم» شروع کرده است. و در قاچاق کرم نیز خاتمه پیدا می کند. نه به این خاطر که تا قاچاق کرم چیزی ننوشته است و بعد از آن نیز هیچ نخواهد نوشت. نوشته است و بدون شک باز هم خواهد نوشت، اما مسئله این است که ایوازلی در اثر قاچاق کرم تاریخ ادبیات آذربایجان را درک می کند. و به آن می پیوندد و در شعور ادبی امروز جایگاهی برای خود پیدا می کند...

«قاچاق کرم» در میانه های قرن بیستم میلادی در ادبیات آذربایجان بخصوص در شکل گیری تفکر نثر اتفاق می افتد و بر اثر یک تبادلات پیچیده اجتماعی ظهور پیدا می کند.

ادبیات سوسیالیستی که هر روز در تحقیق و پیدایش موضوع جدید ادبی بود با رویکرد توجه به ادبیات ملی و موضوعات فناپذیر آن از سقوط رهایی یافت. این مکتب جهت بازیافت و دوام حیات ادبی خود به این موضوعات نیاز مبرم داشت که مسبب اصلی این احتیاج درونی اثر جاویدان «دلی کور» (رودخانه دیوانه کر) را به میدان می آورد. در

بودند درک کنند. چون از فرمان ایوازی اثر « دانا توتاشیخنا» را خواسته بودند. ولی متوجه شده بودند که منطق مسیحی دانا توتاشیخنا برای او چقدر بیگانه است. اما تفکر ائپوس ترکی در اثر قاچاق کرم نویسنده را بجای اینکه مثل نویسنده بنام چابوا آمیراجی بسوی ایده و افکار فلسفه ای با گرایش های کل گرا سوق می دهد. در بطن افکار او طبیعی گرایی، ناتورالیزم و جدیت را زنده می کرد. در اثر

قاچاق کرم فرمان ایوازی به دنبال فهروانی می رود که کامل است، پخته و آگاه می باشد. جریانات و اتفاقات در این اثر کاملاً براساس سیر تاریخی تفکر و اندیشه ترکی قدیم که براساس باور این ملت است شکل می گیرد و ادامه پیدا می کند. صحنه های رمان تفکر خیالی نویسنده نیست بلکه برگرفته از حقایق تاریخی است که نویسنده متعلق به آن است.

سال پیش در این روستا بزرگ شده بود. راجع به قاچاق کرم صحبت می کند. در این رمان صحبت های او راجع به قاچاق کرم تمامی ندارد. قبل از فرمان ایوازی سخن راجع به قاچاق کرم در میان توده مردم بسیار گفته می شد. عاشق و نوازنده محلی بنام حسین غملی هربار به نوعی راجع به رشادتهای قاچاق کرم صحبت می کردند و پایان نیز همیشه همینطور بود :

آگاه باشید ای حاضران

مردانه آفریده شد کرم

فراتر از پدر گذاشت پا

رسید به مقام شهرت کرم

این هنر تو را

می نویستم بر داستانم کرم ...

حسن غملی راجع به قیراق کسمن نیز صحبت هایی می کرد و می گفت که این منطقه روزگاری برای خودش مملکتی بوده است. قاچاق کرم هم نوکر و هم آقای این مملکت بود. هم بگير و ببند و هم کتک خور اینجا بود. همه به او ایمان داشتند.

هرگز ندیدم که مردم با یادآوری اینها از خواب قومی بیدار شده و در ۶-۵ کیلومتری خود آن خرابه ها را به یاد بیاورد یا خودش یا پدر و مادرش یا یکی از جدش در قیزاق کسمن به دنیا آمده بود. من نمی دانم در درون این انسانها خرابه ای فراتر از خرابه روستای کهنه کسمن وجود داشت.

من نمی دانم که آیا فرمان ایوازی صحبت های حسین غملی را شنیده یا نه ولی آنچه می دانم این است که در درون فرمان ایوازی نیز چنین خرابه ای وجود داشت. این گذشته حماسی در تاریخ اوست. این یک گذشته حماسی یک ملت است. فرار از آن حقیقت ممکن نیست... .

کسانی که روزگاری « اثر قاچاق » کرم را مورد انتقاد قرار دادند در اصل این موضوع را نتوانسته

آفرینش گونه های ادبی نیست بلکه در حقیقت شخصیت ایشان تکامل چنین فرآیندی را کامل می کند که نویسندگی و قابلیت آفرینندگی او هم از این ممکن به منصفه ظهور می رسد.

رمان قاجاق کرم رمان همیشه جاویدان است و هیچوقت نیز به اتمام نخواهد رسید. البته مولف این رمان نیز همیشه جاویدان خواهد بود. او قهرمان جهان حماسی ماست...

بنابر باور من فرمان ایوازی بعنوان یک نویسنده از « قاجاق کرم » آغاز کرده است و در قاجاق کرم نیز به پایان رسیده است. این بدین معنا نیست تا رمان قاجاق کرم چیزی را ننوشته است. نه اینطور نیست تا آن موقع هم نوشته بود و بعد از آن هم خواهد نوشت. بدون شک این جریان ادامه خواهد داشت. مهم این است که فرمان ایوازی در رمان قاجاق کرم خود مراحل گذر ادبی ادبیات آذربایجان را درک می کند و خود را نیز با آن هماهنگ کرده و به بینش ادبی امروزی جامعه آذربایجان در روند رشدش کمک شایانی می کند و درک والایی برای آن به ارمان می آورد.

فورال ۱۹۹۱

اسماعیل شیخی ، یا بعبارت شعر گونه گی عظمت و اندیشمندی

آفرینش های ادبی اسماعیل شیخی از شخصیت او جداناپذیر است. کاملاً درست است که محققین بینش و آفریده های این نویسنده بزرگ در آثار او مانند « آییویلان یوللار (راههایی که جدا می شوند) » ، « دلی کور - (کر خروشان) » ، « اولن دونیام (دنایای مرده من) » ، و دیگر حکایت و روایت های ایشان سعی کردند که با درک معانی از نوشته هایش به شخصیت او پی ببرند. این یک حس واقعی است و هر محقق نیازمند به آن است. این نیز تصادفی نیست که در بینش ادبی، فرهنگی و اجتماعی

قاجاق کرم کیست؛ در نیمه دوم قرن ۱۹ و اوایل قرن بیستم میلادی زندگی می کرده است. قهرمان خلقی است که در کل قفقاز مشهور می باشد. یک شخصیت واقعی تاریخی است... اما این یک طرف صورت مسئله است... در عین حال قاجاق کرم یک شخصیت طبیعی تاریخی است. او اوغوزخان است، کوراوغلو است... هرآنقدر که شخصیت و فعالیت های او واقعی است در آن واحد غیرواقعی نیز هست. این در رمان فرمان ایوازی بعنوان یک نویسنده خدمت بزرگی محسوب می شود. این دو تمایز را که بعنوان یک مرد واقعی در کنار یک تفکر حماسی غیرواقعی بگنجد و هارمونی خاصی پیدا کند توانایی نویسنده را طلب می کند. نویسنده به یک نتیجه منطقی درست می رسد که آفریننده ها و موتیای موجود در قاجاق کرم همان باورهای مردم شناختی دوره قاجاق کرم است که در رفتار و منش های او عینیت پیدا می کند.

قاجاق کرم همانند کوراوغلو است که میخواهد در محیط معنوی آذربایجان ساختار نظاممند اجتماعی ایجاد کند. در عین حال کوراوغلو نیست چون او فراری است یعنی قاجاقچی است و این فلسفه قاجاق در رمان فرمان ایوازی بصورت بطنی و عمیق مورد تحلیل و ارزیابی قرار گرفته است.

در رمان قاجاق کرم بینش و درک اجتماعی حماسی مردم مورد ارزیابی قرار می گیرد. این بدان معنا نیست که نویسنده احوالات رایج که در میان مردم دهان به دهان شنیده میشود را به روی کاغذ آورده و نوشته است. هرکسی اینگونه بیاندیشد از بن اشتباه می کند. رمان فرمان ایوازی همانطور که قبلاً نیز بیان شد به بیان و گویایی زیبایی بینش اجتماعی و فرهنگی در آذربایجان می پردازد که در اواسط قرن حاضر رخ داده است (قرن بیستم). عمق فرمان ایوازی در بیان زیباییها و همچنین در

قازاخبیلی بود که در مسکو درس خوانده بود. وقتی که شعرهای او تمام شد، جابر نوروز بدون آنکه ایرادی بگیرد یا توضیحی بدهد جوان دیگر را به تربیون دعوت کرد. آقای خیدیر قازاخبیلی با همان ژستی که آمده بود به سر جای خودش برگشت.

در پایان یک جمع بندی صورت گرفت. من هم اجازه صحبت کردن گرفتم... گفتم من نمی دانم که اینها که در این مکان حضور دارند چقدر از علم شعر و صنعت ادبی خبر دارند. ولی وقتی از دیدگاه همین علم به مسئله نگاه کنیم آنچه که در اینجا خوانده شد و با روح زمان خود هماهنگی داشت فقط شعر آن جوان بود که می خواست فرار کند و با کولیها زندگی کند، بود. آقای جابر چرا شما ایشان را مورد تشویق قرار ندادید...

مثل اینکه جابر عصبانی شد...

- شما کیستید که از طرف انجمن نویسندگان حرف می زنید؟

- گفتم من از طرف خودم صحبت می کنم، گفتم و نشستم. این نشان می داد که این طرز رفتار من مثل ژست های آقای خیدیر به مذاق هیئت حاضر خوش نیامده بود.

مسئله پیچیده تر شد و تنش لفظی ایجاد گردید که اسماعیل شیخلی رو به من کرد و با طمانینه پرسید :

پسرم شما چکاره هستید؟

اطرافیان بجای من گفتند که ایشان دانشجوی فوق لیسانس دانشگاه است. دیگر نیازی نشد من جواب بدهم.

اسماعیل شیخلی تبسمی کرد :

چه زود شروع به نصیحت کردن نمودی!

- من به کسی مصلحت نمی دهم، برداشتهای خودم را گفتم

همچنین زیبا شناختی آذربایجان نقش اسماعیل شیخلی بعنوان یک نویسنده یکی از مهمترین و برجسته ترین هاست و یک واقعیت موجود در بدیعیات است. ایشان با فعالیت های ادبی و نحوه زندگی خود توأم با آفریده های ادبی و اجتماعی خود یک نقش تکرار ناپذیری را در محیط آذربایجان و جامعه آذربایجان برای خود ترسیم کرده و از خود بجای گذاشته است. نقش او در فرآیند پروسه های ادبی آذربایجان یک نقش انکارناپذیر است.

اسماعیل شیخلی کتابی است که همیشه خواننده خواهد شد، او مکتب جاویدان و ماندگار است که نسل های بعدی به آن مراجعه خواهند نمود.

« من برای اولین بار این شخصیت بزرگ را در سال ۱۹۸۰ در انجمن نویسندگان آذربایجان زیارت کردم. شب شعر جوانان برگزار می شد و شب شعر را نیز شاعر معروف آقای جابر نوروز اداره می کرد. اسماعیل شیخلی نیز ساکت و بی صدا در میان رئیس هیئت مدیره انجمن نویسندگان نشسته بود. میتوان گفت که در هیچ چیزی دخالت نمی کرد.

فقط گوش می داد. برخی از اشعار جوانان واقعاً از نظر ادبی دارای کیفیت بسیار پایین بود. کوه اینگونه ، شد و دره اینطرف رفت، مردم، زنده شدم، سوختم و...

افراد حاضر در سالن گاهی اعتراض می کردند، اکثراً نیز جوانان بودند. جابر نوروز نیز که نمی خواست جوانان دل آزاده شوند، داشت شرایط را فراهم می کرد که هرکسی سه الی چهار شعر بخوانند.

این بار که یک جوان نوبتش شد، او با دست های تو جیب شلوار کمی نیز با ادا و اطوار به صحنه آمد. شروع کرد به خواندن شعر که موضوع آن برای همه غیرعادی می نمود. آزادی می خواهم... می خواهم فرار کنم و به صف کولیها بپیوندم، من نیز مانند کولیها می خواهم آزاد باشم. او آقای خیدیر

آورده های خود جای بحث خالی نیست. بین من و ایشان چنین گفتگویی صورت گرفت :

- بطور مثال برای چه از اصطلاح وام گرفته شده بسیار استفاده می کنی. این عمل باعث می شود که گفته های تو از طرف دیگران قابل فهم نباشد. در حالی که علم ادبیات ما و ادبیات تنقیدی ما به حد کافی لغات و اصطلاحات ادبی دارد که پایه های عمیق در فرهنگ مردم دارند...

- اسماعیل معلم این اصطلاحات در نوشته های من از خواندن این کتابهاست که وارد می شود. هیچکدام از اینها را بخاطر پز بیشتر دانستن استفاده نمی کنم. فقط می خواهم که آنچه را که می خواهم بطور دقیق و کامل به خواننده برسانم. من نمی توانم به سطح درک عموم تنزل کنم... زیر بینش و تفکر علمی لازمه هرکس نیست...

- میان حرفهایم هیچ حرفی نزد. و تا آخر و با حوصله حرفهایم را گوش نمود. ولی بعد موضوع صحبت را تغییر داد.

- در مقالاتی که راجع به من نوشته بودی چیزی به یادم آمد...

رفیقی دارم که در سال ۱۹۵۰ پایان نامه فوق لیسانس از فلسفه نوشته بود. ولی در پایان یک نتیجه گیری خوب و جدی بدست نیاورده بود. ایشان را فرستادند به شهر مسکو تا در آنجا از پایان نامه خود دفاع کند. بعد از مدی برگشت، گفت اسماعیل پروفیسورهای مشهور پایان نامه مرا خواندند و فکرشان را بیان نمودند. گفتند که در این پایان نامه سه الی چهار کشف علمی وجود دارد و آنها را توضیح دادند... بعد از دفاعیه چندین بار پایان نامه ای را که خودم نوشته بودم مطالعه کردم. اما آنچه که آنها کشف علمی نامیده بودند چیزی دستگیرم نشد. نتوانستم مشخص کنم که این کشف ها چیست... الآن هم مثل این قضیه نباشد که تو می

- نه شما به ما نصیحت کردید که برویم و ادبیات را یاد بگیریم ...

- فهمیدم که اشتباه کردم. ولی راه برگشتی وجود ندارد. برای همین نیز زیرلبم گفتم : من شما را نمی گویم.

اسماعیل شیخلی بدون تغییر آهنگ صدای خویش ادامه داد و گفت :

- ما می دانیم که شاعران جوان چه می خواهند... مسئله درست در نمی یابند. او فکر می کند که در میان کولیها آزادی است. آنطور نیست. عصر ملتی قوانین خاص خود را دارد. عادت و رسم و رسوم خود را دارند، که این رسم و رسوم و باورها آزادی آنها را محدود می کند. تصور آزادی کولیها یک تصور رمانتیک بیشتر نیست...

بدینگونه من خلع سلاح شدم، ولی معلمی چون اسماعیل شیخلی را یافتم که دوستم شد. بعد از چند سال مدام با همدیگر در ارتباط بودیم. بحث کردیم، صحبت کردیم. که این مباحثه و صحبت ها و همنشینی با این شخصیت بزرگ باعث شد که من خودم را درک کنم و ایشان در درک و شناخت من از طرف خودم تأثیر بسزایی داشت.

در اواخر سال ۱۹۸۰ به مناسبت ۷۰ سالگی اسماعیل شیخلی به درخواست سردبیر روزنامه «معلم آذربایجان» مقاله ای راجع به اسماعیل شیخلی نوشتم. بعد از نشر مقاله روزنامه دیگری بنام جوانان آذربایجان «آذربایجان گنج لری» نیز از من خواش کرد که مقاله دیگری هم برای آنها بنویسم. یک مقاله سالگرد تولد که نوشته بودم این دو می شد...

اسماعیل شیخلی بخاطر این مقالات از من تشکر نمودند. بعد به من گفت شما نمی دانی ولی واقعاً بینش و اندیشه منحصر به فردی داری. ولی در

دستاوردهای آنرا لمس می نمود ماهها و روزها راجع به آن مسئله فکر می کرد. بعضی وقتها آن را تکذیب نیز می نمود. تا وقتی که نوآوری را بعنوان یک حقیقت می دید و می پذیرفت. و وقتی هم که به موضوع آگاهی پیدا می کرد دیگر از آن فروگذار نبود.

بطور اتفاقی در انجمن نویسندگان با همدیگر ملاقات نمودیم. نوه اش آیشان نیز با او بود. بعد از سلام و احوالپرسی گفت :

شنیدم بر علیه نظامی گنجوی داری عملیات تدارک می بینی... می گویی که تارخی ادبیات را از او شروع نکنیم...

اصل مسئله را درک کردم- بعضی جاها نیز گفته بودم که کتابهای درسی و برنامه های آن در مدارس متوسط صحیح نیست. باید چاره ای اندیشید... بنابراین گفتم :

اسماعیل معلم تا کی ادبیات ما از شاعران فارسی گوی شروع خواهد شد. دانش آموزان مدارس از جمله راهنمایی، دبیرستان و دانشجویان می دانند که خاقانی، نظامی، مهستی گنجوی با زبان ساده نوشتند. شاعرانی که از قرن ۱۳ به بعد وارد عرصه ادبیات شدند بخصوص نسیمی و فضولی زبان ادبی ما را با تداخل دادن کلمات فارسی و عربی واقعاً از بین برده اند... برخی از دانشجویان و محصلان نیز بر این باورند که ادبیات تا قرون ۱۲-۱۱ میلادی ادبیات فارس بوده است. بعداً تورکیزه شده است... ما باید برنامه ای تدوین کنیم که در آن برنامه ریشه و اصل ما خودش را هویدا سازد. اگر لازم باشد از کتاب دده قورقود شروع کنیم، باید اینکار را بکنیم. جوانان ما در اول کتابهایشان بجای اینکه نظامی، خاقانی و مهستی را ببینند و بخوانند بیایند کتاب دده قورقود را ببینند و درک کنند.

-می فرمائید از نظامی گنجوی دست برداریم.

نویسی اسماعیل شیخی این و یا اون کشف را انجام داده است. چون توضیحات شما اینقدر پیچیده است. من از این کشف های خود که بقول شما مال من است سردر میاورم...

من دیگر مسئله را خیلی عمقی پی گیری نکردم زیرا اسماعیل شیخی چنان انسان وارسته ای بود که باید با ایشان با عقلانیت صحبت می کردی. یا اصلاً نباید صحبت می کردی... چند روز بعد از صحبت های ما، راجع به ۷۰ سالگی اسماعیل شیخی از صدای آزادی رادیو آمریکا برنامه ای پخش شد. در همین برنامه رادیویی گوینده قسمت هایی از نوشته های من که در روزنامه «آذربایجان گنج لری» درج شده بود را قرائت کرده بود. ولی چگونه؟... می توان گفت که گوینده در بیان همه اصطلاحهای عاریه دچار اشتباه تلفظی شد. یک کلمه را دوبار تلفظ کرد یا اصلاً غلط تلفظ می کرد. بطور کل آنچه را که خواند قابل فهم نبود. فردای آنروز اسماعیل شیخی به من زنگ زد :

-چطوری؟

-متشکرم معلم شما چطوری خوب هستید؟

-دیشب به صدای آمریکا گوش دادی؟

-بله برنامه خوبی بود. تبریک می گویم. ولی اصطلاحهای استفاده شده را به درستی نتوانستند بخوانند...

لبخندی زد.

-می گفتم که شما مرا نمی توانید بفهمید. می بینی که در آمریکا هم شما را متوجه نمی شوند. من چه بگویم... اسماعیل شیخی هرچقدر هم که انسان به روز و مدرن هم که می بود اصطلاحاتی که بی اساس و پایه باشد و در تنور فرهنگ ملی و داده های فرهنگی پخته نشده باشد را نمی پذیرفت.

اسماعیل شیخی همیشه دنبال نوآوری بود و هروقت که نفس تازه نوآوری را تنفس می کرد و

شما نبودید روسها خیلی وقت پیش شما را نابود کرده بودند. الان ساز شما را از چنگستان درآورده بودند، تو که توانستی در میان آن روسها آن ساز را محافظت کنی شخص بزرگی هستی. جایزه هم دادند که ارزش بسیاری داشت.

وقتی آمدم توی خیابان یک خدانشناس پیدا شد. به من گفت آذری هستی؟ من هم گفتم: بلی... آویزان گردنم شد و گفت هرگز رهایت نخواهم کرد. باید بریم رستوران، من نیز باورم شد که حتماً این بیچاره بعد از سالها دوری اکنون همشهری خودش را پیدا کرده است. می خواهد عطر و بوی وطن را از او استشمام کند. رفتیم با هم به رستوران. خوب بود. غذاهای خوبی میل کردیم. وقتی حساب را آوردند بجان شما الکی دست کردم تو جیبم تا طرف مقابل را تحریک کنم. دیدم ککش هم نگزید. تا به خودم بیایم گارسون همه پولهایی را که از جیبم درآورده بودم گرفت و رفت... ناراحت شدم، بلند شدم تا بروم مسافرخانه این آقا نیز با من راه افتاد. امانم را بریده، اصلاً مجال به من نمی دهد. از حسرت دوری وطن می گوید. یک آن ایستادم و گفتم:

آقا از کدوم ده بخش قازاغ هستی:

-گفت: از شیخلی

-اسمت چیه؟

-اسماعیل

-دیوانه شدم و گفتم:

-ببین من از دست ایشان در رفتم. تا اینجا آمدم. اینجا هم تو مرا تنها نمی گذاری؟...

اسماعیل شیخلی از حسین عارف خوشش می آمد و به شوخی به او می گفت کافر. ولی این دو نفر از نظر خصوصیات اخلاقی و رفتاری هیچ سنخیتی با هم نداشتند. از دوستی اینها حوادث خنده داری ساخته میشد. اسماعیل شیخلی نیز لطیفه هایی را که به

-نه از ایشان امتناع نکنیم ولی در کتابهای ادبیات، شروع ادبیاتمان را از آن آغاز نکنیم. اسماعیل معلم از دیگر نقطه نظر هم باورها و برداشتهای سنتی ما هم از نظر ملی و زیبا شناختی نظامی گنجوی را به آسانی نمی تواند بپذیرد و هضم کند. همانند نسیمی، فضولی و واقف همه دانش آموزان و دانشجویان درک سطحی از اینها پیدا می کنند. برای همین نیز آنها از درک عمیق آنها عاجزند. چون اسامی اشعار آنها را حفظ می کنند. فقط می فهمند که شاعری چون نظامی گنجوی داریم. در اصل از محتوی آفریده های ادبی آنها بی اطلاع هستند، چون آنرا حس نمی کنند...

ایشان از گفته های من اندکی ناراحت بنظر می آمد. ولی خودش را جمع و جور کرد و گفت:

-چرا؟ مثلاً این نوه ام آيخان شعرهای زیادی از نظامی گنجوی می داند. سپس اضافه کرد و گفت:

آيخان قصه مرد «آجرساز» را بخوان تا عمو نیز شما را بشنود.

آيخان چند مصراع با بی حوصلگی قرائت کرد و ایستاد.

-بگو دیگر ادامه اش چی شد؟

-بابا میشه از کوراوغلو بگویم؟

من خنده ام گرفت، اسماعیل شیخلی نیز خنده ای کرد و از دست آيخان گرفت و گفت: بیا برویم همه ما علقلمان یکسان است.

چند قدمی رفته بود که برگشت:

-حسین عارف وقتی شما را ببیند احوالاتی را که در ترکیه اتفاق افتاده به شما بازگو خواهد کرد ولی شما باور نکنید، ساختگی است. خودش ساخته است.

چند روز بعد راستی راستی آقای حسین عارف به دفتر روزنامه ادبیات آمد. براستی ماجرا را تعریف کرد. «رفته بودیم ترکیه، همین الان دارم می آیم. در ترکیه نام شاعر ملی به من دادند و گفتند اگر

رتالیست و واقعیت گرا باشد. دوم اینکه دارای ماهیت ملی باشد.

سوم اینکه به زبان مادری همان ملت نوشته شده باشد. همانند دوره نوزایی ادبیات ایتالیا، فرانسه و اسپانیا باشد... آیا در زبان فارسی رنسانس ادبیات آذربایجان می تواند باشد؟

با یک متانت خاص خود، لبخندی زد و گفت :
میدانی چگونه است. نوزایی ادبی آذربایجان با رویکرد نگاه به قرون ۱۱-۱۲ میلادی در سالهای ۷۰ قرن بیستم میلادی در مقابل چشمان من اتفاق افتاده است و جنبه فراگیر پیدا کرده است. اوایل پروفیسور م. رفیع بیلی یک چنین برداشتی را پیشنهاد کرده بود ولی این پیشنهاد را بعدها نه خود ایشان و نه دیگران دیگر پی گیری نکردند. در سالهای ۴۰ کتاب نوتسو بیدزه و در سالهای ۶۰ کتاب آقای چالو یان به زبان روسی منتشر شد. در این کتابها از یک نوزایش ادبی در قرون ۱۱-۱۲ میلادی در ادبیات گرجی و ارمنی سخن گفته می شد. می توان گفت که در این کتابها فرهنگ و ادب آذربایجان کاملاً نادیده گرفته میشد و برآن سرپوش می گذاشتند. جمع شدیم و چنان تصمیم گرفتیم که به آنان جواب بدهیم. اما به یک محقق توانمند نیاز داشتیم که هم نظریه های ادبیات معاصر را بخوبی می فهمید. هم اینکه از ادبیات قرون ۱۱-۱۲ میلادی آذربایجان مطلع می بود. در ضمن باید به زبان روسی نیز مسلط می بود تا بتواند کتاب را به زبان روسی بنویسد. بنابراین عارف حاجی اف این کار عظیم را برعهده گرفت. ولی بعدها دیگر اندیشمندان نیز به این کار پیوستند.

... و بدینگونه من متوجه شدم که ارائه و پیشنهاد شکل گیری ادبیات آذربایجان در قرون ۱۱-۱۲ میلادی صرف بخاطر عقب نماندن از همسایگان به میان آمده است. چون حدود ۳۰-۴۰ سال بعد از

حسین عارف نسبت می دادند جمع آوری کرده و در کتابی آن را چاپ کرده بود.

... من بسیاری از حوادث و پیش آمدهای ادبیات آذربایجان، علم و فرهنگ آذربایجان را از اسماعیل شیخلی شنیدم و یاد گرفتم. یکی از این وقایع پیش فرضی بود که درباره نوزایی ادبیات آذربایجان در قرون ۱۱-۱۲ که همزمان با دوره نظامی گنجوی است در بین سالهای ۱۹۷۰-۱۹۸۰ در بین جوامع ادبی آذربایجان گسترش پیدا کرده بود و از نظر تفکر ادبی اهمیت خاصی بخود گرفته بود. در این میان پروفیسور عارف حاجی اف هرازگاهی مرزهای نوزایی ادبیات آذربایجان را فراختر می نمود و گاهی نیز باعث بوجود آمدن افکارخنده داری می شد...

من در اواخر سال ۱۹۸۰ مقاله ای تحت عنوان « رنسانس آذربایجان » نوشتم. در همین سال هم خواستم این مقاله را در روزنامه « ادبیات و اینجه صنعت » (ادبیات و هنر) بچاپ برسانم. البته مقاله باعث پیدایی چند صدایی شد و از طرف همه بطور یکنواخت مورد توجه قرار نگرفت. یکی از نظررها که بیشتر برای من اهمیت داشت رأی و نظر آقای اسماعیل شیخلی بود. او با من در این مورد خصوصی صحبت کرد. گفت پیشنهادهای شما راجع به رنسانس ادبیات آذربایجان بین قرون ۱۷-۱۸ میلادی جالب توجه است. اما باید بتوانی این ایده را تا پایان دفاع کرده و به پیش ببری...

البته انکار دست آوردهای تو هم سخت است. زیرا بسیاری دلیل و اسناد داری، انسان بعضی وقت ها می خواهد گفته های تو را باور کند.

من گفتم اسماعیل معلم شما ادبیات جهان را خوب می دانید. آیا راجع به نظریه رنسانس ادبی جهان هم یک برداشت مشخصی دارید؟ مشخص است ادبیات رنسانس به آن ادبیات می گویند که اولاً کم و زیاد

آنها ما این کار را کرده بودیم. کار انجام شده بیشتر جنبه تبلیغی پیدا کرد. برگزاری بزرگداشت نظامی گنجوی بنوعی به فراگیر شدن و مردمی شدن موضوع کمک کرد.

اسماعیل شیخلی بعنوان یک نویسنده و دانشمند از اینکه چگونه ماهیت حوادث علمی را درک و تجربه کند و آن را تحلیل نماید بخوبی آگاه بود و همیشه هم نمی شد خیلی چیزها را به ایشان قبولاند. ایشان به دنبال هیاهو نبود. فرد هیجانی نبود و در همه کارها اندازه نگه می داشت.

من بسیار متأسفم که زندگینامه شخصیت های بزرگ و متشخص ما با یک متدلوژی صحیح ارائه نشده است. حتی فراگیری آن نیز درست نیست. همه ما شرح حال زندگی همه این شخصیت ها را که کی و در کجا بدنیا آمد و چه آثاری را از خود بجای گذاشت و کی و در کجا از دنیا رفت را همه ما می دانیم. این گونه بیوگرافی نگاری صرفاً تکامل طبیعی شخصیت علمی را مطرح می کند. من براساس مشاهدات ده ساله که از فعالیت های پداقوژیکی، فرهنگی- اجتماعی و ادبی اسماعیل شیخلی داشتم می توانم بگویم که شخصیت این اندیشمند بزرگ در سه مرحله شکل گرفته و تکامل پیدا کرده بود :

۱- مرحله دانشجویی (از اوایل سالهای ۳۰ و اواخر سالهای ۴۰ قرن بیستم میلادی)

۲- مرحله آموزگاری (از اوایل سالهای ۵۰ و اواخر سالهای ۶۰ قرن بیستم میلادی)

۳- مرحله استادی و پختگی (از اوایل سالهای ۶۰ و اواخر سالهای ۷۰ قرن بیستم میلادی)

ناگفته نماند که در اینجا بحث و سخن صرفاً از دوران طلبگی یا معلمی و استادی که شامل حال همه نویسندگان و انسانهای آفریننده است به میان نمی آید. من قبل از این سالها پیش در مقاله ای که

در روزنامه ادبیات با عنوان « اسماعیل شیخلی و داستان عمر پر معنا » که سومین مقاله من درباره اسماعیل شیخلی بود. قابل توجه است که این مقاله مصادف بود با سالگرد ۷۰ سالگی استاد شیخلی که ایشان با آنکه در شناسنامه اش سال تولدش ۱۹۱۹ نوشته شده ولی ایشان در سال ۱۹۲۲ به دنیا آمده بود را نوشته بودم که وقتی با ایشان همنشین می شوی و صحبت می کنی اصلاً نمی توانی بپذیری که با انسانی که صحبت می کنی و حرف هایش را گوش می دهی و چهره او را می بینی متعلق به این دنیای ظاهری است. باور نمی کنی که ایشان چه وقت وجود نداشته است و یا کی وجود داشته است. من در نوشته ها و فعالیت ادبی ایشان و همچنین در شخصیت و عملکرد او تأثیر یک حس بزرگی را می بینم که او را جاویدان خواهد نمود و نامیرایی او را تأیید می کند. « روزنامه ادبیات ۲ اکتبر سال ۱۹۹۲ میلادی »

با توجه به اینکه اسماعیل شیخلی یکی از دانشجویان و در ضمن استادان خاص دوره خود بود که در محیط اجتماعی که زندگی می کرده است بعنوان پدیده قابل توجه به میان آمده است. ایشان در طول سالها با توجه به صمیمیت و صداقتی که داشت توانست پخته تر و استادتر گردد. در سالهای اخیر هم بر علیه کسانی که آنتی شوروی بودند و نظریه هایی میدادند برخاست. تا شخصیت ایشان بعنوان یک انسان با گرایش ملی شکل گرفته و تکامل پیدا کند. بنابراین کاراکتر هویت سوسیالیستی شوروی خیلی پیچیده تر از آن است که ما درک می کنیم. اسماعیل شیخلی در حین شاگرد بودن معلم و در حین دانشجو بودن استاد بود و ارتباط تنگاتنگ بین این شخصیت ها وجود داشت. ایشان از اوایل سالهای ۶۰ و از اواخر سالهای ۷۰

در مراسم بزرگداشت ۷۰ سالگی اسماعیل شیخی ایشان در سخنرانی بی نظیری که کردند همیشه در شعور و ذهن مردم باقی خواهد ماند. از صحبت های دوستان که راجع به من گفتند سپاسگزاری می کنم. اما ۷۰ سالگی نیز غروب عمر آدمی است اگر حرف های دلم را الان نگویم، پس کی باید بگویم.

و گفت : ... « تبرهایی که دسته هایش از خودمان است » که این فرموده ایشان زبانزد خاص و عام شد. این بیان زیبا در عین حال عمیق و پرمعنا ساخته ذهن خلاق استاد شیخی بود. این جمله زیبا را از آفرینش های خلقی مردم سرزمین خود برداشت کرده بود و بعنوان جمله زیبا که دوران معاصر به این جمله نیاز پیدا کرده بود ساخته و به ملت ارائه کرده بود. او معنای واقعی این جمله را دوباره کشف کرده بود. این جمله تا اندازه ای همانند شخصیت جهان دار آغا در شعور مردم آذربایجان تأثیرگذار بود.

اسماعیل شیخی همانند ملت آذربایجان که نوشته بعنوان نویسنده و هم بعنوان یک اندیشمند ولی وقتی نوشته کتاب « دده قورقود » نوشته است یا خمسه نظامی را نگاشته و دیوان نسیمی ملامحمد فضولی را خلق کرده، قوشماهای ملایانه واقف را یا داستان حماسی کوراوغلو را آفریده است. اسماعیل شیخی ننوشته است که مطالبش در آرشیوها بماند و وقتی از طرف کسی پیدا شد منبع بحث و جدل شود. او نوشته است که خوانده شود، در قلب ها بماند و در عقل و فهم و شعور مردم جای بگیرد. او نوشته است تا شمع متفکری خاموش نشود.

قرن بیستم میلادی می توان گفت که ایشان هم دانشجو و هم معلم خودش بود.

کسانی که اسماعیل شیخی را با قهرمان رمانش بنام « ولی کور » (کر خروشان) مقایسه می کنند بنظر من اشتباه نمی کنند. زیرا شخصیت ادبی بنام آقا جاهاندار که در رمان ایشان خودنمایی می کرد از سالهای ۳۰ قرن بیستم میلادی بالای جان اسماعیل شیخی شده بود. و در شکل گیری و تکامل شخصیت او تأثیر بسزایی داشت. در حالی که شخصیت مولف را شکل می داد خود نیز تکامل پیدا می کرد. میتوان گفت که شکل اساسی شخصیت اسماعیل شیخی بعد از نگارش رمان « ولی کور » (کر خروشان) « استحکام پیدا می کند و رو به تکامل بصورت صعودی حرکت می کنند. کسانی که جاهاندار آقا را یک شخصیت ادبی و بدیعی تصور می کنند، سخت در اشتباه هستند. زیرا در این شخصیت یکسری کیفیت های فکری، زیبا شناختی، اخلاقی و معنوی و همچنین نژادی نهفته است که همگی با هم وحدت تشکیل می دهند. البته می توان گفت فردی که این کیفیت ها را در یک وحدت عملی در خودش پرورانده و به تحقق رسانده است یک شخصیت مدیر و مدبر است.

عظمت شخصیت اسماعیل شیخی و بزرگی در اوایل سالهای ۸۰ و اواخر سالهای ۹۰ قرن بیستم میلادی باوقایع بوجود آمده در تاریخ مردم آذربایجان بیشتر نمود پیدا کرده است که در طبق یکسری راهکارهای اساسی جهت حل مشکل اتفاق افتاده این سالها درک می شود شخصیت استاد را بروز می دهد و به همه می شناساند. در منطق نژادی اندیشه های این انسان بزرگ یک روز بسیار جدی و قابل قبول آگاهی بخشی نهفته است. که همیشه در تفاهم و وحدت آشکارنهایتاً سخن نهایی را گفته و حکم ریش سفیدی را دارد.

قدیم تورک سوزلری لوغتی^(۳)

پروفیسور نیظامی خودیئو

چایاسینی-آنتروپونیم، شخص آدی

چایدان - مراسیم، آیین سالونو

چایسیوان تئگ - آنتروپونیم، شخص آدی

چایسو - آنتروپونیم، شخص آدی

چایتی - سکر. ۱. عبادتخانا، ۲. خالق آدی،

ائتتونیم

چایتیر- سکر. آی دایرسی نین ۲۸ بوجوندن

بیری، کوسمونیم

چاکراوارت- سکر. بؤیوک حؤکم-دارین بدیعی

اٹیئتتی

چالانق - بوشبوغاز

چالماک-وورماق، دؤیمک، یئرہ ییخماق، آتماق

چالسیکماک - چالسیکماک باستیکماک -

باسیلماق، ازیلمک، داغیلماق

چام - چین، ایدیعا، موبایثہ

چامبودیوپ - دونیا، عالم، بود-دیزمدہ ہیندیستانین آدی،

سکر. چامبودیوپ پیرتینچو یئر سو - دونیا، کاینات،

چامبودیوپ اولوش - کاینات، یئر

چامبودیوپلیغ - سکر. بو دونیا یا آید، بو دونیا یا

منسوب اولان

چامیکا - افسانوی، میفیک وارلیغین آدی، سکر

چامبونات - سکر. چامبونات آلتون - قیزیل

چاملاماک - ایدیعا، ایرہ لی سورمک، ایدیعا ائتمک

چاملیک - موباحیسہ، ایدیعا

چامپی - سکر. خالق آدی، ائتتونیم

چامسیز - موباحیسہ سیز

چان - چین، خیردا قاب، چاناق

چانابادچاری - سکر. یولچولار، سیاحتچیلر

چانارشابی-آنتروپونیم، شخص آدی

چاندال - سکر. منفور، نیفرتلاییق آدام

چ

چاب ۱. شان-شؤہرت، ۲. شؤہرتلی، تانینمیش، مشہور

چاویکماک-تانینماق، مشہورلاشماق

چاغ-چاک، زامان، وخت، چاغ

چاداگ -چادیک

چاداکیلیغ - بوددانین اولکی حیاتی، یاشاییش

حاققیندا حکایتلرہ باغلی اولان، =چادیکلیغ

چادار-کول، توز، تورباق

چادیک - سکر. بوددانین اولکی حیاتی،

یاشاییشلاری حاققیندا حکایت، چادیک کیلماک -

یئنیندن دوغولماق

چادیکلیغ -چاداکیلیغ، بوددانین اولکی حیاتی،

یاشاییشی حاققینداکی حکایتلرہ باغلی اولان

چایا-سکر. افسانوی، میفیک وارلیق

چایان -چادان، عقرب

چایانتی - سکر. آنتروپونیم، شخص آدی

- چاندارو- سکر. صندل آغاجی
چانما - سکر. چانما باویکی - حقیقی، اصل،
حیات (دینی)
- چانتانی - سکر. دئمونلاردان بیرى، آنتروپونیم
چانتى - قارىچانتى - آنتروپونیم، شخص آدى
چانق - ۱. چین، زینقیروو، زنگ، ۲. روتبه، درجه،
چین، ۳. چانق سئونق - چین سرکرده سی،
آنتروپونیم، شخص آدى
- چانقیر تایشی - آنتروپونیم، شخص آدى
چانقشی - آنتروپونیم، شخص آدى
چاخو - چین، کاغیذ پول
چاک-۱. واخت، زامان، چاغ، ۲. محض
(قوووتلندیریجی اادات)، ۳. چاک اوغلی - آنتروپونیم،
شخص آدى
- چاکیر-چا-کوبا چاکیر چا (آنتروپونیم، شخص آدى)
چاکلیغ - زامانا، واختا، چاغا آید اولان
چاکماک - چاخماق، چاخماق چکمک
چاکشاپات- سکر. ۱. قوروق، وسییت، امر، ائهکام،
حؤکم، ۲. عهد-پئیمان، آند ایچمه، پهریز؛
چاکشاپات آی - قدیم اویغور تقویمی نین اون
ایکینجی آی، =چاکشاپوت
چاکشاپاتلیغ - احکاما، حؤکمه عمل ائدن
چاکشاپیت - =چاکشاپات
چاکشاپوت - چاکشاپوت آی - قدیم اویغور
تقویمینین اون ایکینجی آی، =چاکشاپات
چاکودو - آنتروپونیم، شخص آدى
چار - ۱. هؤروک، ۲. چار چاکماک - عایيله، ائو
آداملاری
- چاریر - آنتروپونیم، شخص آدى
چارمان - سکر. یارا نؤوو
چاسیر - چاسیر آلکا (آنتروپونیم، شخص آدى)
چاسورماک - =چاشورماک
چاتاتیری - سکر. آنتروپونیم، شخص آدى
- چاتیسماى - سکر. بوددیزمده اولکی حیاتینى،
یاشاییشینی خاطیرلایان شخص (دینی)
چاتیک - قاتی، یاپیشقان، باتاق
چاتوری - سکر. آنتروپونیم، شخص آدى
چاتورا - چاتورتا بومی بودیساتولارین بوددا
سادتینه یئتیشمه، چاتما یولوندا اون پیلله دن
دؤردونجوسو
چاشاپات - =چاکشاپات
چئنقز - توپونیم، یئر آدى
چئنقگور-چئنقگور آریز - (توپونیم، یئر آدى)
چئنقین تئری ائلچی - (آنتروپونیم، شخص آدى)
چاشتانی - آنتروپونیم، شخص آدى
چئنقین تئری ائلچی - (آنتروپونیم، شخص آدى)
چاشورماک - بؤهتان آتماق
چیبین-میلچک، آغجاقاناد
چیگیدم - بیتکی آدى
چیگیل - ۱. بیر تورک خالقینین آدى، ائت-نونیم،
۲. تورک آرغو تورپاغیندا یئرلشن قالا آدى، ۳.
حیقیل بالیک، چیگیل کئنت (توپونیم، یئر آدى)
چیگشی - باغاتور چیگشی، کول چیگشی، کادیر
چیگشی، کوتلوغ چیگشی، اودور چیگشی
(آنتروپونیم، شخص آدى)
چیگوی - آنتروپونیم، شخص آدى
چیک - ۱. چیک بؤک - آشیق اویونوندا وضعیت،
۲. یئنیسئی چایی نین یوخاریلاریندا، سایان
داغلاری اطرافیندا یاشایان خالق، ائتنونیم، ۳. چیک
بیلگه چیگشی (آنتروپونیم، تیتول)
چیملشمک-آغریماق، آغری هیسس ائتمک
چیمسیز - قاریشسیز
چینادیش - ماخا چینادیش - بؤیوک چین،
توپونیم
چینک - آنتروپونیم، شخص آدى

چینتامانی - سکر. بوددانین مالیک اولدوغو ینددی
افسانوی قیممتلی داشدان بیریدیر. بو اینجی،
میروراری اونون ساهییبی نین ایستگینی، آرزوسونو
یئرینه یئتیره بیلیر؛ چینتامانی ائردینی - چینتامانی
میروراریسی، اینجیسی

چیرتین - آنتروپونیم، شخص آدی
چیسیم - آنتروپونیم، شخص آدی
چیت - سکر. آنتروپونیم، شخص آدی
چیتاواق - سکر. توپونیم، چمکلیک آدی
چیتونق سالی - آنتروپونیم، شخص آدی
چیزمک - خط چکمک
چیزتورمک - خط چکدیرمک
چیواکی - سکر. آنتروپونیم، شخص آدی
چیوگ - قیدالیلیق

چیدین - آنتروپونیم، شخص آدی
چیپیک - نازیک شوو، شیو، گووده، ساپلاق،
بوتاک چیپیک - بوداق
چیشیت - سکر. آی دایرسینین ۲۸ بورجوندن
بیری، کوسمونیم

چیغ - ۱. بیتکی آدی، ۲. چین، اوزونلوق واحیدی،
اؤلچوسو، ۳۰ سهممه برابردير، ۳. چیغ باتار
(آنتروپونیم، شخص آدی)

چیغای - یوخسول، کاسیب، یوک چیغای -
کاسیب، یوخسول

چیدین - عقرب بورجو، چادان، کوسمونیم
چیوشاغون - آجیمیش، قیجقیرمیش، تورشوموش
چیوی - قدیم تورکلرده قبیله نی حیمایه ائدن،
قورویان روح

چین - حاقیقی، دوغرو، دوزگون، چین باش
بیتیک - اساس سنه دین اصلی، اوریژینالی، چین
بوتون - حاقیقی و مؤحترم، اعتبارلی، چین کئرتو -
حاقیقی، دوزگون، اصل، ۲. مامات مونقتول چین
(آنتروپونیم، شخص آدی)

چیناچ کایا - آنتروپونیم، شخص آدی
چینار چئچک کیز - آنتروپونیم، شخص آدی
چیناتون - بوچانق چیناتون (آنترو-پونیم، شخص
آدی)

چیندان - سکر. ۱. ساندال آغاجی، =چینتان، ۲.
چیندان آت - کورن آت
چانغارماک - تحقیق ائتمک، آیدینلاشدیرماق،
اؤیرنمک، حاقیقتی مئیدانا چیخارماق؛ چینغارماک
آدیرتلاماک - تحلیل ائتمک، ماهیییت اوزره
فرقلندیرمک، چینغارماک بؤگونمک بیلیمک -
آنلاماق، درک ائتمک

چینغارو - چینغارو کؤرمک - دیقتله نظر سالماق،
باخماق، تئترو چینغارو ساکینماک کولولاماک -
درین دوشونجه

چینین - چیین باشیغین ائرمک - صافورکلیلیک
چینلاماک - حاقیقتی اوزه چیخارماق، مئیدانا
چیخارماق، تحلیل، تدقیق ائتمک

چینلایو - چینلایو تؤولوک - حقیقی، دوزگون
چینلیک - دوزگونلوک

چینسیز - رئال اولمایان، خیالی، حاقیقی اولمایان،
غئیری رئال، چینسیز یارپسیز خیالی، غئیری رئال،
آلدادیجی

چینتان - ساندال آغاجی، =چیندان
چینتسو شایلا - آنتروپونیم، شخص آدی
چینژو - چین، دینی، سوبیئکتیو اولانلارین
هامیسی نین ایلکین قایناغی، منبعی
چینق - ۱. نم، یاش، ۲. چینق ائتمک -
چینگیلدمک

چینقاو - چینغارو
چینقارتغو - زنگ، زینقیروو
چیکان - ۱. باجیوغلو، قارداشوغلو، ۲. تیتول،
چیکان تونیوکوک، ایشبارا چیکان کو-لی چور
(آنتروپونیم، شخص آدی)

چولماك - چولماك سو كولماك - آزالماق، چكىلك (سو)	چىكراماك - دىشلىرىنى قىجىرداتماق چىكراتماك - دىشلىرىنى قىجىرداتماق.
چولاك - آكساك چولاك - شىكىست	شاققىلداتماق
چولماكسىز - قوسورسوز، نۇقسانسىز، زده سىز، بوزولماكسىز چولماكسىز - مۇحكىم، سارسىلماز، داغىلمايان	چىكو - موغالىجوى اهمىيىتى اولان داش آدى چىپاكان - چوپاكان، چىپكان، مور-دارجا، مورداشار بىتكىسىنە اوخشار بىتكى، عىنناب (؟)
چولوغ - ئو آداملارى، عايىلە	چىتسو-انتروپونىم، شىخى آدى
چولوك-۱. آكساك چولوك - شىكىست، ۲.	چىشىك - سئل، داشقىن
آنتروپونىم، شىخى آدى	چىت-۱. ديوار، چىر، ۲. چىت
چولوو - چولوو	چوبون - چوبون، ايرى قاب
چوماك - ۱. اسكى دىندە اولان تور-كوستان، باتما، يوخ اولما، گون باتماسى، دالما	چوغ-گونشەن پارلاماسى، برق وئرمە سى، آلوو، برك اىستى، چوغ يالين - برق شوعاع، پارىلتى، چوغ يالينلىغ - قودرت و قووتى اولان
چومماك-جومماق، باش وورماق، دالماق (سويا)	چوغلانماك - عكس ائتمك، پارلاماق برق وئرمك
چومونماك - چومونماك باتماك - جومماق، دالماق (سويا)	چوغلوغ-پارلاق، گوركىلى، عالى، يوك-سك، چوغلوغ يالينلىغ - پارلاق قودرتلى
چومورماك - سودا باتىرماق، چومورماك باتارماك - باتىرماق	چوغسىراماكسىز - سۇنمز، سۇنمين
چومورمىش - چۇمچە، آبگردن، چاناق	چوغسوز-چوغسوز يالينسىز - پارىلتىسىز، ايشىقسىز، آدسىز-سانسىز
چوناي - آنتروپونىم، شىخى آدى	چوك-۱. چوك آتكىر - (توپونىم، يئر آدى)، ۲.
چونق - چونق، زنگ، زىنقىروو	تويىن چوك (شىخى آدى، آنتروپونىم)
چوچى بۇرى سانقون - آنتروپونىم، شىخى آدى	چوكاراتماك - چوكاراتماك، چوكورتماك، قايناتماق
چۇبدىك - احوالى پوزولما، اووقاتى تلخ اولما، پرت، =چۇبىك	چوكى - آنتروپونىم، شىخى آدى
چۇبىك - چۇبدىك، احوالى پوزولما، تلخ اووقات، پرت	چوكلانماك - چوغلانماك
چۇزولمك-داغىلماق، پارچالانماق، سىلنمك	چوغلوغ - چوغلوغ
چۇكە - دىنى، سجدە يە گئتمە	چوكراماك - قايناتماق، يئردن پاققىلدايلاق
چۇكى - توپونىم، يئر آدى	چىخماق، جوشماق
چۇكتىمك-دىزىنى قاتلاماق، دىزى اوستە چۇكتىمك	چوكاراتماك-قايناتماق، هيجان گتىرمك، قايناتماق، =چوكاراتماك، چو-كورتماك
چۇكد-قولاق سومويو	چوكسوز - چوغسوز
چۇكىتىمك-دىزىنى قاتلاماق، دىزى اوستە چۇكتىمك، دىز چۇكتىمك	چوكوراتما - چوكاراتماك، چوكاراتماك، قايناتماق، هلل ائتمك

چووالدار وغوزلارین بیر قبیله طایفا بیرلشمسی،
ائتتونیم

چورتیول، چور تئگین، بئگ چور، اینانچو چور،
ایشبارا بیلگه کولی چور، یئگن چور، کولوگ چور،
اونانغان چور (شخص آدی، آنتروپونیم)
چورنی - سکر. درمان توزو، راسایان چورنی -
درمان توزو آدی

چوش باشی - توپونیم، یئر آدی
چوویت-یندیقو رنگی، توند سورمگی بویاق،
=چوویت

چوویت - رنگ، =چوویت
چوگته - قولاق سومویو، =چوگده
چونوک - چینار آغاجی
چوری - آنتروپونیم، شخص آدی
چورنو - چورنی، درمان توزو، درمانی
چوسوم - توت آغاجی

چۆکلمیش - الدن باراخیلیمیش، دئوریلیمیش،
یخیلمیش (فئلی صیفت)

چۆکمک - چۆکمک، دوشمک، که-درلنمک،
چئکمک باتماک - دوشمک، باتماق، چۆکمک
چۆکسیگ - گول، چیچک آدی
چۆکوگ - دیز چۆکموش شخص
چۆکوتمک - دیزلرینی چۆکدورمک
چۆلمک - چولماک

چۆلگی - چۆللو، چۆلدە یاشایان
چۆللیگ-چۆللو، چۆل آدمی؛ بۆکلی چۆللیگ ائل
- بۆکلی چۆلونده یاشایان خالق

چۆمرلی - قاریشقا
چۆمورمک - چومورماک
چو توتوک - آنتروپونیم، تیتول
چون-چون تسین - چین. «یاز و پاییز» (قدیم
چین سالنامه سی نین آدی)

چوب-چین، ویلایت، آیالت، آلتی چوب - آلتی
ویلایت

چوباكان - چیبیکان بیتکی نؤوونون آدی

چوبون - آنتروپونیم، شخص آدی

چوغ - چین، بولانیق

چوغای ییش - توپونیم، اورمان، مئشه آدی،
چوغای کوزی (توپونیم، یئر آدی)

چوکماک - الوولانماق، آلوو ساچماق

چولبو - چولوو، بۇهتان، ایفتیرا، قئیبت

چولوو - چولبو، بۇهتان، قئیبت، نیفرین، سؤیوش
چولووسوز-سؤیوش سؤیمه ین، بۇهتان آتمايان،

قئیبت ائتمه ین

چومبورماک - جومماک، باش وورماق، آتیلماق
(سویا)

چونق-چین، زنگ، زینقروو

چوو - قبض

خدافرین بولگه سینده فولکلوریک شعر لر

توپلایان : بهروز خانعلی پور دور موشخانلی

آیاغلاری سکیلیدی
اون کسن ای نه کینلیدی
یاندن یاناسان تو یوغ آپاران
اودلناسان تو یوغ آپاران

کئچل کئچل یامیه

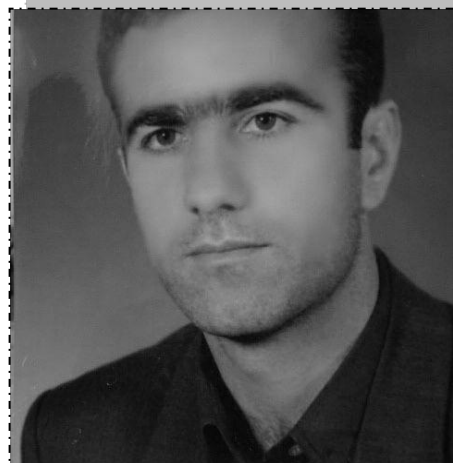
کئچل کئچل بامیه
گئتدی مریض خانیه
مریض خانا باغلئدی
کئچلین باشی یاغلئدی

کئچل دئیر وای باشیم
قازان دا قاینار آشیم
آشیمی ایچن اولایدی
باشیما سیچان اولایدی
لای لای

لای لای دئدیم یاتاسان
قیزل گوله باتاسان
قیزل گول سنین اولسون
کؤلگه سینده یاتاسان

لای لای دئدیم اوجادان
سسین چخماز باجادان
تانری سنی ساخلاسن
چیچگدن قیزلجادران

لای لای دئدیم گولونجه
دانشنجا گولونجه
بالاما لای لای دئدیم

تویوغ

منیم تویوغوم آغدی بالا
دریسی دولو یاغدی بالا
دونن بو زامان ساغدی بالا
سنی یاناسان تویوغ آپاران
اودلناسان تویوغ آپاران

منیم تویوغوم هاوادا
ایییسی گلیر تاوادا
گئدین دئیین مش جاوادا
یاندن یاناسان تویوغ آپاران
اودلناسان تویوغ آپاران

منیم تویوغوم چیل چیلیدی
قانادلاری میل میلیدی
تویوغ دئیلدی بولولیدی
یاندن یاناسان تویوغ آپاران
اودلناسان تویوغ آپاران
منیم تویوغوم ککیلیدی

اثللرینین دیلینجه

لای لاینام چیمنده

یئل اوینایب اسنده

محبتدن داشیرام

سن سوتومو امنده

لای لای بالام بئشیکده

بولبول اوخور ائشیکده

سن یات یوخون آلگین

من دورموشام کئشیکده

لای لاین اؤز دیلینده

چالارام اؤز دیلینده

روزیسی بول اولارمش

اولان قوزو ایلینده

لای لای چاللام یاتارسان

قیزل گوله باتارسان

قیزل گولون ایچینده

شیرین یوخو تاپارسان

لای لای دئدیم گونده من

کؤلگده سن گونده من

ایلده قوربان بیر اولار

سنه قوربان گونده من

لای لای بئشیگیم لای لای

اؤیم ائشیگیم لای لای

سن یات من اویاخ قالم

چکیم کِشیگین لای لای

لای لای دئدیم قاداسی

آیئن گونون پاراسی

من سنه قوربان اولوم

گوزومون آغی قاراسی

لای لای چالدم گول گوزل

قونوش گوزل گول گوزل

بیرده دونیا یئتیرمز

بئله شیرین دیل گوزل

یاتمارام اویاق اوللام

جوشارام بولاق اوللام

نه قدر کی جانم وار

من سنه قوربان اوللام

لای لای قولوم قانادم

لای لای شؤهرتیم شانم

سن قول قاناد اول

منده سنین آرخانام

یار

لای لای عشقیم ویقاریم

لای لای یاریم نیگاریم

بو بئش گونلوک دونیادا

دایاغیم اعتباریم

قیزل اوزوک

هالای هالای ساتئلار

ایچینه موخای قاتئلار

قارداش منه پول گؤندر

قیزل اوزوک ساتئلار

قیزل اوزوگوم لاخلادی

وئردیم آنام ساخلادی

آناما قوربان اولوم

یاریمی قوناق ساخلادی

قیزل اوزو گوم فیروزه
گئدین دئیین خوروزه
بو گئجه بانلاماسن
یاریم گلجک بیزه

اوشاخ سئومک :

یاغش گلیر آی هانی
قاشن کیمی یای هانی
گزدیم دوزو دونیانی
یوخدو سنه تای هانی

جورو جورولر یاپراغی
آستانالار توپراغی
سنی ایسته می ینین
گؤزونه زهر یاپراغی

منیم قیزم تلسمه سه
تئلرین اسدیرمه سه
یوز آغ ساققال گلمه سه
دیل وئرمز هئج بیر کسه

بالام بالام بالاسی
بالام داغلار لالاسی
یارسی بالام بالاسی
یارسی ایلان بالاسی

تانری آدام یارادب
باغینا بادام یارادب
هامینی کولدن یاراتسا
بالامی گولدن یارادب

بالاما قوربان اینکلر
گورن هاچان ایمکلر
بالاما قوربان جونگه لر
هاچان سوزون دونگه لر

آلنین آت مئیدانی
مینیب چاپباغیم گلیر
قاشلارین قلمدی
سورمه چکماغیم گلیر
گوزلرین پیالا
گؤتوروب ایچماغم گلیر
یاناقلارین آلمادی
کسیب ییماغم گلیر
دوداقلارین قایماقدی
سیویرب ییماغم گلیر
بورونون فندقدی
سیندریب ییماغم گلیر

حامام

گئتدیم حاماما لیفلندیم
چیخدم ئشیگه لوتلندیم
قفه چی منه چای گتیر
من بو چایی ایشمه رم
بو قاپدان کئچمرم
بو قاپی منیم اولسون
قرمزی دونوم اولسون
گئییم گئتدیم تبریزه
تبریزده توپوم اولسون
قیزلار گلسین توپوما
چی چالسن بوپوما

حامام

حامام حامام ایچینده
خلبیر سامان ایچینده
دوه دلک لیک ائیلر
کؤهنه حامام ایچینده

چای قوی

چیققلی چیققلی دور چای قو
 ائوی سوپوروب ناھار قو
 منیم آدییم حلمه دی
 قاراباغدان گلمه دی
 قاراباغ منیم اولسون
 قئرمئزی دونوم اولسون
 گئییم گئدییم تربیزه (تبریز)
 تربیزه تویم اولسون
 قیزلار گلسین تویوما
 قوربان اولسون بویوما
چیققلی قیزم

جیققلی قیزیم دو چای قوی
 ائوی سوپور ناھای قوی
 بیر استکان وئر منه
 من گئدییره م خرمنه
 خرمنیمیز اوزاخدی
 هوققوشوموز چولاخدی

آتام

منیم آتام گؤزلدی
 گؤزلیکده مثلدی
 گوزگو کیمی قلبی وار
 دنیز کیمی صبری وار
 سحر ایشه گئندنه
 باشماقلارئن جوتله رم
 خشلغیمی آلام
 سوسپرم دالنجای
 یول گودرم گلینجه

بایرام

بوگون آیراندی
 سبابا بایرامدی
 گئچی شیطانندی
 قویون قوربانندی

اوشودوم - اوشودوم

اوشودوم اوشودوم
 داغدان آلمان داشئدییم
 آلمانلارم آلدئلار
 منی یولا سالدئلار
 من یولومدان بئزارام
 درین قویو قازارام
 درین قویو بئش کئچی
 هانی مونون ائرجی
 ائرجی داغ باشندا
 هئی هالادم گلمه دی
 چیییت وئردیم ییمه دی
 چیییت قازاندا قاینار
 قمبر بوجاخدا اوینار
 قمبر گئتدی اُدونا
 قارغی باتدی بودونا
 قارغی دئییل قامئشدی
 بئش بارماغم گوموشدی
 گوموشو وئردیم تات آلام
 تات منه داری وئردی
 دارئنی سپدیم قوشا
 قوش منه قاناد وئردی
 قانادلاندم اوچماغا
 حاق قاپیسین آچماغا
 حاق قاپیسی کیلیدی
 کیلید دوه بویوندا
 دوه خان خان یولوندا
 خان خان یولو بوز باغلار
 یانلاری یاپرئز باغلار
 خان خان یولو مین بازار
 ایچینده میمون گزر

مېمونون بالالاری

منی گرروب آغلادی

توماننا قئغلادی

تومانی دلیک دلیک

قورباغا بؤلوک بؤلوک

قورباغانی حاخلادیم

حسن بیه ساخلادیم

حسن بیین نییی وار

شاققر شوققور چایی وار

اؤینده بیر لوتو وار

ا للی باتمان گؤتو وار

یاغیش ایستمک

اوچ قارداشن بولودو

یئتملرین اومودو

تانری بیر یاغیش گوندر

آرپا بوغدا قورودو

آنا خانم نه ایسته ر ؟

تانرئدان یاغیش ایسته ر

الی قولو خمیره

بیر جه قاشق سو ایسته ر

چاخ داشی ؛ چاخماخ داشی

یاندی اوره گیم باشی

تانری بیر یاغیش گوندر

گویه ر تسین داغی، داشی

یاغدی یاغیشلار

بانلادی قوشلار

حیوان گامئشلار

هارادا یاتارلار؟

یاغدی یاغیشلار

بانلادی قوشلار

بیتدی قامئشلار

یئسین جامشلار

جارلادی سس سالدی

بیزیم چاووشلار

گلین گئداخ اوس باغا

قورباغایلا توسباغا

گئتدی کبین کسماغا

جامئش باشنا پالاز بورودو

گئتدی قولاغ آسماغا

قورباغا شللاغ آتدی

توسباغنن گوزونه باتدی

گئتدیلر شکایته

گؤندر سن

آی قارا چوخا ممت حسن

آینیندن چخا ممت حسن

بیرایپک یایلئلق نمنه دی

عمی قیزئنا گوندره سن

عمی قیزی جان عمی قیزی

گؤزلری مرجان عمی قیزی

بیرجه جوت جوراب نمنه دی

عمی اوغلونا گؤندر سن

آی قارا چوخا ممت حسن

سنی گؤروم قان امدرسن

بیر قیزل اوزوک نمنه دی

عمین قیزنا گؤندر سن

عمی قیزی جان عمی قیزی

من سنه قوربان عمی قیزی

بیرجه جوت اؤپوش نمنه دی

عمین اوغلونا گؤندر سن

آی گئتدی باتان یئره

آی فندی فندی جهره
 آیغیمئن بندی جهره
 وئرئیدیم سئئرئیدیم
 گزئیدیم کندی جهره
 جهره جغم پالتدی
 آییرمه دیم قالبدی
 کیشیم پانغ آلبدی
 منی درده سالبدی

اندازا (بیر نوع خالچا)

اندازانی چکدیم دارا
 بارماغلاریم اولدو یارا
 گئدین دئیین چشنی کار
 گلسین یئله نی چوندرسین
 گلمه سه آتی گوندرسین

تشتی تشتی^۱

آ تشتی تشتی تشتی
 ووردوم گلانی کئچدی
 ایکی خوروز آل لشدی
 بیر قانا بلشدی
 قان گئتدی چایدا دؤشدو
 چایدان گوورچین اوشدو
 گوورچین آلا پاختا
 یو واسی قلبی تاختا
 یو واسین گرتورلر
 منزله یئتیرلر
 منزله بیزیم اولئیدی
 چیت کؤینه ییم اولئیدی
 چیت کؤینه ییم فلفلی
 گل اوخو بیزیم دیلی
 بیزیم دیل اوروم دیلی
 اورومدان کئچن آتلی
 قلنجی قانا باتدی

ملکدر یاتان یئر
 عمی قیزی قوربان اولسون
 عمی اوغلو یاتان یئر

گون چئخدی لالا چئخدی
 عمی قیزی چؤله چئخدی
 عمی اوغلو قوربان اولسون
 عمی قیزی گلن یئر

دومان

دومان قاچ قاچ قاچ
 دالنجا آتلی گلر
 آلی پولتلی گلر
 یورغانی بیتلی گلر
 سنی بوردا توتارلار
 درینه سامان تپرلر
 گویدن آسلار

(سنی گویدن آسالار دالینا قامچی سوخلار)

تولوخ (ق)

تولوغوم اول اول
 آیران گوژ یاشنجا
 یاغ اینه باشنجا
 اویمه قوناغ گلیبدی
 آشم یاوان قالدیدی

قویون

قویون وار کره گزر
 قویون وار کوره گزر
 گندر داغلاری گزر
 گلر ایولری بزر
 آغ قویون شیشک قویون
 یونو بیر دؤشک قویون
 بئلامانی تئز گتیر
 آغلاشئر اوشاق قویون

جهره

قلنجى قان ايچىندە
 اوركلر داغ ايچىندە
 گولو بادام ايچىندە
 او گولون بيرين اۇزئىدىم
 ساچ باغما دوزئىدىم
 ايگيد لرین تويوندا
 بيرجه دابان سوزئىدىم
تشتى تشتى ۲
 آ تشتى تشتى تشتى
 ووردوم گلانى كئچدى
 ايكي خوروز آل لشدى
 بيرى قانا بلشدى

قان گئتىدى چايدا دۇشدو
 چايدان گوورچين اوشدو
 گوورچين آلا پاختا
 يو واسى قلبى تاختا
 گئدىلر اوچورتماغا
 مئيداندان كئچيرتماغا
 مئيدانن اغاجلارى
 بار گئيرمز باشلارى
 خان داييمين قوشلارى
 بيرى قارا بيرى آغ
 مينديم آغن بوينونا
 سوردوم خان خان يولونا
 خان خان يولو داشليدى
 كئچلين باشى ياغليدى
 بابامن باشى ساشليدى

آنا و قيز دئيشمه سى

آنا : گئتمه بولاق باشنا قيزيم
 چشمه چراخ باشنا قيزم
 بير قارا قاش گوژ اوغلان
 يايلىغن آليب قاچار قيزم
قيز : گئتديم بولاق باشنا آنا

چشمه چراخ باشنا آنا
 اوقارا قاش گوژ اوغلان
 قوى باخم گوژ قاشنا آنا
آنا : گئتمه بولاق باشنا قيزيم
 چشمه چراخ باشنا قيزم
 يايلىغن قاچران اوغلان
 قاچيريب سنى ياشنا قيزم
قيز : گئتمم بولاق باشنا آنا
 چشمه چراق باشنا آنا
 قيز اؤز ايستگينده ن
 نجه قاچب ياشنا آنا

قيز و اوغلان دئيشمه سى

قيز : دۇنگه ميزده دوران اوغلان
 بيغلاريني بوران اوغلان
 منه كيپريك ووران اوغلان
 وئر منيم گوللو باشماغم
 دابانى پوللو باشماغم
اوغلان : دۇنگه نيزده دورمامشام
 بوغلاريمي بورمامشام
 سنه كيپريك وورمامشام
 منده يوخ گوللو باشماغن
 دابانى پوللو باشماغن
قيز : گول باغچادا بارن اوللام
 شيرين هيوا نارين اوللام
 بير دونه ليك يارن اوللام
 گتير ميشم گول باشماغم
 ايچى دولا پول باشماغم
اوغلان : گول باغچادا باريم اولسان
 شيرين هيوا ناريم اولسان
 بير دونه ليك ياريم اولسان
 وئرر سنه گول باشماغى
 ايچى دولو پول باشماغى

نریمان حسن زاده دن آفوریزملر

سنگرلرده سوسدورسالار دا، کتابلارین صحیفه
لرینده سوسدورا بیلیمیه جکله ...

بیز گۆرمه یه بیلریک، ائشیتمه یه و دینیه یه ده
بیلریک، آما قانمایا بیلمریک. بۆیوک صابیر دوز
دئییردی.

سووت رژی می اوکتیابرین بیرینجی گونوندن
ضیالیلارین علییه ینه اولمش و اولارین ان
قاباقجیلارینی اؤز اؤلکه لریندن دیدرگین
سالمیشدی.

قاباقجیل ضیالی توتوقوشو کیمی تکرار ائتمیر، اؤز
فیکرینی دئمک ایستیر.

آچققلق ایشین خئیرینه دی.

حیف، خالقیمیزین گۆزل عننه لری ائله بیل کی،
اونودولور. بۆیوکله "کیچیکلیک" ائده بیلیمیر دئییه،
کیچیکله "بویوکلوک" اندیرلر.

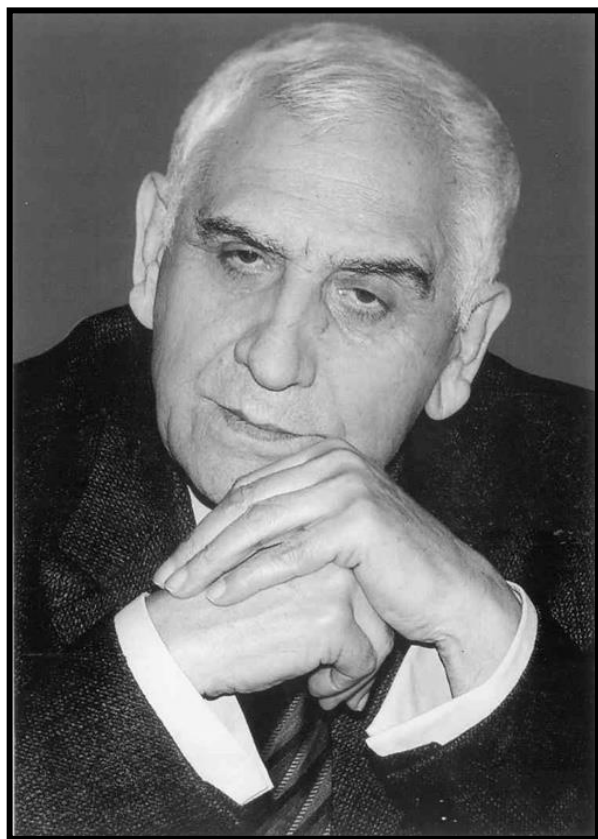
دانشانی آخیرا قدر دینله مک لازمیر کی، او،
سۆزونو دئییه بیلسین.

آداملار آباق اوسته یوخ، تابوتدا گۆزومزه بۆیوک
گۆرونور، نفوذلو اولورلار.

معنویاتیمیزی طرزییه قویماق نه درجه ده
دوزگوندو؟!

دیل فیکریمیزین افاده ه چیسسی اولدوغو کیمی، الفبا
دا دیلیمیزین افاده ه طرزییدیر: اونو تکچه ایشاره
کیمی قبول ائتمک دوزگون اولمازدی.

بیزیم خلقیمیزین حیاتیندا الفبا پروبلئمی سیاسی
مثله کیمی اورتایا چیخیب و یوخاریداکیلار خالق
مانقورتلاشدیرما نیتی گودوب.

تاریخین ان بۆیوک حقسیزلیغیدیر کی، داهیلر،
بۆیوک طبیعتلر عادتین، همیشه مغلوب اولور
(سونرادان حقلا رینی آلسالار دا!!)، بییینلری آنجاق
فیتنه فسادلا دولو اولان نادانلار ایسه قالیب گلیرلر
(سونرادان فاش اولسالار دا).

استعداد خلقین معنوی ثروتی اولدوغو کیمی، خالق
دا اونون یگانه صاحبی ساییلیر.

تسلیم بودور کی، شهید گئدنلریمیز سونرادان ملی
تاریخیمیزه و ملی ادبیاتیمیزا شاهد کیمی
قاییداجاقلار. اولاری یئر اوستده، دؤیوشدوکلری

سوسیالیزم رئالیزمیندن انسانا، ایدئیلارلاردان
انسان معنوییاتینا قایتمالییق. پاتئتیکیدان
پچیلتییا، پرولتار ادبیاتیندان خالق دنیاسینا،
قیزیل قلمدن یاشیل قلملره، ملی اؤزونودرکه،
تورکلویومزه، سویکؤکومزه!

اوزون اوزادی تصویرچیلیک یوخ، تفکر سوزگجی،
علمی منطق لازمدی، "دئیمدئدی" یوخ.

آشیق العسگر یارادیجیلیغی آشیق پوئزییاسی
نین بوتؤو بیر دؤورو کیمی، خالق حیاتی نین،
معیشتی نین بدیعی سالنامه سی کیمی دایم
طراوتلی قالاچاق، اؤز قیمتینی ساخلایاچاقدیر.
العسگر خالقان هر نه آلیردیسا، یئنه اونون
اؤزونه قایتاریردی.

... منجه، العسگردن مشاهده، سؤزو سئچه سئچه
ایشلمک و صنعتکارلیغین بیر چوخ سیرلینی
اؤیرنمک لازمدیر. هم ده بیر دفعه یوخ، دایم.

اوزئیر حاجیبیوو آذربایجاندا پئشکار موسیقی
حرکاتی نین قدرتلی باشلانغیجی، بیر نؤوع موسیقی
آکادئیمیمیز اولدو.

... هر دفعه "سنسیز" ی دینله ینده ائله بیل
اٚپیک پوئما دینله ییرم. نظامی نین سؤزو، اوزئیرین
موسیقیسی، بولبولون سسی. اوچ دوهانین یاراتدیغی
بیر رومانس خالقیمیزین دیلی نین ازبری، معنوی
ثروتیمیز اولمشدور.

اوزئیر حاجیبیوو اونا گؤره بؤیوکدور کی، ساده دیر،
اونا گؤره ده ساده دیر کی، بؤیوکدور.

اوزئیر حاجیبیوو آذربایجانین هیمنینینی یازمیشدیر
.... هیمن چالیناندا آیاغا قالخیریق، اورگیمیزده ایسه
بوتون دنیا آیاغا قالخیر، نظامی اوردولار یئرگییر،
فراغت دایانیریق. بلی، بو، اوزئیر موسیقیسی نین
سربست دیپازونو، حثیرت آمیز بدیعی تاثیریدیر.

من اوزئیر یارادیجیلیغی نین اؤزونو حیات حقینده،
انسان حقینده هیمن آدلاندیراردیم.

ان قدیم ادبیات تاریخیندن بری معلومدور کی،
بؤیوک دئسپوتلار ائله بیل قصدن بؤیوک
صنعتکارلارین معاصرلری اولور و اونلارا دیوان
توتماقلا گوجلرینی سیناماق، بو یوللا دا نفوذ
قازانماق ایدیعاسینا دوشورلر. بو، زامانین
آنومالییاسیدی. وقت اونلارین گوجسوز و نفوذسوز
اولدوغونو ثبوتایئتیریر.

جاویدین طالعی تکجه اؤزونون یوخ، آذربایجانین
فاجعوی طالعییدی.

طبیعییدیر کی، خالق ثروت منبعییدیر.

... صمد وورغون دییاریمیزین یازان الی، ائشیدیلن
سسیدی.

... بیر شعرین طالعی بیر شاعرین، بیر ادبیاتین
طالعییدیر. شعر یاشاییرسا، دئمه لی، شاعر ساغدیدر.

... اصل شاعر یوز ایل سونرا دا تزه دیر.

... مشفیق پوئزییاسی چاغداش دؤور ادبیاتیمیزین
بوتؤو مرحله سی کیمی اونون دایاق سوتونلاریندان
بیرینی تشکیل ائدیر. بو پوئزییا بشریدیر.

... مشفیق خوشبخت شاعردی.

شعر منیم عالمیمده بوتؤو بیر کایناتدیر، مختلف
سسلریله، رنگلریله بیرلیکده طبیعتین اؤزودور،
اصلیدیر، صورتی دئیل. او دا جانلی اورقانیزمدیر،
طبیعت قدر دوغما و آمانسیدیر.

هئج بیر اینستیتوت آدمی شاعر ائله یه بیلمز.

شاعریک سۆز صنعتیدی.

کتابدا چیخاندان سونرا شعرلر داها شاعرین اولمر،
اوخوجونون اولور.

... ادبیات وطنسیز اولایلمز.

ترجومه چیلیک یارادیجیلیقدی، ایکینجی مؤلیفلیک
حقى دى.

الهی، نه وقتاجان بیز لایقلى انسانلاریمیزی
لایقینجه قیمتلندیرمگی باجارما یا جاغیق؟!

وطنپرورلیک، ملت تعصوبو چکمک، خلقینی
سئومکدیر، تورپاغا باغلیلیق ایسه هنج وقت باشقا
مسله ایله قاریشیدیر یلمامالیدی.

یازیچی نین یاراتدیغی هر بیر طالع کتابی
سونرادان بیر خلقین، بیر اثرین تدقیقی زامانی بیر
چوخ تاریخ کتابلاریندان داها چوخ قیمتلى اولمرم؟!

گۆرونور، بو دنیا سیرردی، انسان هم دنیادان کۆچور،
هم ده دنیا دا قالیر. بونلارین هر ایکیسی رمزی معنا
داشیییر.

حکمت ضیا قدرتلى، عوضسيز تمثیل اوستاسییدی.
ادبیات تاریخیمیزده بو ژانر اونو، او دا بو ژانری
تاپمیشدی، بیر ادبی زیروه یاراتمیشدی.

ادبیاتین بوتون نؤولری گۆزدی. گرک اونون
استعدادلی صاحبی یئتیشسین.

ادبیات ملی معنویاتدیر، بورادا تجاوز اولمامالیدی.

...لازمسيز اولاندا جانلی انسان دا داشا بنزه ییر.
لاکین او داش ایستیفاده اولوندوقدا، دیوارا، هؤرگویه
قویولدوقدا خیدمت ائدیر.

هر شاعرین، صنعتکارین اؤز اوخوجوسو اولمالیدیر.

بیر اثرده بیر شاعرین اورگیندن قوپان سس، بعضا
اونون پیچیلتی ایله دئدیگی بیر سۆز باشقا بیر اثرده
ده ائشیدیلیر.

هر شعر اؤز رنگی، اؤز بویاسی، چالاری ایله دقتی
جلب ائتمه لیدیر.

یارادیجیلیق پلانلاری ایله مطبوعاتدا چیخیش
ائتمک اوخوجویا وعد وئرمکدیر یارادیجیلیقلا
وعد توتمر.

... روشئیم حالیندا دا اولسا، اورکده نه ایسه دایم بیر
اوچوش قووه سی، قانادلانماق هوه سی، گیزلی بیر
داغ قالدیرماق قدرتی، گیزلی بیر گونش ایشیغی دا
اولور. بلکه یارادیجیلیق دئییلن شئی ائله بو دویغو، بو
حسدی.

شاعرلیکله یاناشی شاعر طبیعتی! بلی، بو شرطدیر.

ملت، ملت! دئین ناطیقدن آز دئییل. تأسوفکی،
ملتی یاشادانلار آزدی. بلکه ده بو ائله بئله
اولمالیدی؟!

آکادئمیک عارف پاشائیو ایچینده اینتیباه گزدیرن
انساندی. اوندا میر جلال نفسی نین هنیرتسی وار.

عارف پاشائیو ... ساده دی، آما عادی دئییل. یوکسک
موقعده دی، آما یانینداکینی گۆرور. رسمی و
فخری آدلاری چوخدو، آما رسمی دئییل، حساسدی.
... عارف معلم جمعیت آدامیدی. او، استعدادی تئز
گۆرور و اورکدن سئوینمه یی باجاریر. کؤمک ائتمک،
قولوندان توتوب آیاغا قالدیرماق اوچون دایاق اولور
گۆرورم کی، میر جلالدی.

بیرلیک آندیمیزی.

آکادئمیک عارف پاشائیو بۆیوک تحصیل
اصلاحاتچیسى، بۆیوک یارادیجى قوۋۋە دیر. بئله
انسانلار معنالى عمرلرینی خلقینا، وطنینه حسر
ائتمکله کئچدیکلری یولون یولچولارینا نومنه
اولورلار. اونلارین ایشیغی هئچ وقت سؤنمر.

شخصتلىر انسانپور اولورلار، شخصت اولمايانلار ايسه
کينپور! (من ائله لرینی ده گؤرمشم، بئله لرینی ده!)

البتە، تضییق زوراکیلیقدی. ایستر معنوی تضییق
اولسون، ایسترسه ده فیزیکی انسان شخصتینی
آلچالدير.

حقیقتا زامان، تاریخ باشقا شکیلده تکرار اولور.

... ادبیاتیمیزین بیر باش موضوعو واردير: آزادلیق،
سوۋئرئنلیک. بو موضوعو حسر ائدیلن عمر ایتیمیر
...

حافظ معلم چوخ آز، اما معنالى، تمکینلى دانیشان
آدامدی. ..

حافظ میر جلالین پروتوتیپیدی ... او گولنده ده
سؤز دئییر، سوساندا دا.

انساندان نه قالیر؟ انسانلیق.

... اسرافیل آغا و قاچاق کرم ائله نادیرشخصتلردن
اولمشلار کی، اونلارین حقینده یازماق، نینکی تکجه
معنوی ذۋوق وئیر، هم ده بو موضوعو ائله بۆیوک
تربیه مکتبیدیر کی، یازیچی نین اؤزونو بئله تربیه
اڭدیر، دیشیدیریر، یئتیشدیریر.

ساده لیک و تواضع کارلیق بیزیم جمعیتده
استعدادی بدبخت اڭدیر. بو، تاماميله بئله دیر.

کتابخانا منیم آکادئمیام ایدی.

کتابلار تاریخی یاشادیر، نسیللری بیریرینه
قوۋوشدورور، انسانین شخصت کیمی
فورمالاشماسیندا، اونون عقلی، ذهنی، اخلاقی و
ائتتیک ذۋقونون اینکیشافیندا عوضسیر رول
اویناير.

استقلال یولوندا ووروشانلارین قیسمتی بعضا
استقلالى کناردان سئیر ائتمک اولور.

.. شاعری نیشان وئرمک وطنی نیشان وئرمکدی.

حاکیم ايله متحیمین یئری دیشیک دوشور ...
(اتهام ائله ینه شبهله نیرسن کی، اؤزو متحمدير).

یاخشییا یاخشی دئینده یاخشی اولور.

شعرین دیلی اضطراب دی، حسدی، دویغودو.

... اضطرابلار انسانلاری، ائپوخالاری بیرلشدیریر،
یاخینلاشدیریر.

بدیعی یارادیجیلیقدا یازیچی نین بیر اؤزونو افاده
واسیطه سی، بیر ده دنیانی، اوبیئکتیو وارلیغی
اینیکاستمه قایداسی واردير کی، هر ایکی
وضعیتده او، جمعیت قارشیسیندا حسابات وئرمه
لی اولور.

... شعر ده انسان کیمی تورپاغین ساکینیدیر، اونون
دا انسان کیمی پاسپورتو اولمالیدیر. اونون دا وطنی،
اٹلاوباسی، دوغولدوغو و یاشادیغی یئر، انسان کیمی
اؤز ترجمه حالی اولور. تجرید اولونمش نه بیر شعر،
نه بیر مصراع اولمامالیدی.

انسان بئشیک دنیاسیندان مزار دنیاسینا کؤچور،
وارلیقلا قئیری وارلیق آراسینداکی بیر عالمده غئیب اولور.

يوز ايل قاباغى گۆره بيلن انسان بير ساعت سونرا باشينا نه گله جگينى بيلمير. بئيين، تفكر بورادا عاجيز اولور. بلكه بو دا حياتين طبعيلىگى، قانون اويغونلۇغودور.

شاعر اورگى هانسى ياشدا اولور اولسون، هميشه خوش سۆزه محتاجدى.

ياخشى انسانين دنيادان گئتمگى بۇيوك بوشلوق يارادير. ايرث زنجيرى قيريلير، آهنگ پوزولور.

من ايندييه قدر نه چكميزمسه، شعر دن چكميزم. بو، آغريلاردان دوغان سئوينجيم اولوب. من بو عذابى حياتدا هئچ بير آيلنجه يه ديشمرم. منيم سعادتم ده بوندادير.

يازيچيا، عادت، تكجه اونون ادبى ياراديجيلىغينا گۆره دئييل، هم ده جمعيتده كى موقعينه، اجتماعى سياسى محيطده كى فعاليتينه گۆره قيمت وئريلير، معاصر ادبى حركاتدا يئرى معينلشدريلير.

عالمليك بۇيوك روتبه دى.

علم ايله تيكيلن هۇرگو هئچ وقت اوچماز ...

مصاحبه لردن

خير ده، شر ده انسانين اؤز ايچينده دى ...

الته، بو بير حقيقتدير كى، بۇيوك انسانلار ان بۇيوك دردى بئله اوركلرينده چكىرلر. ييخيلاندا دا پاليد كيمي ييخيليرلار.

... مباريزه سيز نينكى علمى اختاريشلار، حتّى بديعى ياراديجيلىق دا اوزون سوره بيلمز. عالم كهنه بيليكله دانيشاجاق، يازيچى يئرینده سايمالى اولاجاقدى. ..

بیز وورغونو معنوی آتامیز ساييريق.

... ضيالىسىز بير ملتین صاباحی يوخدور ... ضيالىليق

آيدينليقدى.

اورتا مکتبدن باشلانان تربيه اساس شرطدى. معلم قازانچ دالينجا قاچاندا ملتین محوى قانونى لشير.

محاربه گئدن مملكتده صنعتكار عمرو ياشاماق منيم اوچون سارسينتى ايچينده كئچيرديگيم دؤزومدو. بو وضعيتده بلكه بير- بيرينه ضيد ايكي فاجعه قهرمانى نين رولونو عيني وقتدا اوينايان آكتيور بنزه ييرم. اما نه بئله دايمي سارسينتى ايچينده ياشاماق اولار، نه ده بئله دايمي دؤزومك ممكنودو.

محاربه آب هاواسى منيم ايچيمده دى. سفربرليك زامانى صنعتكار خالقى ايله بيرليكه دؤيوشه گئتمه ليدى. زامان حاديشه لر آيدينليق گتيرمك اوچون لازمدى.

محاربه زامانى انساندا انسانلق عوضينه، تأسوف كى، بير سيرا حاللاردا اونون بيولوژى طرفى اوزه چيخير، جمعيت پوزولور. بونون صنعتكارا آيديتى يوخدور. محاربه ده آدام اؤلدورمرلر، دوشمن عسگريني اؤلدورورلر. بونا گۆره محاربه ده قاتيل يوخ، قهرمان و فرارى اولور. لاکين دينج احالى نين مى منسوبيتينه گۆره ائليلكله قيريلماسى قاتيلليكدى. ائرمينلرين محاربه " آتوقرافى " هر يئرده و بوتون زامانلاردا سئچيلير.

آدام يوخ، آدامداكى ايبلىسى اؤلدورمك اوچون مباريزه آپايرام.

من ادبى طالعييميزه قطعيين اوميدسيز باخميرام. ادبيات وار (آز اولسون، ياخشى اولسون)، لاکين ادبياتين او اولكى شان شهرتى يوخدو.

بازار مناسيبتلرى اوستونده يئنيدين قورولان جمعيتده ايستر ايسته مز ادبيات دا ايقتيصادياتين تركيب حصه سينه چئوريلير. حتتا مسلمانلارين مقدس دينى كتابى قرآن دا ساتيلير، اؤزو ده مسلمانلار ساتيلير. بيزئس!

زمانه معنوی احتياجي ايقتيصادی احتياجلا اوزاوزه قويدو.

سیاسی صحبتلر آپارماغا جهد ائدیر. شهرتی مشهورلوقلا قاریش دیرماین. ادبی حرکات عوممخالق حرکاتینا بیگانه قالا بیلیمز، عکسینه، اونو یئتیشدیرمه لیدی. آذربایجان اینقیلابینی آذربایجان ادبیاتی یئتیشدیردی. بو جور ده دئمک اولار. جمعیت ده اؤز ضیالیسینی قوروماغی باجارمالیدی. هئچ بیر شاعر، یاخود یازیچی ملتین قطبلشمه سینی ایسته مز. بو، تهلوکه لی بیر سونلوغون

باشلانغیجی اولا بیلر. چونکی شاعرین سسی ائشیدیلیر. ایدیعاسی سوییه سیندن آرتیق اولان ضیالی، البته، اتهام اولوناجاق. ضیالی الده آلتہ چئوریلنده ۳۷جی ایل اولور ... گرک ادبی معیار ایتمه سین. من شعرلریمده، پوئمالاریمدا، پیئس لریمده شاعر عروما آذربایجان استقلالینا حسر ائتمیشم. حق سیزلیغا، تقیبلره معروض قالمیشام. یان دیریلار،

استعداد استعدادسیزا تابع اولور. ایندی ادبیات مستقللیک یولونا قدم قویان قدیم و مباریز بیر خلقین معنوی گؤزلیگی گؤسترمه لیدی. اونون انسان آغریلاری، اضطرابلاری، چاشقینلیغی و یئنیلمزلیگی آچیلمالیدی. عوممیلیکده. قارانیق اولان یئرده ایشیغی، بهتان اولان یئرده دوزلوگو آختارمالییق. شاعر اؤزو اوخوجو اولسا دا، پوئزییادان تکجه حذ آلمیر. پوئزییا اونون آغریلارلا، عذابلارلا دولو معنوی حیاتییدی. کوچه لردن کئچمک اولمر، هامی پول ساییر.

ملته کی بو حریصلیگی درک ائده بیلیمیرم ... نه ائله آجام کی، توخلارا ال آچیم، نه ائله توخام کی، آجلارا ال توتوم. من دوزلوگو هئچ وقت هئچ نه یه دییشمه میشم. آما بعضا باها باشا گلیب ... بو یوک ادبیات هئچ وقت صاندیقلارا سیغیشا بیلیمز. الهام تقویمله دوز گلمیر. بعضا دینمک لازم گلنده او سوسور، بعضا ده، عکسینه. ... یازیچی تاریخی حادیثه لردن یازاندا دا یاشادیغی دنیانی، اؤز دؤورونو گؤستریر. اونا گؤره دئییرلر کی، تاریخدن کولو یوخ، اودو گؤتورمک لازمدی. بو یوک صنعتکارلار حادیثه لرین آخارینی گؤزله ییرسه، بونا طبیعی باخماق لازمدی. یازیچی تاریخی نین سحونین تکرار ائتمه لیدی. ادبیات ناراحتلیقدی. راحتلیق اولان یئرده ادبیات یوخدو.

گرک پیس یاخشینی اوستله مه سین. ... باشقا بیر گؤزه لین هوسنجامالی سنی الهاما گتیریبسه، اونا شعر حسر ائلمک حقوقون وار. بو ایختیاری شاعرین آلماق قباحتمدی. آلدانلارا پیس باخیرام. آلدانان ایسه پاک و تمیز اولدوغونا گؤره آل دانیر. بیج آدمی آلداتماق اولماز. اوولادین عایله قورماسینا آتانیق بیگانه قالماغا حق یوخدو.

ایندی ائله بیر زمانه دیر کی، باشی چیخان دا، چیخمایان دا سییاستله مشغول اولور و

" ياندىم " دئيه باغىرمامىشام ...

زaman ھامىنى اليندن كئچىرىر. شئكسپىرى بئله!
منى معين مدته معين قوووه لر اونودا بيلر. لاکين
اونوتدورا بيلمزلر. من خالقىمىن شاعرىم. " بير
انسان عمرونو گىروو قويىمشام، بير شاعر عمرونو
ياشاتماق اوچون "

عسگرلىكدن بوراخيلان گون ان بدبخت آدم ايدىم.
گئتمه يه يثريم يوخ ايدى. او گون آخشاما قدر
آغلادىم ...

... يارادىجى آدمالارين ماليه بحرانى قارشىسىندا
قالماسى ادبياتىمىزا آغير ضربه دى.

پوئىيا انسان معنوياتىنى ديشه بيلر. ديشمه ليدىر.
پوئىك اثر بوتون عصرلرده اوخونور.

بؤيوك شخصتلرده انسانلىق دا يوكسك اولور.
انسانلىقى اوجا توتمايان آدم لياقتلى وىطنداش
اولا بيلمز.

من بونا اينانمىرام. جمعيتده خلقين طالعيني
قانولار حل ائدير.

منيم سسىم چىخير. او سسى ائشيتمك لازمدى.
پوئىيايا صاحب چىخماق لازمدى.

شاعرين گنجى، قوجاسى يوخدو.
بىزيم پوئىيا چوخ گوجلودو.

شاعر شاعرلىيىنى بيلمه يه ندير. شاعر پاك، تمىز،
اينانان بير آدمدى.

شعرين تاثيرى نثرين تاثيريندن گوجلودو.
يازيچى ھميشه ناراحتدى.

ھر نسل اوزو بيلير اونون محبتى ندير، دقتى نه.
.. ايندى خيرخواه انسانلارين ساىي يامان آزالىب.

حاضریدا ياخشى نطق ائله ينلر عمله گليب، ياخشى
دانىشانلار عمله گليب، ياخشى بىزنئسمنلر عمله

گليب ... ايندى مرحمت حسى آزالير.
.. ايندىكى اخلاقدان راضى دئيلم. اخلاق پوزولوب.

ماددى شرايطين آغيرلىقى سون نتيجه ده محبته
اوز منفى تاثيرىنى گؤسترير ...

يالان انسانين ان ناقيض جهتيدىر. چوخ پيس
باخيرام. يالان اولان يئرده ھىچ بير شئ اولا بيلمز.

يالنيز ديپلوماتيادا يالان وار. يالان دانىشماق لكه

دير. مقدس يالانى ايسه مدافيعه ائديرم.

... بيز خاريجين ذؤوقو ايله اوتوروب دورمامالىيىق.
وورغون آنادان شاعر دوغولمىشدو. وورغونو گؤرنده
آدام شعر يازماق اىسته ييردى.

صمد وورغونون دؤورونده ياشاماق اؤزو بؤيوك
سعادت ايدى.

جمعيت جىرلاشدىقجا پيس آدمالار يئتىشير. محيط
اولماسا، جمعيتين ياخشى آدمالارى يئتىشه بيلمز.
شاعريك آنادانگلمه استعداددى.

شاعر حبسخانادا دا شاعردى. يوز ياشيندا اولسا دا،
شاعردى.

شاعرين يازدىقى ھم ايقتيدار اوچون، ھم ده مخالفت
اوچون منعوى ثروت اولماليدىر. چونكى ملت بيردى.

قاراباغ اورگىمىزين يارالى يئردى. اثرمنيلر تاريخن
بىزه سىغىنييلار .

ديپلوماتىيا دالانا ديرننده اونو سيلاح عوض ائدير.
ياخشى گنجلىك يئتىشير. ادبياتدا دا، سياستده ده.

ياشلى نسلله گنج نسل آراسيندا واريثلىك مسله
سى وار.

... لاتين قرافيكاسىنى بيز توركلردن ده قاباق قبول
ائتميشىك. ايندى

بىز يئنه اوز الفبامىزا قايتميشىق، يعنى لاتينين
آذربايجان واريانتينا ...

ياخشى بير علمى ادبى صحبت اولاندا من مباحصه
ائتمه يه آدم آختارىرام. بو، منيم اوچون بؤيوك
ذؤوق منبعيدىر.

مناسيبت ھميشه اولوب. آنتىپاتىيا، سىمپاتىيا مطلق
اولور.

كيم دئيرسه كى، يوخدور، بو، يالاندير. عىنى زاماندا
معيار دا وار. بؤيوك شاعرلر ھميشه معاصردي.

ايتيرديگىمىز ... انسانلارداكى مرحمت حسيدى.
قازانديگىمىز مستقلىيىمىزدى.

سوؤت ادبياتى برک الندى، بوندان سونرا دا انه
جك. ... " الكدن " كئچنلرى ايسه نىنكى كنارا

آتماق، عكسینه، يئنىدن نشر ائتمك، ادبى ايرئيمىزه
صاحب اولماق لازمدى.

۱۰۰ سوو ۱۰۰ جاواب دیل ، ادبیات و کولتور اوزره چالیشما

یایلمیشدیر. بو کتابلارین هامیسی کسروی نین همین کیچیک کتابینا دایانیر و بیر-بیری نین تکراری سایلییر.

بو تئوریه گؤره، گویا آذربایجان ملتی تاریخده ایزی-توزو قالمایان موهوم و اویدورما «آذری» دیلینده دانشیرمیشلار و سونرادان تورک اولموشلار! بو موهوم دیل اوچون ایندییه قدهر هنج بیر سند تاپیلماشیدیر. کسروی و کسرویچیلر، تاتجا، تالشجا، کوردجه و گیلکجه بعضی شعرلر و جمله لری توپلاییب بو اویدورما دیلین قایقلاری حساب اندیرلر. مثال اوچون شیخ صفی الدین اردبیلییه عائد اولان ۱۷ بیت گیلکجه شعر و همام تبریزییه منسوب بیر نجه تاتجا بیت و هابنله روحی انارجانی آدلی بیر تاتین یازدیغی اوچ صحیفه لیک مزه لی سؤزلری «آذری» آدلاندیریرلار.

اونلارین ادعالارینا گؤره بو اویدورما دیل بوتون آذربایجان اراضی سین چولقامیشدیر و لاکن اونلارجا بئله بیر گئیش یایلمیش بیر دیلین، نه فولکلورو و نه ده ادبیات تاریخی، شاعرلری و یازیچیلاری هنج معلوم دگیلدیر، گرامر قایدالاری دا ایندییه قدهر کشف اولماش و یازیلماشیدیر.

۲- آذربایجان اراضی سی حاققیندا نه سندلر واردیر؟

▪ **آذربایجان** اراضی سی باره ده کلاسیک قایناقلاردا گئیش فاکتار واردیر. وطنیمیزین سرحدلری معلوم اولموشدور. مثال اوچون هجری ۴۷۲ ایلینده بازیلان **حدود العالم من المشرق الی المغرب** کتابیندا، مؤلف دئیر:

جاوابلار: پروفیسور دکتر حسین محمد زاده صدیق (دوزگون)
سورولار: دکتر حسین شرقی دره جک (سوی تورک)

دئمج

آذربایجان (تورک) ادبیاتی اولکه ده چوخ زامانلار چیچکلنمیش روونقلنمیش و اوز تحفه سینی وئرمیشدیر. باخمایاراق زامان - زامان دا آمانسیز قاداغلارلا اوزلشمیشدیر. دیل ، ادبیات و خالق یارادیجیلیغی اولوسلاشمانین تملی دیر. ایلر دیر میلی کولتور و ادبیاتمیز اوغروندا دورمادان آراشدیرمالار آپاران دیرلی عالیم و دوشونوروموز پروفیسور دکتر حسین محمدزاده صدیق (دوزگون) ایله اورتاق قراره گلدیکه اونون بوتون چالیشمالارینا راما ۱۰۰ سوال ۱۰۰ جاواب آدلی بیر دئمج (مصاحبه) حاضیرلایاق کی سواللار منیم طرفیمدن طرح اندیلیمیش و سورولارین جاوابی ایسه استاد طرفیندن بیان اولموش. بو تاریخی لایحه منجه ادبیاتمیزا ایشیق توتاجاق و گنج نسلیمیزه یول گوستره جکدیر. بو دئمج بولوم- بولوم خدافرین ده چاپ اندیله جکدیر کی ایندی اونون ایلک بولومونو سیزلره تقدیم اندیریک.

یوز سؤال- یوز جاواب

۱- کسروی نین آذری دیلی تئورسی نین ماهیتی نه دیر و اونون اساس مقصدی نه اولموشدور؟

▪ **کسروی** «آذری و یا آذربایجانین اسکی دیلی» آدلی کیچیک کتابینی ۱۳۱۷ (۱۹۳۸ م.) ایلینده تهراندا نشر ائتدی و ایران دیلچیلیگینده بیر افراطی و غیرعلمی نظریه نین یارانماسینا سبب اولدو. بو نظریه و فرضیه نین آدی «کسروی نین آذری تئورسی» دیر و اونون اساسیندا ایندییه قدهر یوزدن چوخ کتاب

اولماسینی گؤستریر. فارس دیلی اما تاریخ بویونجا هنج زمان آذربایجاندا دانشیق و شفاهی دیل اولمامیشدیر. حتی سیز بیر کند بئله فارسجا دانیشان تاپا بیلمزسیز. تورپاقلاریمیزدا عرب دیلی، بیزیم دینی و قرآن دیلیمیز ساییلیر. خلق اوچون فارس دیلی ایسه

«باشقا دیل» (Foreign Language) حساب اولور. ولاکن فارسجا ایندی بیزیم رسمی و دولت دیلیمیزدیر.

۴- ایلک تورکجه یازیلان اثرلر آراسیندا هانسی لارین سایاییلر سینیز؟

■ تورک ادبیاتیندا، دوغو و باتی تورکلرینین «اورتاق چاغی» واردیر. بو چاغ سلجوقلار دؤنمه قدر دوام ائتمیشدیر. قوتادغوبیلیغ، عتبه الحقایق، دیوان لغات الترک، مقدمه ی جارا لله زمخشری، نهج الفرادیس و قرآن ترجمه لری بو دؤنمه عائد دیر. آذربایجان ایسه اؤزل ادبیات تاریخی مین ایل بوندان اول یازیلان کتاب دده قورقود ایله باشلاییر. اونولا بیر زماندا یاشایان ترکی کیشی و جوجی آدلی شاعرلریمیزده اولموشدور. خواجه احمد یسوی ده اؤز اثرلرینی همین زماندا یازمیشدیر.

«آذربایجان ناحیه سی نین دوغوسو، گیلان، گونئی سمتی عراق و جزیره، باتی طرفی روم و سریر، قوزئی سمتی ایسه سریر و خزران دیر...»^۱

بو کتایین تألیفیندن مین ایل سونرا، محمد حسن خان اعتماد السلطنه اؤزونون مرآت البلدان آدلی جغرافی کتاییندا دئیر:

«آذربایجانین سرحدی، دوغودا بردع، باتی دا ارزنجان، قوزئی دن دیلم شهرلری، جبل و طارم دیر، گئیش مملکت دیر.»^۲

یاقوت حموی ایسه معجم البلدان آدلی جغرافی کتاییندا یازیر: «دوغودا بردع دن، باتی دا ارزنجانا قدهر اوزانان بؤلگه آذربایجان دیر و قوزئی دن دیلم و گیل و طارم بؤلگه لرینه یاپیشیر. گئیش بؤلگه دیر و ان تانیمیش شهری تبریز دیر.»^۳

۳- آذربایجانین عموم خلق دیلی نه ایمیش؟

■ ان اسکی زمانلاردان بو یانا یالینز تورک دیلی آذربایجاندا عموم خلق دیلی حساب اولونوردو. بو دیل تورکی آدلانیر. تورک اولمایانلاردا بیزیم دیلیمیزه همین آدی وئرمیشلر. آذری سؤزو ایسه، تورکجه میزین آذربایجان تورپاقلاریندا رایج

^۱ «مشرق این ناحیت (= آذربایجان)، حدود گیلان است و جنوب وی حدود عراق است و جزیره، و مغرب وی حدود روم است و سریر، و شمال وی حدود سریر است و خزران. و این جای هاست، بسیار بانعمت ترین ناحیت هاست اندر اسلام، و ناحیت آبادان و با نعمت بسیار و آب های روان و میوه های نیکو و جایگاه بازرگانان و غازیان...»
^۲ اعتماد السلطنه، محمد حسن خان. مرآة البلدان، تصحیح: عبدالحسین نوایی و میرهاشم محدث.
^۳ «... وَ حَدَّ اَذربَیجان من بردَعَه مشرقاً، اِلَی ارزنجان مغرباً، وَ یَتَّصِل حُدُها مِن جَهِه الشَّمال بِبلادِ الدیلم و الجیل و الطارم؛ وَ هُوَ اَقْلیمُ واسعٌ مِن مشهور مدائنِها تبریز وَ هی الیوم قَصَبُها و اکبر مُدُنِها ... و اهلُها صَباحُ الوُجوه، و حمرها رقاق البُشره وَ لَهُم لُغَه یقال لَها الاذریه لَا یَفْهَمُها غَیرُهم.»

آذربایجانین قدیم دیاری خینالیق (1)

AZƏRBAYCANIN QƏDİM DİYARI XİNALIQ

PROF.Dr. MƏHƏBBƏT PAŞAYEVA

پروفسور دکتر محبت پاشایووا

آنوتاسییا. اثرده آذربایجانین قوبا رایونو خینالیق کندینده مسکونلاشان و تاریخی-اثنوقرافیک ادبیاتدا شاهداغ ائتیک قروپلارینا آید ائدیلن خینالیقلارین منشایی، ائتیک تاریخی، معنوی مدنیتی تاریخی-اثنوقرافیک باخیمدان تهلیل اولونموشدور. گئیش و زنگین چؤل ماتئریاللاری ادبیات معلوماتلاری اساسیندا مؤلیف خینالیقلارین معنوی مدنیتی نین بیر شوخ ساहे لرینی :ایله-معیش انلری، قوهوملوق موناسیبتلری، توی مراسیملری، قدیم اینانجلار سیستمینی ایلك دفعه اثنوقرافیک جهتدن ایللوستراتیو ماتئریاللارلا بیرگه تدقیق اولونموشدور.

اؤن سؤز

بو گون آذربایجاندا تورک آذربایجانلیلارلا یاناشی اؤز ائتیک آدلاری اولان ، لاکین آذربایجان اراضیسینده مسکون اولدوقلارینا گؤره آذربایجانلی آدلانان بیر چوخ آرسایی خالقار و ائتیک قروپلار (آوارلار، ساخورلار، روتوللار، اودیلر، خینالیقلار، بودوقلار، قریزلار و ب.) یاشاییرلار و اونلار آذربایجان دؤولتی نین برابر حوقوقلو وطنداشیدیرلار. آذربایجانین مادی و معنوی مدنیتی نین تشککولونده، معنوی سیماسی نین فورمالاشماسیندا بوتون تاریخی دؤورلرده آپاریجی رولا مالیک اولاراق آذربایجانین تورک اهالیسی ایله برابر بو آرسایی خالقارین و ائتیک قروپلارین دا اؤزونمخصوص یئری وار.

دونیانین ائتیک خریته سینده یالنیز آذربایجانین بیر نچه کندینده مسکون اولان قریز، هاپوت، خینالیق کیمی ائتیک قروپلار دا آذربایجانین جانلی تاریخینی یاشادیر. بو باخیمدان آذربایجان اهالیسی نین بؤیوک اکثریتینی تشکیل ائدن تورکدیللی آذربایجانلیلارلا یاناشی اسرلر بویو آذربایجاندا یاشایان بو ائتیک قروپلاریندان دا تاریخی اثنوقرافیاسی نین قارشیلیقلی موقایسه لی شکیلده آراشدیریلماسی بوتؤولوکده آذربایجان معنوی مدنیتی نین حاقیقی زنگینلیگی نین عموممیللی خصوصیتلری نین و درین تاریخی کؤکلری نین اوزه چیخاریلماسی ایشینده مهم اهمیت کسب ائدیر.

معلوم اولدوغو کیمی، بو گون آذربایجان خالقن نین خارجیجی دوشمنلری، خصوصیلده هر زامان خارجیجی هاوادارلارینا آرخالانان اثرمنی شووینیستلری رئیسپولیکامیزدا قارشیدورما سیاستی یاراتماق سیاستینی یئرتمه یه چالیشیرلار. اونا گؤره ده تاریخ، او جومله دن اثنوقرافیا علمیمیز آذربایجانین پارچالانماسی ایستیقامتینده ایدئولوژی موباریزه آپاران، آرسایی خالقار آراسیندا نیفاق سالماغا سی گؤسترن قوووه لره قارشى حاقیقی علمی نوباریزه آپارمالی، اونلارا توتارلی علمی دلیلرله جاواب وئرمه لی، واحد آذربایجان خالقن نین ترکیب حیصه سی اولان بو آرسایی خالقارلا تورک آذربایجانلیلارین معنوی مدنیتی نین قارشیلیقلی حالدا تاریخی-اثنوقرافیک سپگیده تدقیق اولونماسینی تامین ائده رک تاریخی گئرجکلیگی اورتایا قویمالیدیر.

آذربایجانین قدیم دیاری خینالیق " کیتابی نین عرصه یه گلمه سی اوچون معنوی دایاق اولدو. الوئیشلی طبعی-جوغرافی شرایطی نتیجه سینده دونیانین ان قدیم سیویلئزاسییا مرکز لریندن و ایلک اینسان مسکن لریندن بیری اولان آذربایجان اراضیینه هله چوخ قدیم دؤورلردن بری موختلیف قبیله و طایفالارین آخینی باش وئریدی. بو باخیمدان آذربایجان اراضیینه مین ایللیکلردن بری اؤزونمخصوص عنعنه وی مدنیت فورمالاشمیشدیر. تصادوفی دئیل کی، زنگین ائتنیک عنعنه لرینی قوروپوب ساخلامی باجاران آذربایجان هر زامان ائتنوگرافیک خزینه لر موزه یی کیمی دیرلندیرلمیش و آذربایجانین تاریخی- ائتنوگرافیک بؤلگه لری هر زامان ائتنوگرافلارین دیقت مرکزینده اولموشدور.

موعاصیر دؤورده آذربایجانلیلارین، ینی آذربایجاندا یاشایان و بوتون تاریخی دؤورلرده چوخلوق تشکیل ائدن آذربایجان تورک لری ایله برابر آذربایجانلی اولنار قدر اؤز دؤغما وطنی سایان آرسایلی خالق لار و ائتنیک قروپلارین معنوی مدنیت تاریخی نین موقایسه لی شکیلده تاریخی- ائتنوگرافیک باخیمدان آراشدیرلماسی آذربایجان ائتنوگرافیایا علمی نین قارشیسیندا دوران مهم وظیفه لردن بیریدیر. آذربایجاندا مسکونلاشان و آذربایجان خالق نین ائتنیک تاریخینده اؤزونمخصوص یئری اولان آرسایلی خالق لارین و ائتنیک قروپلارین واحد عمومخالق مدنیتی اسرلر بویو اینکیشاف ائده رک قارشیلیقلى-مدنی علاقه لر و عموممیللی معنوی مدنیت اساسیندا فورمالاشمیشدیر. بو گون واحد آذربایجان خالقینی نین ترکیب حیصه سی اولان بو ائتنوسلار (بودوقلار، قریزلار خینالیق لار، اودیلر و ب.) عمومی معیشتلرینی فورمالاشدیرماقلا برابر اؤزلری نین سپئسیفیکلیگینی ده قوروپوب ساخلامیشلار.

بو باخیمدان محبت پاشائیوانین " آذربایجانین قدیم دیاری خینالیق " ادلی کیتابی اؤز اورژینال تحلیلی، هم ده کیتابا وئرلمیش ایللوستراسییا لار باخیمیندا چوخ ماراقلیدیر. اینانیرام کی، بو اثر علمی ایجتیماعیتین و موختصیلرین دیقتینی چکه جکدیر.

بو گون جمعی بیر کننده یاشایان و آذربایجان تاریخینده قدیم ایزلری اولان خینالیق لارین ائتنیک تاریخینه، عایله معیشتینه و قدیم اینانجلار سیستمینه حسر اولونموش تدقیقات ایشی آذربایجانچیلیق ایدئولوگیاسینی اساس گؤتوره رک تاریخی- ائتنوگرافیک باخیمدان آرسایلی خالق لار و ائتنیک قروپلارلا باغلی آذربایجان رئیسپوبلیکاسی نین میللی سیاستینه خیدمت گؤستریر.

دکتر، پروفسور محرم قاسیملی

یازاردان:

آذربایجان تاریخی نین بوتون دؤورلرینده اولدوغو کیمی بو گون ده اولکه نین میللی دیرلریندن، ثروتلریندن سایان آرسایلی خالق لارین، میللی آریقلارین و ائتنیک قروپلارین اؤیره نیلمه سی هم علمی، هم ده سیاسی اهمیت کسب ائدیر .

۱۹۹۲-جی ایل ۱۶ سئنتیابر تاریخلی " آذربایجان رئیسپوبلیکاسیندا یاشایان میللی آریق، آرسایلی خالق و ائتنیک قروپلارین حوقوق و آزادلیقلاری نین قورونماسی، دیل و مدنیتلری نین اینکیشافی اوچون دؤولت یاردیمی حاقیندا پرئزیدنت فرمانی، آذربایجانین مستقیللیگی نین ایلک دؤوروندن اعتبارن رئیسپوبلیکا پرئزیدنتی ایجرا آپاراتی نزدینده میللی ایدئولوگیامیزین آکتوال پروبلملری ایله مشغول اولان خصوصی میللی سیاست شعبه سی نین فالیت گؤسترمه سی آذربایجاندا میللی مسله لره خصوصی دیقت و قایغی نین نومونه سی کیمی قییمتلندیرلمه لیدیر. بوتون بونلار منه "

کندلرینده مسکونلاشمیش بو آرسایلی خالقارین
ماددی و معنوی مدنیتی نین، ائتتیک خصوصیتلری
نین آراشدیرلماسی بوتؤولوکده آذربایجان معنوی
مدنیتی نین عومومیللی خصوصیتلری نین و
درین تاریخی کؤکلری نین اوزه چیخاریلماسیندا
مهم رول اویناییر.

یوکسک داغ سیلسیله لری اهاته سینده، کئچیلمز
یوللاری اولان اراضیلرده یاشایان، و بئله جوغرافی
مؤوقعینه گؤره تجرید اولونماسینا باخمایاراق هله ۱۸
عصردن " شاهداغ خالقارلی " نین منشایی،
معیشتی تدقیقاتچیلاردا مارق دوغورموش، بیر سیرا
تاریخی-ائتتوقرافیک معلوماتلار درج اندیلمه سینه
سبب اولموشدور (۱، ۸۰-۸۲).

۱۸ عصرین ۲-جی یاریسینا دک آذربایجانین
خانلیقلاریندان بیر اولان شاماخی خانلیغینا تابع
اولان شاهداغ کندلری داها سونرا دیگر آذربایجان
خانلیغی- قوبا خانلیغی نین ترکیبینه اولموشدور.
۱۴ عصرین اوللرینده ایسه روسیا ایمپئریاسی نین
آذربایجانداکی اینظیباتی ایصلاحاتلاری نتیجه
سینده باکی قوبئرنیاسی نین قوبا اوئزدینده قریز،
جئک، الیک کندلری نین ده داخل اندیلدیگی
خینالیق و بودوق ماحاللاری یارادیلیمیشدی. ۱۵
عصرین اورتالاریندان اعتبارن اساسن هاپیت، قریز،
بودوق، جئک، الیک، یئرگوج کندلریندن قریزلار،
بودوقلار، هاپیتلار کؤچه رک قوبا قزاسی نین
موشکور (ایندیکی خاچماز رایونو) و شابران
ماحاللاریندا، همچنین گؤیچای، شاماخی قزالاریندا
بودوقلو، آغیاز بودوق، گونئی بودوق (قارابولاق)،
دیرشالی هاپیت، قاراداغ هاپیت، هاپیتلی ملیکلی،
شیخ هاپیت و س. آدلی کندلر سالدیلار (۲، ۹۶-
۹۷، ۱۵).

شاهداغ خالقارلی نین منشایی حاقیندا موختلیف
نؤقطه یی نظرلر مؤوجود اولسا دا، سون تدقیقاتلارین

آذربایجانین نادیر ائتتوسلاریندان اولوب یالنیز بیر
کندده مسکونلاشان و اؤزونمخصوص ائتتیک تاریخه
مالیک اولان خینالیقلا حسر ائتدیگیمیز بو
تدقیقاتین مقصدی بو ائتتوسون منشایی نین،
معیشتی نین بعضی سپئسیفیک خصوصیتلرینی،
قدیم اینانجلار سیستئمینی موقاییسه لی شکیلده،
آذربایجانین دیگر بؤلگه لری و بوتؤولوکده تورک
دونیاسی نین عادت-عنعه لری ایله پاراللار آپاراراق
عومومیللی واحد تاریخی کؤکلریمیزی
آراشدیرماقدیر. بونو دا بیلدیرمک ایسته ییریک کی،
خینالیقلا رین معنوی مدنیتی نین بئله موقاییسه لی
شکیلده اؤیره نیلمه سی ایندییه دهک خصوصی
تدقیقات اوبیئکتی اولمامیشدیر. تدقیقاتا اساسن
خینالیق کندینده توپلادیغیمیز زنگین ائتتوقرافیک
چول ماتریاللاری جلب اولوناقلا برابر موختلیف
سعجیییه لی یازیلی منبع، تاریخی-ائتتوقرافی
ادبیاتلاردان دا ایستیفاده اولونموشدور.
یئری گلمیشکن ائتتوقرافیک ائکسپئدیسیالار
زامانی بیزه یاردیمجی اولموش مدنیت و توریزم
نازیرلیگی نین قوبا رایونو مدنیت شؤعه سینه، بیزه
بلدشیلک ائدن اینسانلار و قوناقپرور خینالیق
اهالیسینه اؤز تشکورووموزو بیلدیریریک.
دکتر، پروفور محبت پاشائیوا

فصل ۱

ائتتیک تاریخ و ائتتوزئتتیک علاقه لر

بو گون دونیانین ائتتیک خریطه سینده یالنیز
آذربایجاندا قئیده آلینمیش، تاریخی ائتتوقرافیک
ادبیاتدا " شاهداغ خالقارلی " کیمی
قروپلاشدیریلان خینالیقلا، بودوقلار، قریزلار،
هاپوتلار آذربایجان تاریخینده اؤزونمخصوص ایزلری
اولان ائتتیک قروپلاردیر. قوبا رایونو اراضیسینده
شاهداغین ائکلرینده خینالیق، بودوق، قریز، هاپیت

شاهداغ ائتنیک قروپونا داخیل اولان هاپوتلار دا اجدادلاری نین عرب ایشغاللاری زامانی، هر نه آدلی بیر شهردن گلدیکلرینی سؤیله ییرلر. قئید ائتمک لازیمدیر کی، قافقاز آلبانیاسی نین شمال-قرب اراضیسینده، (مو عاصیر شکی-زاقاتالا بؤلگه سی) آلازان و ایوری چاپلاری نین قوووشدوغو یئرده هرنتا و هورنابوج آدلی شهرلر مؤوجود اولموشدور (۶، ۶۲). احتیمال ائتمک اولار کی، شکی زاقاتالا بؤلگه سینده هرنتا و هورنابوج آدلی شهرلری نین آدلاری ائله هرنا شهری نین بیر نؤو دییشیکلییه اوغرامیش فورماسیدیر. بئله لیکنه، بو معلوماتلار دئمه یه اساس وئیر کی،

نتیجه سینده شاهداغ قروپونا آید اولان خالقلارین قات، هر کیمی قدیم طایفالاری نین واریثلری اویدوغو تصدیق ائدیلمیشدیر (۴، ۱۵، ۶، ۱۶۱). تدقیقاتچیلارین دا قئید ائدیگی کیمی، خینالیق، هاپوت، بودوق اصلینده بو ائتنوسلارین آدینی دئییل، ائرن اورتا عصرلره آید منبعلرده آدی چکیلن و قافقاز آلبانیاسی نین شمال-قربینده یئرلشن قدیم هر و قات طایفالاری نین مسکون اولدوغو خئنی، هر، بند ماحاللاری نین آدینی عکس ائدیریر. بو طایفالار قارلی داغ آشیریملاریندان کئچه رک آذربایجانین شمال-شرقینده مسکونلاشمیشلار (۵، ۸۳-۸۵، ۶، ۶۱، ۷، ۱۶۸). خینالیق کندی نین

شمال-قربی آلبانیانین یوخاریدا آدینی چکدیگیمیز ماحاللاری ایله مو عاصیر شاهداغ اراضیسی آراسیندا قدیم تاریخی علاقه مؤوجود اولموشدور و قافقاز آلبانیاسی نین آلازان و ایوری چاپلاری وادیسینده مسکون اولان قدیم هر و قات تافالاری نین واریثلری اولان خینالیقلار، قریزلار، هاپوتلار آذربایجانین شمال-قربینی ترک ائدیپ قافقاز آشیریملاریندان کئچه رک آذربایجانین شمال-شرقینده مسکونلاشمیشلار. معلوم اولدوغونا گؤره شاهداغ ائتنیک قروپونا آید اولان آرسایی ائتنوسلاردان خینالیقلار اؤزلرینی تک حالدا " کھت "، جم حالدا ایسه " کئتش خالق "

اهالیسی نین ده اجدادلاری نین قدیمده توفان داغی اراضیسینده یئرلشن خئنو شهریندن گلدیکلرینی سؤیلمه لری دفعه لرله علمی ادبیاتدا قئید ائدیلمیشدیر. ۱۴ عصره آید منبعلرده ده آذربایجانین شمال-قرب حیصه سیندن خینالیق اراضیسینه قارلی داغ آشیریملاریندان کئچن یول باره ده معلومات وئریلیر (۸، ۳۹۴). قئید ائتمک لازیمدیر کی، توفان داغی محض خینالیق اراضیسی ایله شمال-قربی آذربایجان آراسیندا یئرلشیر. گؤرونور، ائله بو سببدن ده خینالیق ساکینلری توفان داغینی موقدس حساب ائدیرلر.

آش یندیم یار الیندن
 گول دردیم هر ائلیندن.
 باشاتان گولدورمه دی
 آغلادیم زار الیندن (۷۶،۱۱).

معلوماتدور کی، هاپوتلولار اؤزلرینی " هر " ،
 قریزلیلاری ایسه " هرد " آدلاندیریلار. بودوقلولار
 دا قریزلیلاری " قتراد " ، قریزلیلار ایسه اؤز
 کندلرینی " غرض " آدلاندیریلار. بوندان باشقا،
 واختیله قریزلارین یاشادیغی ارگوج کندی نین
 آدیندا دا هر ائتئونیمی اؤز عکسینی تاپمیسیدیر.
 حاضیردا کند داغیلیمشیدیر. گؤروندیو کیمی،
 هاپوت و قریزلارین ائتئیک اؤزونوادلاندیرماسی نین،
 دئمک اولار کی، بوتون فورمالاریندا و توپونیملرده
 هر و یا قر کومپوننتی ایشتیراک ائدیر. بو
 معلوماتلارین اساسیندا قریز و هاپوتلارین اجدادی
 ساییلان قافقاز آلبانییاسی نین هر طایفالاری ایله
 تورکیه نین شرقی آنادولو اراضیسینده کی
 هاپوتلولارین قدیم تاریخی، ائتئوقئنتیک علاقه
 لری اولدوغونو سؤیله مک مومکوندور. قئید ائتمک
 لازیمدیر کی، حاضیردا تورکیه ده " هاپوت آغزی
 " کیمی ایفاده ائدیلن هاپوت شیوه و لهجه لرینده
 ، آتالار سؤزلری و دئیملرینده آذربایجان تورکجه
 سی نین تاثیر حیسس اولونماقدادیر. یاخینلیق،
 دوستلوق آنلامینا گلن هاپوت شیوه سینده کی "
 بارابار پئندیر-اکمکی یئمیشیک؟! " دئییمی ده بو
 تاثیرین بیر ایفاده سیدیر (۱۱۸،۱۱). بوتون تورک
 خالقلاریندا اولدوغو کیمی آذربایجاندا دا بیرگه
 چۆرک کسمک دوستلوقون باشلانغیجی ، قان
 قارداشلیغیندان دا اوستون بیر یاخینلیق دئمکدیر.
 شاهداغ خالقلاریندا دا قدیم قارداشلاشما آیینی
 زامانی لاواشین بوکوله رک برابر یئیلیدگی
 معلوماتدور (۳۵،۱۷).

، و یا " کتتیدور " آدلاندیریلار. ماراقلیدیر کی، "
 کتتیدور " ائتئونیمینده کی " دور " کومپوننتی
 بیر چوخ قدیم تورک ائتئونیملری، مثلن، بایاندور،
 قوندور و س. اوچون خاراکتئریک ایدی. ۱۴ عصر
 روس مؤلیفلریندن لئقکوبیتوو دا خینالیقلارین
 خاریجی گؤرونوشلریندن بحث ائدرکن " اونلارین
 چوخونون خورمایى ساچلى، گؤی و ماوی گؤزلو
 اولدوغونو " یازیردی (۱۲۳،۹). یعنی خاریجی
 گؤرونوشجه ده خینالیقلارین قدیم تورک طایفالارینا
 بنزریلکلی وار ایدی. قئید ائتمک لازیمدیر کی،
 خینالیق دیلینده ده بیر چوخ قدیم تورکمنشه لی
 سؤزلره (مسلن، قانسیل، سوی کیمی قدیم عایله
 ایجماعسینی عکس ائتدیرن تئرمینلر، و س.) راست
 گلینیر. بوندان باشقا لئقکوبیتوو دا خینالیق دیلینی
 لزگی دیلیندن آیراراق مستقیل دیل حساب
 ائدیردی (۱۲۲،۹). فیکریمیزجه، خینالیق اهالیسی
 قدیم تورک منشالی طایفالاردان اولوب داها سونرا
 جوغرافی تجرید اولونما نتیجه سینده دییشه رک
 قافقاز دیل قروپونا گیرمیشلر. عومومیتله، میلادان
 اونجه ۱ مین ایلین بیرینجی یوز ایلیندن اعتبارن
 شرقی آنادولودان قافقازین هم گونئیینه، هم ده
 قوزئیینه خالقلارین بؤیوک کؤچو زامانی بیر چوخ
 طایفالارین ،و جومله دن هئرلرین و قاتلارین دا
 آخینی نین باش وئردیگی معلوماتدور (۱۷۶،۱۰).
 ماراقلیدیر کی، حاضیردا دا تورکیه نین شرقی آنادولو
 بؤلگه سینده قدیم اوغوز بویلاری طرفیندن اساسی
 قویولان ،هاپوت آدلی قدیم تاریخه مالیک
 ،اؤزونمخصوص،داها چوخ آذربایجان تورکجه سی
 شیوه لری ایله زنگین فولکلورو اولان شهر
 مؤوجوددور و هاپوت تورکولری نین بیرینده
 یوخاریدا قئید ائتدیگیمیز هر طایفالاری نین دا آدی
 چکیلیر:

ترک‌های آذربایجان (ترک‌های ایرانی)

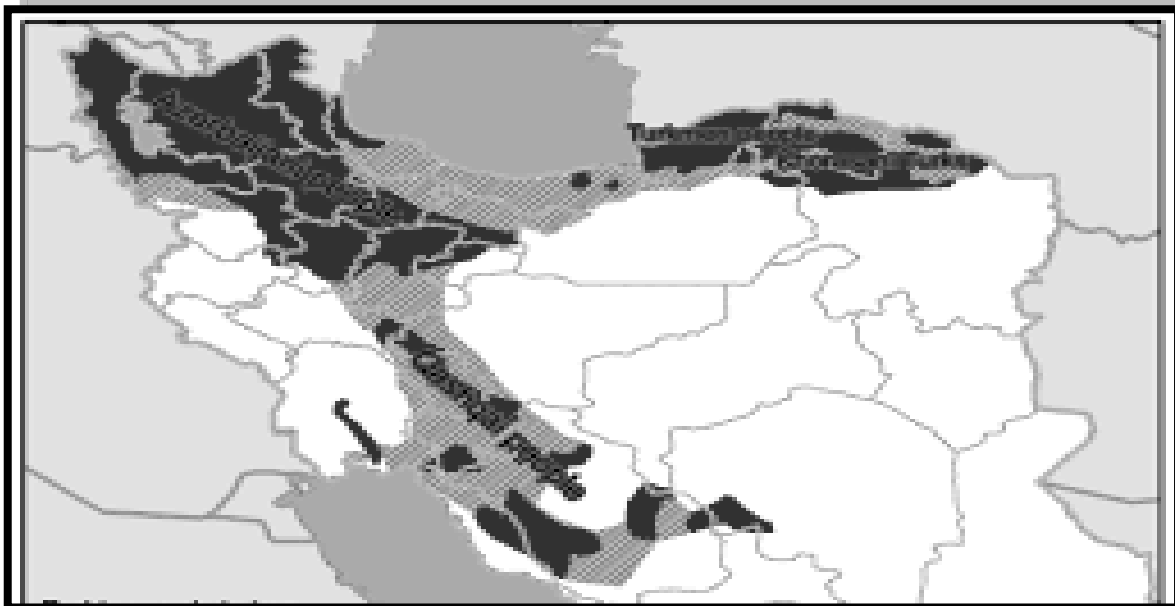
حاضر لادی: دکتر ح. شرقی سوی تورک

می‌شوند، ترک‌ها به صورت اقلیت‌های قابل توجهی در شهرهای نظیر همدان، قزوین و کرج سکونت دارند. سبک زندگی‌شان با دیگر اقوام ایرانی فرقی ندارد. همچنین در میان قشرها طبقات بالایشان ازدواج‌های مختلط قابل توجهی با دیگر اقوام وجود دارد. اکثریت ترک‌ها، مسلمان شیعه هستند.

تاریخ

آذربایجان یکی از مهم‌ترین مراکز تحولات سیاسی

ترک‌های آذربایجان (به ترکی آذربایجانی: آذربایجانلیلار، و یا ایران تورکلری)، جمعیت ترک بومی ایران، دومین گروه قومی ایران پس از فارسی‌زبانان، بزرگترین گروه قومی ترک زبان که در گوشه شمال غربی کشور در حدفاصل دریای خزر و دریاچه ارومیه جمعیت حداکثری را تشکیل می‌دهند. زبان اولشان ترکی آذربایجانی که ترکی، ترک و آذربایجانی

در تاریخ پس از اسلام و بویژه پس از تضعیف حکومت مغول‌ها بوده است. مهاجرت عظیم ترکان اغوز در قرون یازدهم و دوازدهم میلادی به تدریج آذربایجان را نیز چون آناتولی ترکیزه کرد. ترکان شیعه‌اند و بنیانگذار سلسله صفوی. یکجا نشینند گرچه در استپ مغان عشایری از آنان حضور دارند به نام ائل سون (قبلاً: شاهسون) به شمار حدوداً

نیز نامیده می‌شود و ساختاری شبیه به ترکی استانبولی با لهجه‌ای متفاوت دارد. نیمی از ترک‌ها شهرنشین هستند که بزرگترین شهرهای این قوم به ترتیب تبریز، ارومیه، اردبیل، زنجان، خوی و مراغه است، علاوه بر این حدود یک سوم از جمعیت تهران را نیز شامل

را چرا می‌دادند و ساکنینش منحصرأ ترکمن بودند. در نیمه دوم قرن سیزدهم به گفته قزوینی دیگر چیزی جز یک مسیر زمستانی برای عشایر ترکمن نبود. در این دوره ترکمن‌ها در غرب دریاچه ارومیه ساکن بودند. و برخی گروه‌ها در کردستان در منطقه شهرآزور بودند. در دوره حمله مغول، آناطولی رسیده بودند ولی حضور تعدادی از گروه‌های جدید ترک‌ها در جنوب آذربایجان در مناطق مراغه، خوی، پیرامون دریاچه ارومیه، و نیز جبال در مناطق قزوین و زنجان ذکر شده‌اند. به علاوه، پس از مرگ ابو سعید، ترک‌هایی که به آناطولی نقل مکان کرده بودند (جلایری و چوپانلو)، به آذربایجان برگشتند. این حرکت در دوره قرا قویونلو و آق قویونلو ادامه یافت. ولی در دوره صفوی با اعلام تشیع به عنوان مذهب دولتی در شرایطی که دولت عثمانی مؤمن به تسنن باقی‌مانده بود. پروپاگندای شیعی در بین عشایر واقع در بیرون مراکز شهری پیروی مذهب دولتی عشایر آناطولی را برانگیخت که به آذربایجان برگردند. این مهاجرت در ۱۵۰۰ که شاه اسماعیل عشایر قزلباش را در منطقه آرزنجان جمع کرد، شروع شد. این جاذبه تا منطقه آناطولی و سکونتگاه تکلو که به همراه ۱۵۰۰۰ شتر به طور جمعی نقش مهمی در آذربایجان بعدتر بازی کردند، احساس شد. عشایر بی شک اکثریت این حرکت را تشکیل می‌دادند، گرچه شبه نمادها و حتی دهقانان را نیز تحت تأثیر قرار داد. در پایان قرن یازدهم هجری/شانزدهم میلادی، سازماندهی کنفدراسیون بزرگ شاهسون توسط شاه عباس اول ورود عظیم ترک‌ها به درون آذربایجان را تسریع کرد و این منطقه، به جز برخی جمعیت‌های منزوی تات زبان، در این دوره بی تردید ترک شده بود. از زمان شاه عباس تا نادر شاه، بسیاری از ترک‌ها به سوی شرق به خراسان منتقل شدند تا در برابر ازبکان از سرحدات نگهبانی کنند؛ ولی این اثر

۱۰۰۰۰۰ تن؛ آنان نیز چون دیگر عشایر ایران در دوره رضا شاه مجبور به زندگی یکجانشینی شدند. بیشتر آذربایجانی‌ها خود را ترک می‌دانند و به آنها ترک گفته می‌شود.

سرزمین آذربایجان توسط ترک‌ها دچار یک دگرگونی قومی-زبانی عمیق شد. دلیل اصلی این پدیده جایگاه جغرافیایی آذربایجان بود که قبایل ترک که تازه از آسیای مرکزی به دلیل جنگ مقدس در سرحدات غربی قلمروی اسلام رسیده بودند در آن جمع شدند. آنها از مسیر استپ‌ها سفر کرده و به طور عشایری به صورت گسترده این سرزمین را در برگرفتند، و مسیحیان مناطق کم ارتفاع مرطوب و جنگلی گرجستان مسیحی در غرب قفقاز و امپراطوری ترابزون جنوبی در برابر آنان مقاومت کردند. آذربایجان که در انتهای مسیر اصلی مهاجرت عشایر -در کنار حوضه آبریز خشک جنوب البرز تا جنوب جنگل خزر بود منطقه‌ای بود. این فرایند طولانی و پیچیده بود. گرچه شکی وجود ندارد که آغاز قرن هفتم پس از میلاد گروه‌های ترک در جنوب قفقاز بوده‌اند، تازه در آغاز قرن یازدهم و دوازدهم میلادی/پنجم و ششم هجری بود که نخستین سکنی گزیدن‌های گسترده به وقوع پیوست. این واقعه به طور خاص در استپ‌های شبه خشک شرق قفقاز جنوبی، شمال آذربایجان کنونی، در ایالات اران و مغان، ولی خارج از دولت کسرانیان شروان، که نسبتاً دست نخورده باقی ماند، به وقوع پیوست. ترکیزاسیون این مراکز شمالی سریع بود. حتی پیش از اشغال توسط مغول، در اران و مغان ترکمن‌ها ساکن بودند. مغان که جغرافیدانان عرب هنوز نام یک شهر دانسته می‌شد، در آغاز قرن هفتم هجری / سیزدهم میلادی به گفته ابن یاقوت منطقه‌ای بود که فقط روستاییان در آن دام‌های خود

می‌شد به پایتختی برگزیدند. پایتخت‌های ایلخانی بترتیب مراغه (۱۲۵۶-۱۲۶۵ میلادی)، تبریز (۱۳۰۶-۱۲۶۵ میلادی) و سلطانیه (۱۳۰۶-۱۳۳۵ میلادی) بودند. در زمان ایلخانان آذربایجان مرفه گردید و توسعه یافت. همچنین در این دوران مهاجران ترک اغوز بیشتری در منطقه آذربایجان اسکان یافتند.

دوره آق‌قویونلو و قراقویونلو

در سده پانزدهم میلادی نوادگان تیمور یعنی ترک‌های آق‌قویونلو و قراقویونلو بر منطقه آذربایجان حاکم شدند. اما در دوره‌ای از زمان بویژه در دوره قراقویونلوها (۱۴۳۸-۶۷ میلادی) که تبریز پایتخت شد، برای مدتی صلح و رفاه بر آذربایجان حاکم گردید. همچنین گروه‌های ترک‌زبان بسیاری که قصد پشتیبانی از خاندان صفوی را داشتند از مناطق دیاربکر، شام، ناحیه آناتولی و کرانه‌های دریای خزر به منطقه اردبیل که از مدت‌ها پیش از این به یکی از مهم‌ترین کانون‌های تحولات سیاسی منطقه تبدیل شده بود مهاجرت نمودند.

دوران صفویان

حکومت صفویان در سال ۸۸۰ به رهبری شاه اسماعیل ختایی صفوی تاسیس شد. نخستین پایتخت صفویان شهر تبریز بود که بعدها به شهر قزوین و پس از آن به اصفهان انتقال یافت. شاه اسماعیل صفوی یک ترک بود.^[۱۹] که در اردبیل متولد شده و دوران کودکی و نوجوانی خود را سپری کرده بود. او با تخلص "ختایی" همچنین یکی از مهمترین شاعران شعر آذربایجانی نیز بحساب می‌آمد. در حالی که بیشتر مردم پس از صفویان دارای مذهب سنی بودند، صفویان بیشتر مردم را شیعه کرده

شایان توجهی بر یکجانشینی نهایی عشایر ترک ننهاد. در این دوره تا مناطق شرقی همچون ابهر نیز زبان ترک تکلم می‌شد. در زمان سفر اولیا چلبی در آذربایجان در ۱۶۴۵، ترکی که در تبریز رایج بود، در قزوین در کنار فارسی تکلم می‌شد.

دوره سلجوقیان

در دوره‌ای که خلافت عباسی اقتدار خود را در آذربایجان تقریباً از دست داده بود حکومت‌های محلی سالاریان، ساجیان، راوندی و آل بویه بر آذربایجان حکومت می‌کردند. با آغاز قرن یازدهم میلادی، آذربایجان میزبان قبایل ترک آسیای مرکزی شد. نخستین دودمان ترک که وارد منطقه شد غزنویان بودند که از شمال افغانستان آمده و در سال ۱۰۳۰ میلادی آذربایجان را ضمیمه خاک خود کردند. لازم به ذکر است ترکان تازه وارد چون با ساکنین اصلی قرابت زبانی داشتند راحت‌تر ادغام شدند. پس از مدتی سلجوقیان جای غزنویان را در منطقه گرفتند. در زمان سلجوقیان اتابکان سلجوقی که تابع حکومت مرکزی بودند کنترل حکومت‌های محلی را در دست داشتند. در این زمان‌ها آذربایجان به یکی از مراکز مهم فرهنگی تبدیل شد و بسیاری از افراد سرشناس کشور که بیشتر آنها دانشمندان و صنعتگران مسلمان بودند به این منطقه آمدند.

ظهور خوارزمشاهیان در سال ۱۲۲۵ میلادی سبب انقراض حکومت اتابکان سلجوقی گردید.

در دوران مغول‌ها و ایلخانان

پس از حمله مغولان، ایلخانان حکومت را بدست گرفتند. آنها آذربایجان را بدلیل آب و هوای مساعدش و همچنین برای دوری از مناطق گرمسیری و نیمه‌گرمسیری که منجر به شکست آنها

برای دفاع از این شهر قائل بودند. همچنین یکی دیگر از دلایل رفاه آذربایجان در زمان صفویان قرار داشتن در راه استراتژیک تجاری میان ترابزون و دیگر مناطق است. سلطان مراد چهارم عثمانی در سال ۱۶۳۵ میلادی تبریز را گرفت.

تاریخ معاصر انقلاب مشروطه: محاصره تبریز

تبریز بدلیل شرکت مستقیم در جنگ‌های ایران و روسیه و همچنین ارتباط تجاری با روسیه و عثمانی، پیشتر از بسیاری از نواحی ایران نسبت به عقب‌ماندگی ایران به چاره‌جویی پرداخت. بدین سبب نخبگان آذربایجان با آمادگی نسبی و بصورت فعالی در وقایع انقلاب مشروطه ایران در سال‌های ۱۲۸۴ تا ۱۲۸۸ خورشیدی شرکت جست. در شهریور سال ۱۲۸۵، شورایی بنام انجمن تبریز با هدف برگزیدن وکلا برای فرستادن به مجلس تاسیس شد اما بزودی وظایف دیگری نیز مثل رسیدگی به امور محلی و رسیدگی به شکایات مردم به آن محول شدند. این انجمن بطور مستقیم و غیر مستقیم بر امور مجلس در تهران دخالت می‌کرد و نقش ناظر برای جلوگیری از بازگشت به شرایط استبدادی گذشته را داشت.^[۲۸] برای مثال پس از جلوس محمدعلی میرزا به تخت پادشاهی در تهران، این انجمن از شاه درخواست کرد که کتبا تأیید کند که حکومت ایران یک حکومت تماماً مشروطه است. پس از اینکه شاه مخالفت خود را با مجلس با چاپ اعلامیه راه نجات و امیدواری ملت اعلام کرد، انجمن تبریز بلافاصله به انجمن‌های ایالتی خراسان، کرمان، فارس و اصفهان تلگراف زد و در آنها از شاه بعنوان خائن به کشور و

و کشور را تحت این ایدئولوژی متحد کردند. صفویان نخستین حکومت پس از اسلام بودند که توانستند تمام بخش‌های کشور را زیر یک پرچم درآورند و حدود مرزهای کشور را به حدود مرزهای پیش از اسلام این کشور درآورند. آنها توانستند کشور را دوباره بعنوان یک قدرت منطقه‌ای مطرح سازند. قزل‌باشها نیروهای اصلی ارتش صفویان را تشکیل می‌دادند؛ این نیروها بیشتر متشکل از افراد ایلات آذربایجان و آناتولی شرقی بودند که برای حمایت از شاه اسماعیل به منطقه آذربایجان کوچ کرده بودند؛ شاه عباس برخی از این ایلات را ادغام کرده و ایلی بنام شاهسون (دوستانان شاه) ایجاد کرد که هم‌اکنون در مناطق گوناگون آذربایجان مانند دشت‌مغان، اردبیل، نواحی خمسه و خرقان (واقع در میان زنجان و تهران) زندگی می‌کنند. در دوران صفویان آذربایجان دوره‌هایی از رفاه و دوره‌هایی از سختی را گذرانده است. در این دوران بویژه در زمان زمامداری شاه اسماعیل به شهرهایی مانند اردبیل، تبریز و خوی توجه زیادی شد.^[۲۳] خوی در آن دوران شهری آباد و پرجمعیت بوده است؛ سوداگری و نیزی دولتخانه خوی را کاخ یک اشکوبه‌ای و با تالارها و اتاق‌های به‌غایت باشکوه، مزین به پیکره‌ها و نقاشی‌های بسیار نفیس توصیف می‌کند. شهر تبریز نیز اهمیت اقتصادی خود را بازیافت و ابریشم خام سرزمین‌های شمال کشور از این راه به حلب و دمشق رفت. اردبیل نیز بعنوان خاستگاه صفویان و با دارا بودن زیارتگاه صوفیان، از مهم‌ترین شهرهای معنوی صفویان بحساب می‌آمد و آنها اهمیت زیادی

ملت یاد کرد و ملت‌مسانه درخواست کرد که «همه برادران ایرانی قیام کنند و مجلس کبیر و قانون اساسی را حفاظت نمایند». سه روز پس از آن، شاه دستور بمباران مجلس را صادر کرد. وقتی اخبار بمباران مجلس کبیر به تبریز رسید، این انجمن بلافاصله نیروهای شبه نظامی‌ای را که ماه‌ها پیش برای چنین روزی آموزش دیده بودند، احضار کرد تا به استحکام موقعیت خود در بخشی از شهر برای مقاومت در برابر دولت پرداززند. شهر بلافاصله میان مشروطه‌طلبان و سلطنت‌طلبان تقسیم شد بطوری که محله‌های امیرخیز، مارالان و خیابان بدست مشروطه‌طلبان و بقیه شهر یعنی محله‌های سرخاب، دوه‌چی و شش‌کلان بدست سلطنت‌طلبان و محافظه‌کاران افتاد. شبه‌نظامیان مشروطه‌خواه ترک که در راس آنها ستارخان و باقرخان قرار داشتند، نقش حیاتی را در جنبش مشروطه‌خواهی ایفا کرده و تبریز را به یکی از اصلی‌ترین پایگاه‌های مقاومت علیه استبداد حکومت قاجار تبدیل کردند. در این دوران اوضاع تبریز بر اثر مقاومت در برابر نیروهای دولت مرکزی و نیروهای روس که به درخواست محمد علی شاه وارد صحنه شده بودند بسیار برآشفته بود. به نوشته کسروی در مدت یازده ماه یعنی از ۲۰ جمادی‌الاول ۱۳۲۶ ق تا هشتم ربیع‌الثانی ۱۳۲۷ ق مردم تبریز به سرکردگی ستارخان در مقابل بیش از سی هزار نیروی مهاجم به فرماندهی عین‌الدوله و صمد شجاع‌الدوله و شجاع نظام مرندی مقاومت کرد. گروهی از اهالی قفقاز نیز به مردم تبریز پیوستند و به مجاهدان قفقاز معروف شدند. علی‌مسیو از یاران حیدرخان عموآوغلی و یارانش هم دسته

مجاهدان تبریز را تشکیل دادند. همچنین مجاهدانی از دیگر شهرهای آذربایجان نیز به ستارخان و دیگر مجاهدین تبریزی پیوستند؛ از جمله این مشروطه‌خواهان حاج باباخان اردبیلی بود که گروهی را در اردبیل با خود همراه کرده و به جمع آزادیخواهان و مشروطه‌طلبان تبریز پیوست.

همچنین بر اثر محاصره شهر تبریز توسط نیروهای دولتی و بسته شدن جاده تبریز-جلفا گرسنگی و قحطی شدیدی بر شهر حاکم شده بود و کار را بر آزادیخواهان سخت می‌کرد. در دوران محاصره همدلی شدیدی میان مشروطه‌خواهان سراسر کشور با مشروطه‌خواهان تبریزی وجود داشت چرا که شکست تبریز به معنای شکست آزادی بود.

آذربایجانیها در سال ۱۹۴۵ الی ۱۹۴۶ حکومت ملی در سرزمین آذربایجان به رهبری سید جعفر پیشه‌وری تاسیس کردند. که توسط قوشون شاه از میان برداشته شد.

مهاجرت ترک‌های آذربایجان به شوروی سابق

در دهه ۱۲۳۰ تعداد زیادی از ترک‌ها به امید یافتن شغل در منطقه تازه توسعه یافته آذربایجان قفقاز به امپراتوری روسیه مهاجرت کردند. در ۱۲۴۶ حدود ۱۴۰۰۰ نفر در شهر قوبا مشغول کار بوده‌اند. یک گزارش در سال ۱۲۶۵ از اوضاع این گروه مهاجر نشان می‌دهد که بیشتر این مهاجران با اهالی محلی ازدواج کرده و در روستاها و دهکده‌های اطراف این شهر مستقر شده بودند. فرزندان این گروه جذب جمعیت اطراف خود شده بودند.

در اواخر قرن نوزدهم بدلیل شکوفایی صنایع نفتی باکو، این شهر به مقصد جدیدی برای مهاجران

—	۱۵	دانشنامه بریتانیکا	۲	تبدیل شد. در اوایل قرن بیستم این مهاجران حدود ۵۰٪ کل کارکنان صنایع نفتی باکو را تشکیل می‌دادند.
—	۱۵،۵	اتنولوگ	۳	
۲۴	۱۶	دانشنامه جهانی اقلیت‌ها	۴	در دوران جمهوری اسلامی
		و مردم بومی		پس از انقلاب اسلامی در سال ۱۳۵۷ ایدئولوژی ملی‌گرایی جای خود را به ایدئولوژی دینی، بعنوان عامل وحدت داد. تعداد زیادی از ترک‌ها به مقامات ارشد کشور رسیدند و از جمله آنها می‌توان به آیت‌الله سید علی خامنه‌ای، آیت‌الله علی مشکینی، مهندس مهدی بازرگان، علامه جعفری، علامه طباطبایی و ... اشاره کرد.
۲۱،۶	—	بنیاد آمریکای نوین	۵	هم‌اکنون ترک‌ها از مهم‌ترین تولیدکنندگان صنعتی و کشاورزی کشور بحساب می‌آیند. آذربایجان از نظر میزان تولید محصولات کشاورزی به استثنای برنج مقام نخست را در ایران دارد. تبریز مرکز مهم صنعت اتومبیل‌سازی، ماشین‌سازی و تراکتورسازی ایران است و با دارا بودن پالایشگاه نفت، بخش عمده سوخت استان‌های غربی کشور را فراهم می‌آورد. بازرگانان ترک در تبدیل کردن بازار تهران به یک مرکز مهم تجاری نقش مهمی ایفا کرده و هم‌اکنون نیز دارای نفوذ بسیاری در بازار تهران هستند.
۲۴	—	اطلاعات‌نامه جهان	۶	
۱۶	—	اطلاعات‌نامه جهان	۷	
۱۷	۱۲	دانشنامه لوکلکس	۸	
۲۵،۲	—	کتابخانه ملی کنگره ایالات متحده آمریکا بخش تحقیقات فدرال	۹	

توزیع جغرافیایی

ترک‌های ایران بیش‌تر در شمال‌غرب کشور و استان‌های آذربایجان شرقی، اردبیل، زنجان، همدان مرکزی و آذربایجان غربی ساکن‌اند.

شماری از ترک‌ها نیز در استان‌های کردستان (شهرستان‌های قروه و بیجار)، قزوین، همدان (که به‌طور عمده در شمال استان و در شهرستان‌های رزن، بهار، کبودرآهنگ، فامنین، همچنین در شمال، شرق، شمال غربی و جنوب شهرستان همدان، نواحی از توپسرکان، روستاهای اسدآباد، جمعیت قابل توجهی در شهر همدان

از دید حقوق اقلیت‌ها

گروه بین‌المللی حقوق اقلیت‌ها به عنوان سازمانی مردم‌نهاد که با حفظ حقوق اقلیت‌ها فعالیت می‌کند؛ وضعیت مردم ترک در ایران معاصر را چنین بازگو می‌کند:

ردیف	دانشنامه، سازمان و گروه	جمعیت به میلیون	%
۱	دانشنامه ایرانیکا	۱۶	—

شهر مرکه مهمترین شهر ترک‌های ایرانی در این کشور می‌باشد.

زبان و ملیت

زبان ترک‌های ایران، ترکی آذربایجانی و زبان باستانی آنان، نیز ترکی بوده است. زبان ترکی آذربایجانی از شاخه زبان‌های اوغوز که در بین ترکان به کار گرفته می‌شود، علاوه بر خود زبان، شامل چندین گویش نظیر ترکی افشاری، شاهسونی، سنقری، آینالومی باشد. زبان و ملیت ترک، علاوه بر ترک‌ها شامل ایلات و عشایر زیرگروهش مانند ایل افشار، ایل بیات، ایل بهارلو، شاهسونی، شاهسون‌ها، ایل قره‌پاپاق، ایل قراگوزلو،^۱ ایل قاجار، قره‌داغی‌ها می‌باشند.

دین

ترک‌های ایران از لحاظ دینی وابسته به اسلام و شیعه دوازده امامی می‌باشند. دسته‌جات عزاداری حسینییه اعظم زنجان، تبریز، ارومیه و اردبیل از مشهورترین سوگوار ی‌های اهل بیت در بین ترک‌ها در ماه محرم به شمار می‌رود.

همچنین مراسمی چون طشت‌گذاری، شبیه خوانی، شاه‌حسین‌گویان، سینه‌زنی و زنجیرزنی از آداب و رسوم رایج در بین‌شان می‌باشد، مرثیه، نوحه و روضه به زبان ترکی گفته می‌شود. آیین‌های عزاداری بازار تاریخی تبریز نیز ثبت ملی شده‌است با این حال اقلیتی در حدود ۲۰۰،۰۰۰ نفر از بین ترکان آذربایجان را مسلمانان سنی‌مذهب (حنفی و شافعی) تشکیل می‌دهند که در حوالی شهرستان ارومیه سکونت دارند. عده‌ای سنی حنفی نیز در شهرستان بيله‌سوار و هشتجین زندگی می‌کنند. علاوه بر این، پیروانی از اهل

گیلان (شهرستان‌های آستارا، تالش، رضوانشهر، شهرهای تابعه رودبار از قبیل منجیل و لوشان)، مازندران (شهرستان گل‌گه‌گاه)، کرمانشاه (شهرستان سنقر)، گلستان (شهرستان گنبد کاووس و مرکزی (کمیجان، خنداب، روس‌تاهای شهرستان‌های ساوه، شازند، اراک، زرنديه و فراهان) زندگی می‌کنند. ترک‌های ایران همچنین تعداد قابل توجهی ترک‌زبانان را در شهرهای تهران، کرج، خراسان (مشهد) و قم تشکیل می‌دهند.

ترک‌ها بزرگترین گروه قومی در شهر و استان تهران هستند. آنان بیش از ۲۵٪ جمعیت شهر تهران و ۴۰ درصد جمعیت استان تهران را تشکیل می‌دهند.

خارج از کشور

جمعیت قابل ملاحظه‌ای از ایرانیان ترک به صورت مهاجر، کوچیده و پناهنده در دیگر کشورهای خارجی سکونت می‌کنند؛ که مهم ترین کشورهای هدف ترک‌ها؛ ترکیه، جمهوری آذربایجان، آمریکا، کانادا می‌باشد. امروزه حدود ۵۳۰،۰۰۰ نفر در ترکیه، ۲۴۸،۰۰۰ نفر در جمهوری آذربایجان، و جوامعی قابل توجه در آمریکا ۴۰،۴۰۰ و حدود ۵۰،۰۰۰ الی ۶۰،۰۰۰ نفر کانادا زندگی می‌کنند. علاوه بر این؛ ترک‌ها به اروپا نیز مهاجرت کرده‌اند، که امروزه جوامعی کوچک از آنان در فرانسه، آلمان و بریتانیا زندگی می‌کنند. ترک‌های آذربایجان در دوران بلشویک توسط شوروی به قزاقستان تبعید شدند که امروزه

شاعران مشهور ترک چون شاه اسماعیل ختایی ادبیات آذربایجانی را گسترش دادند.

حق در میاندوآب، ایلخچی و علوی مذهب‌هایی در ماکو پراکنده هستند.

فرهنگ مردم ترک

سبک شاعران آذربایجانی در ادامه قرن ۱۶م به سمت عاشیق‌ها رفت و قرن شانزدهم پس از تثبیت سیطره سلسله صفوی قویاً توسعه یافت؛ و شاه اسماعیل اول با تخلص ختایی و بعد با پیدایش "سبک قوشماً فرزند شاه اسماعیل، شاه تهماسب و بعدتر شاه عباس دوم نیز در گسترش ادبیات آذربایجانی کوشید. قوسی تبریزی از شاعران مشهور آذربایجانی دو نسخه از دیوان ترکی آذربایجانی از وی به جا مانده‌است و صائب

جهانشاه قراقویونلو فرمانروای مقتدر قراقویونلو با تخلص حقیقی از شاعران نامی عصر کلاسیک ادبیات آذربایجانی می‌باشد. نمای داخلی گنبد سلطانیه از مشهورترین معماری‌های ترک آذربایجانی است.

اولین شکل شناخته شده در ادبیات آذربایجانی مربوط به شیخ عزالدین پورحسن اسفراینی که یک

تبریزی شاعرتبریزی‌تبار ساکن اصفهان نیز از معروف‌ترین شاعران عصر کلاسیک می‌باشند که هفده غزل به زبان ترکی آذربایجانی سروده‌است.

دوران عصر مدرن ادبیات آذربایجانی مصادف بود با اواخر حکمرانی سلسله صفویه بر ایران که آن زمان موجب پیشرفت ادبیات در دوران کلاسیک شده‌بود؛ که پس از آن ملا پناه واقف و خسته قاسم از آخرین شاعران مشهور عهد صفویان به شمار می‌رفت. در دوران زندیه با حدود ۳۴ سال و افشاریان با بیش از ۶۰ سال حکمرانی، که حکومت هر دو دودمان به بیش از صد سال نینجامید، ادبیات آذربایجانی از

دیوانشامل غزل فارسی و ترکی آذربایجانی سروده‌بود. غزل‌های ترکی آذربایجانی خود را تحت نام حسن/وغلو ثبت کرده‌است. در قرن چهاردهم میلادی آذربایجان، قفقاز و بخش‌های غربی ایران تحت سلطه حکومت‌های قره قویونلو و آق قویونلو بود. در دوران این حکومت‌ها شاعری چون جهانشاه قراقویونلو با تخلص حقیقی نخستین آثار ترکی آذربایجانی را در آن دوران از خود به جا گذاشته‌اند. پس از معرفی سبک دیوان ادبیات و غزل، عمادالدین نسیمی در قرن ۱۵م،

ادبیات آذربایجانی در عصر معاصر که مصادف با انحلال دودمان قاجار و آغاز حکمرانی رضاخان بود، به سستی گرایید، که دلایل مهمی چون یکسان‌سازی فرهنگی در ایران معاصر و ممنوعیت استفاده و نشر زبان ترکی آذربایجانی می‌تواند مزید بر علت باشد؛ ولی پس از انقلاب ایران همچنان استفاده و آموزش زبان ترکی آذربایجانی ممنوع می‌باشد ولی مجوز چاپ و نشر به زبان ترکی آذربایجانی داده می‌شود. با این حال می‌توان به هنرمندانی در نیم قرن اخیر در

رونق دوران صفویان برخوردار نبود و شاید بتوان از میان شاعران، نویسندگان، مترجمان، نمایش‌نامه‌نویسان تسلیم خان، حیران خانم، فاضل‌خان شیدا، عبدالرزاق دنبلی را از نامی‌ترین هنرمندان آن عصر آذربایجان قلمداد کرد.

با آغاز قدرت و حکمرانی قاجارها بر ایران ادبیات آذربایجانی رونق گرفت در آن دوران علاوه بر آذربایجان و دیگر نفاط ترک‌نشین ایران که شاعران، هنرمندان، نویسندگان، نمایش‌نامه‌نویسان، طنزپردازان، مترجمان بسیاری از آن خطه بلند

زمینه شعر، نویسندگی، نمایش‌نامه‌نویسی و... نظیر صمد بهرنگی، دده کاتب، دخیل مراغه‌ای، رحیم منزوی اردبیلی، سعید سلماسی، عارف اردبیلی، علی تبریزی، کریمی مراغه‌ای، یحیی شیدا، یدالله مفتون امینی، ناصر منظوری، جواد هئبت‌حسین محمد زاده صدیق (دوزگون)، علی ناظم، و... را می‌توان اشاره کرد.

دده قورقود، کوراوغلو، اصلی و کرم و حیدربابایه سلام جزء ادبیات فاخر آذربایجانی به شمار می‌روند.

شدند که می‌توان به میرزا فتحعلی اخوندزاده، ثمین باغچه‌بان، جبار باغچه‌بان، سید محمدحسین شهریار، میرزا ابراهیموف، محمدباقر خلخال، ابراهیم ذکری اردبیلی، امیر خسرو دارایی، بهار شروانی، بهشتی تبریزی، بیضای اردبیلی، حبیب ساهر، سید باقر حری، عباسقلی یحیوی، علی فطرت، علی‌اکبر پاکزاد، غازی بوزقورت، معجز شبستری، میرجلال پاشایف، یوسف کلانتری، رضا بهاری، میرزا احمد پرغم تبریزی و... را می‌توان اشاره کرد.

ادبیات شفاهی

ادبیات شفاهی مردم آذربایجان به قسمتی از ادبیات مردم آذربایجانی، باورهای عامه، افسانه‌ها، داستان‌ها، موسیقی، ضرب‌المثل‌ها و رسوم‌های دهان به دهان یا سینه به سینه یا نسل به نسل از نسل‌های گذشته بجا مانده گفته می‌شود. بایاتی از رایج‌ترین فرم شعر فولکلوریک یا همان ادبیات شفاهی ملت ترک محسوب می‌شود.

معماری

شیوه معماری ترک، سبکی در معماری ایرانی پس از اسلام، منسوب به آذربایجان مقارن با دوره حکومت ایلخانان بر ایران است؛ که آثاری فاخر از این شیوه معماری در ایران و کشورهای همسایه

هنر

قالی اردبیل از بهترین و نفیس‌ترین قالی‌های آذربایجانی است. هنر آذربایجانی جزء غنی‌ترین هنرهاست. گفته می‌شود. هنر آذربایجانی در طول توسعه یافته است. آذربایجانی‌ها، دارای فرهنگ غنی و متمایز، که یک بخش عمده‌ای از هنر تزئینی و کاربردی را ایجاد کرده است. این شکل از هنر ریشه در دوران باستان دارد که طیف گسترده‌ای از صنایع دستی، مانند طلا و جواهر، حکاکی فلز، قالی‌بافی، قلاب‌دوزی، خوشنویسی و نگارگری نشان داده شده است.

لباس

لباس آذربایجانی یا لباس سنتی آذربایجانی که از

فرایندهای طولانی فرهنگ، دین و... مردم ترک پدید آمده است؛ و از نشانه‌های خاص ترک‌ها می‌باشد.

برجای مانده است، از مهم‌ترین شیوه‌های معماری ترک منسوب به شهرهای ایرانیان ترک می‌توان از گنبد سلطانیه و ارگ تبریز نام برد.

موسیقی

می شده است.. آرشین مال آلان از مهم ترین گونه های
تئاتر آذربایجانی است که اجرا شده است.

رقص

رقص های آذربایجانی، رقص فولکلور، قدیمی و
ملودیک ترک ها است؛ که در انواع گوناگون توسط
رقاص های مرد و زن در مجالس و جشنواره های
گوناگونی چون عروسی در میان آذربایجانی های
ایران رواج دارد.

آشپزی آذربایجانی

کوفته تبریزی از غذاهای مشهور آذربایجانی در
آشپزی آذربایجانی غذاهایی چون کوفته
تبریزی، قورمه سبزی، بیچاق قیمه، دلمه، پیتی،
انواع خورش، کله پاچه، باسترما، کباب، کباب
چنجه، تخم مرغ سیب زمینی، قابلی، خورش
آذربایجان، جیز بیز، کباب مخصوص بناب، خورش
هویج، دیگر خوراک ها و چاشنی هایی نظیر آش های
تبریزی، خشیل، دویمه
نج، باسلوق، قرابه، نوقا، راحت الحلقوم، ترخینه، باقلوا،
رشته ختایی، باقلا پخته، قورق، اریس، نخود
پخته و آش دوغ رایج است.

موسیقی آذربایجانی به موسیقی سنتی مردمان
آذربایجانی اطلاق می شود. هنرمندان آذربایجانی با
خلاقیت خود، موسیقی منحصر به فردی را
می آفرینند. کسانی که این نوع موسیقی را به همراه
سروده های خود به زبان ترکی
آذربایجانی می خوانند، آشیق خوانده می شوند.
آشیق ها در وصف آذربایجان و دلاوری های بزرگان
آن، در مراسم جشن و عزاداری، سروده های زیبایی
را به همراه موسیقی آذربایجانی می خوانند و مورد
توجه مردم قرار می گیرند. از مهم ترین گونه های
موسیقی آذربایجانی می توان به موسیقی
میخانه ای، هنر اجرای آذربایجانی
تار، بالابان، ناقارا، باغلاما و گارمان اشاره کرد.

«آشیق»، در آذربایجان (هم در ایران و هم در
جمهوری آذربایجان)، شاعر و نوازنده ای است که
همراه با ساز آواز خود را اجرا می کند. آشیق ها از
دوران قبل از اسلام در بین مردمان ترک ها وجود
داشته اند. عنوان قدیمی عاشیق ها «اوزان» است.
علاوه بر قهوه خانه ها، عاشیق ها در عروسی و دیگر
مراسم نیز اجرا می کنند. از داستان های حماسی که
آشیق ها نقل می کنند، می توان به کوراوغلو، و از
داستان های عاشقانه می توان به اصلی و کرم اشاره
کرد.

تئاتر

تئاتر آذربایجانی عنصر خلاقیت و از هنرهای مردم
ترک به شمار می رود. تئاتر ملی آذربایجانی در نیمه
دوم قرن ۱۹م، بر اساس یک کمدی توسط میرزا
فتحعلی آخوندزاده، اولین نمایشنامه نویس، متفکر
برجسته و فیلسوف آذربایجانی سرچشمه گرفته بود.
از دیرباز معروف ترین گروه های تئاتر در تبریز اجرا

دۇندىم كى يادىگار قالسىن

آكادمىك تىمور بىناداف

تارىخىدى، جمعيتىدى

دۇيوشە غلبە غزىمىلە گىرسىن قالىپسىن.
گوجلو موعلىمىن طلبە سى دە گوجلو اولار.
خارابالىق اينسانى لال سو كوتا غرق ائدر.
خيانتى باغيشلاياندا نه غئيرت.
ايتدن قورخما، ايت صيفتدن قورخ.
ايگىدە داغ دا، دره ده آسان كئچىلندى.
كئچمىشىنى بىلمە يىنن نه گله جگى؟
كۆك اولسا بوداق دا اولار، يارپاق دا.
كۆك باغلان، ائله سۆيكن.
كۆك ساغلام اولانين بوداقلارى دا ساغلامدى.
كۆك درينده اولانين باشى گۆيلره دير.
كۆلگىلىك ياخشىدى، كۆلگه سالماق باش اوچاليغىدى.
قان تۆكنه قان اوددورارلار.
معنن زنگىنلىك ضىالييلاردا داها چوخدو.
موعلىم شاگيردلرینه شمع-چىراق توتار.
موعلىم سۇنمز مشعلدى.
سركرين وفاسى دا، صفاسى دا داغلاردى.
سىياستده كور اولانى ها يئندكله، خيرى نه؟
شاه دا دونيايا آغالىق ائتمك ايستر، سولطان دا.

شهيد اولماسا، نه غلبه.

تارىخ يوزولماز، دوغرو-دوروست يازىلار.

ياراتماق ياخشى، ياشاتماق چتىن.

ياشىنى قاباقلانلار هونرپرور اولار.

زامانى قاباقلانلار مودريكلردى.

زورلا قورولان دؤولت تئز داغىلار.

ظولمله اوچالان ساراي باشا اوچار.

نصيحىت، وصيت

آجگۇزلوك ساغالماز خسته ليكدىر.

آغالىق ائتمك ايسته ين، نۆكرچىلىگى ده

باجارماليدير.

آجاج بئجرن، بار درر.

آجىلار قيشدا يوخويا قالدى، يازدا گۇزلرى آچىلار.

عاغىل بيرىنجى، سونرا قىلىنج.

آغزينا گله نى دانىشما، عاغلىنا گله نى دانىش.

الله ين بير آدى صبردى، صبرىلى اول.

آلماقلا آراسى اولمايانين وئرمكله ده آراسى اولماز.

آلنى ترلى نين روزوسو بول اولار.

آرخاسىنى قازان آرخاسىز قالار.

آرا ووران، سۆز آپاريب، سۆز گتيرن يارى يولدا قالار.

آتماچالى سۆز اورك بولانديرار.

آت مينن قانادلى اولار.

آتا قارغىشى كئچندى، آنا قارغىشى كئچىلمز.

آز گىلئىلن، شوكر ائله.

بادالاق قوران، بادالاغا دوشر.

باشدان خراب باش آپارار.

بامزه آدامدا نه كين، نه كودورت؟

باياتى آنالى، آناسىز دونيادى، لايلادى.

باش اول، آياقدا سورونمه.

بد خاصيت بد رفتار اولار.

بختى ياتانين بختىنى قالدیر، ثواب قازان.

بىزك-دوزه يه اوپما، عيصمتلىدن ياپىش.

بۇيوك اولان يئردە ياشمعاغا نه وار كى.

بۇيوكسوز اينسانين حياتى موشكول اولار.

بولانن كۇنول، گئچ دورولار.

جان شيرىندى، قدرىنى بىل.

جانی قورو، بیخیلسان چتین قالخارسان.
 جانینا قصد ائله یین عاغیلسیز دوشمنی سئویندیرر.
 جلالد باش کسر، اوغرو جیب.
 جلالددا نه اینصاف، نه مورو؟!
 جیدی ایشی جیدی آداما تاپشیر.
 جیغالیغی آت، مصلحته یات.
 چالیش، ووروش قارا گونون آغ گون اولانا قدر.
 چوبان قویونا گندر، ناخیرچی مال.
 داغ سئلی نین قارشیسسی آیینماز اولار.
 داغ داغا، ائل ائله سؤیکنر.
 داغ داغ آرخاسیندا، ائل داغ سینه سینده قرار توتار.
 داغلار شاعیردی، شعردی، نغمه دی.
 داغلارین باشی قارلی، اتگی باغلی، بارلی.
 دام دیرکله، اینسان اورکله سئچیلر.
 دار گونون آدامی اول، گئن گونده اولمایا دا بیلرسن.
 دئیینگنه قوشولما، قوی دئیینه-دئیینه قالسین.
 دبه داغار جیغی سؤز گولشدیرر، گوج گولشدیرمز.
 دهشتلره دؤز، تانری بئتریندن ساخلا سین دئه.
 دهشتلی حادثه ده ایراده نوماییش ائتدیر،
 سارسیلما.
 دله دوز تئز تله یه دوشر.
 دلییه قیز، دلدوز اوز وئرمز لر.
 دلی اینک سودونو تۆکر.
 دیبوس دا، حارامزادا دا بیر بئزین قیراغیدی.
 دیقتجیل اینسان، حورمتجیل اولار.
 دیلنچینی بوش قایتارما، قارغییار.
 دلی آجی اولانین، گونو ده آجی اولار.
 دیریباش اول، دیکباش اولما.
 دیز چۆکمکدنسه، آباق اوسته اۆلمک یاخشیدی.
 دوغرو اوغرونو تانیماز.
 دۆنلگه سی یاخین آدامین اورگی تمیزدی.
 دۆبوله نی دۆی، دۆیه نی دۆیممه دیگینه گۆره.
 دویمایانی دویدورماق موشکولدو.
 دونیایا ها باش وور، باش چیخارا بیلمزسن.
 دوزلوک گزه-گزه دوزده قالدیق.
 احتیاطی الدن وئرن الدن قالار.
 احتیاطسیزلیغین خطاسی چوخ اولور.
 ائلسیز-اوباسیز داغلار آغلار قالار.
 ائو-ائشیگی تمیز ساخلا، قوناق گه لر.
 عدالتدن آبادلیق، طولومدن خارابالیق قالار.
 اکسن بیتر، کسسن ایتر.
 عقلی شیکستین، قلبی ده شیکستدیر.
 عقیده لی اینسان نه آییلر، نه سینار.
 عقیده لی اؤلر، عقیده سیندن دؤنمز.
 ال توتاریق، ال اوزاتما ریق.
 الی قابرلی نین، الی آچیق اولار.
 الی اوزونون، دلی گۆدک اولار.
 امک ایتیره نین، امگی ایتر.
 امین-آمانلیق ایشیغی بهیشتنه بنزر.
 اصل دوست اؤزو بوتؤو، سؤزو بوتؤو اولار.
 اییله-آییله آیری قالارسان.
 ایری یولا قورشانماق آسان، چکینمک موشکول.
 ایرینی قییر ده دوزلتمز.
 فیکیر کاروانی منزیه تئز چاتار.
 خاین باخشیندان بللی اولار.
 خالی باشقا، خالچا باشقا.
 خیرخواهین ایشی آواند اولار.
 خیره چالیش، شر عؤمرو اوزندیر.
 گئدنین دالینجا سو آت، گلنه خوش گلدین ائله.
 گزه یین باشقا، سؤز گزدرین باشقا.
 گۆرولموش ایشدن گول عطری گه لر.
 گۆرمه میش باخشیندان بللی اولار.
 گۆیده الله، یئرده آغساققالارا اوز توت.
 گۆزدن ایراق، کۆنولدن ده ایراق.
 گۆزو کۆلگه لی نین حالی پریشان اولار.
 گۆزو کۆلگه لی نین اورگی لکه لی اولار.
 گۆزون گۆردو، اورگین توتدو بوراخما.
 گۆی باش-آباق، یئر آلت-اوست اولاندا قیامت قوپار.
 گۆبنمک باشقا، گۆیرمک باشقا.
 گۆبنن گئدن، گۆیده قالار.
 گۆز بولدا، اورک اینتیظاردا اوسانار.
 گوجلونون مئیدانیندا قیلینج اویناتما، قینیناچکیل.

گونون آغ اولسون دا وار، گونون قارا اولسون دا.
 حاقینی طلب ائت، دئمه سینلر کی، عاجیزسن.
 حقسیزلیغا دؤزمه نینن حالی وای اولار.
 هامییا بیر گؤزله باخانین جانی ساغلام اولار.
 هاردا مصلحت اوردا اوغور.
 هاشا بدنظر دن، مردیمزاردان.
 هئج کس نه گؤزو یولدا، نه قلبی داردا قالماسین.
 هئج کسین بخت اولدوزو سؤنمه سین.
 هر دردی قلبه یوک علمه.
 هر دم خیالین سئوگیسی همدخیال اولار.
 حیكمتلی سؤز قلبه نوفوز ائدر.
 حیكمت باشقا، عیصمت باشقا.
 حؤرم ائله حؤرم تسیزه ده.
 حجت دیری گؤزلو اولومدو.
 حجت، گل دالاشاق، دئمکدی.
 حؤکمدارسیز اولکه تالان اولار، داغیلار.
 ایمكان باشقا، آرزو باشقا.
 ایناملا، عینادلا بؤیوین یئتیم هونرلی اولار.
 اینسان حیاتی نین شمع-چیراغی تربیه دیر.
 ایستی خامرالینی پئندیرله دورمک ائله، آغزین داداگلکسین.
 ایشی سلیقلی گؤره نین لیباسی دا سلیقلی اولار.
 ایتی اولمایان چوبانین قویونو جاناوارا قیسمتدی.
 کاسیبین اورگی بؤیوک، چؤرگی شیرین اولار.
 کوسمک قانقارالیغی، باریشماق گؤزایدینلیغی.
 قاباقدان آتیلان داش قاشقایا دیر.
 قالان صنعتدی، صنعتکاردی.
 قان-قان دئمه، جان-جان دئ.
 قانانا مجلسین نه یوخاریسی، نه آشاغیسی؟
 قاراگون قارا گونه قالار.
 قدرینده گول، قدرینده آغلا.
 قانمایانا هوش دا بیردی، توش دا بیر.
 قاپینا گله نی قارشیدا، خوش گلدین ائله، بوز اوز گؤسترمه.
 قئیت علمه قئیتجیل اولارسان.
 غئیرت داغلار کیمی عظمتلیدیر.
 قلبی لکه لی نین گؤزو کؤلگه لی اولار.
 قلبی بولاندیرما، دورولت.

قیژانما، قیژاندین وور.
 قیشدا داغ اتگی، یازدا باغ اتگی.
 قیزیل دیرکدنسه، قیزیل بیلک ایسته.
 قیزیل پاییز قیزیل توی لیباسیندا.
 قونشوجانلی اولماق گؤزلدی، قونشویلا قانلی اولماق کدردی.
 قورخو ایچینده یاشایانین عؤمرو گؤدک اولار.
 قویما کیمسه اوستونه آیاق آلسین.
 قوردلو آدام قوردلو آغاج کیمی ایچیندن چورویر.
 قوشباش دا یازیق، هوشباش دا یازیق.
 قوربت دردی نه ساغالار، نه توکتر.
 کؤکدن کؤکلنن اوجالار.
 لال آخان سو سرین اولار، عیصمتلی قیز گؤزل گلین.
 مردیمازار خطاکاردان بئتردی.
 مردی مرد آرخاسیندا گؤر.
 مردلره حؤرم، نامردلره نیفرت اولار.
 مصلحتی قولاق آردینا وئرمه، پشیمان اولارسان.
 مصلحته یاتان چوخ شئی قازانار.
 مصلحته یاتمایانا نه مصلحت.
 مصلحته باخمایانین نه قئیدینه قال، نه ها-لینا یان.
 مورداری ها سویا سال.
 نادوروست دوزلمز.
 نامرده ال وئرن ده نامرددی.
 نه قوررلن، نه یئلن.
 نه قمه غرق اول، نه دمه.
 نه گؤزه گل، نه دیله-دیشه.
 نه آروادین، نه آتین جیلووونو بوراخما.
 نه سؤزه گئت، نه سؤز ائله.
 نه سؤز گولشدیر، نه سؤز دالاشدیر.
 نه اوز دؤندر، نه اوز گؤستر.
 نه ظالیم اول، نه ذلیل.
 اوجاغبین کئچسین دئمه، اوجاغبین یانسین دئه.
 اوغرو دوغرو کیمی دانیشار.
 ساغلام آجایین مئیوه سی چوروک اولماز.
 صاحبینه هورن ایتی ساخلامازلار.
 صاحبیسیز ائوین ایشیغی گلمز.
 صاحبیسیز ایت اوغرو اولار.

يامانا يانما، يانانا يان.
 يانديرماق اوچون ياناسان گرک.
 ياخشىيام دى، ياخشىلاش.
 ياخشى قونشو اولسان، قونشون دا ياخشى اولار.
 يانقىرا باش قوشانين باشى آغريبار.
 يارپاق تۆکومو قم هاواسى چالار.
 ياريمان قاريماز.
 آز ياشا، ناز ياشا.
 يئرلى-ياتاقلى آدامين قوناق-قاراسى چوخ اولار.
 يوخارى قالخاندا آشاغى دوشمگى ده دوشون.
 ظاليم هاردا، ظولم اوردا.
 زهر تولوغو جاني جاندا سالار، وای گونه قویار.
 زحمت هاردا، شؤهرت اوردا.
 ذريتین گله جگی تربییه دن آسیلیدی.

صبر آغاجى هر بير آغاجدان اوجادى.
 صبيرلى اولان تدبيرلى اولار.
 سليقه-ساهمانلى ائو گول-چيچه يه غرق اولار.
 سيرتيق دا، گۆزه سوخولان دا عئینی شئیدی.
 سؤز آپاریب-گتیرن کوپگیرن قاری کیمیدی.
 شیردن شیر، تولکودن تولکو اولار.
 شاهى گۆرمک اوچون وزیره باش آى.
 شعر یازماياندان نه قازاخلى.
 شعر، موسيقي روحا قیدادير.
 شره سالما، شرله يرلر.
 شرله مه، شره دوشرسن.
 شیرین جاندان هئچ نه اسیرگمه.
 طاماحینی جیلوولامایان قبره تئز گئدر.
 طاماحکارا نه دوست، نه تانیش.
 تئز آلیشان تئز سؤنر.
 تئز پوسکورن تئز سؤنر.
 تنه لی سؤزون تنه لی ده جاوابی اولار.
 تربییه دونیا یا گلندن، دونیادان کؤچنقدردی.
 تربییه گۆرمه یندن تربییه گۆزله مزلر.
 تربییه لینی تربییه سیزدن قورویاق.
 تویا چاغیرارلار، وایا گه لرلر.
 تویدان قال، یاسدان قالما.
 تۆهمت تنبئه دن آغیردیر.
 اوشاق اولمامیش، پالتار بیچمه.
 اورک اوشوینده گۆزله یاشارار.
 اورگی آز یوکلە، یاتا بیلر.
 اوز قارالما، اوز آغارت.
 اوزو چیرکینه، ایچی چیرکین دئمزلر.
 اوزو دؤنه نین چیراغی سؤنر.
 اوزویولا اولانین سؤزو ده یولا اولار.
 واختینی ایتیرن، بختینی ایتیرر.
 وارلی دؤولتی، واری ایله، کاسیب اعتیباری، ایلقاری ایله.
 وارلی توخوندان اولر، یوخسول آجیندان.
 یالتاق باشقا، شیلتاق باشقا.
 یالتاقلارین دونیاسی دا یالتاقدی.
 یالانچی گۆز یاشلاری یالانچی گولوش کیمیدی.

کسوفهای تاریخ^(۸)

فرهاد جوادى عبدالله اوغلو

عرف علم تاریخ شناسی اروپای غربی، شاخه‌ای از پارسیان می‌دانند). ایشان در این قسمت به نکته‌ی بسیار مهم و حائز اهمیت فراوان اشاره می‌فرمایند مبنی بر اینکه اقوام به اصطلاح «بومی» یا «بومیان» سرزمین ایران قبل از ورود پارسیان، از سالهای هزاره‌ی چهارم پیش از میلاد یعنی ۶۰۰۰ سال پیش با تمدن سومری و سومریان خویشاوندی و همخونی داشته‌اند و به طور مداوم در ارتباط بودند و همچنین اجرای اعیاد ملی نوروز، مهرگان و غیره در هزاره‌های پیش از میلاد حداقل از ۶۰۰۰ سال پیش در ایران برگزار می‌شد. بله ایشان کاملاً صحیح و بجا می‌فرمایند منتها باز پرده‌داری ننموده‌اند و به گفتن واژه‌ی «بومیان» اکتفا کرده‌اند و طبق عرف معمول در تاریخ نگاری ایران نخواسته‌اند رک و با صراحت اعلام کنند که توسط «اجداد فعلی ترکان ایران زمین» بلکه خواسته‌اند آنان را در لفافه‌ی «بومی» یا «بومیان» بپیچند.

در خصوص تفاوت‌های موجود بین عید مهرگان و عید نوروز استاد مهرداد بهار می‌فرمایند:

«عید مهرگان و عید نوروز دو عید بزرگ این سرزمین بود. عید مهرگان یادآور پیروزی فریدون بر ضحاک در آغاز پاییز، یعنی پیروزی نظم بر آشوب، و عید نوروز بهاری یادآور حیات مجدد خدای باروری بود که در ایران روایات پیرامون سیاوش و مرگ او و آمدن کیخسرو جانشین اسطوره‌ی کهن آسیای غربی شده بود. در بین‌النهرین نیز در عهد سومری دو جشن بهاری و پاییزی وجود داشت که بعدها در عصر تمدن بابلی با هم ادغام شدند، اما در فلات ایران به صورت دو جشن متفاوت باقی ماندند و این دلیل آن است که وجود این اعیاد دو گانه در ایران به سبب وام‌گیری بعدی از بین‌النهرین نبوده است... کهن‌تر اشاراتی که درباره‌ی نوروز در ایران در دست داریم، همان است که آن را به جمشید نسبت داده‌اند و شرحش در شاهنامه آمده است... عید نوروز پیش از عصر اوستایی در فلات ایران رایج بوده است اما تنها در دوره‌های متأخر، یعنی در عصر ساسانی ذکر آن در اوستا دیده می‌شود. یعنی زمانی که دیگر این عید در میان زردشتیان نیز کاملاً پذیرفته شده بود. زرتشت در شمال شرقی ایران ظهور کرده و احتمالاً اعیاد نخستین زردشتی باید مربوط به آسیای میانه باشد. شاید هم در شرق ایران آن زمان اصلاً عید نوروز رواج نداشته است تا در اوستا از آن یاد کنند. اما از دوره‌ی ادبیات پهلوی و مانوی، از نوروز بسیار سخن رفته است... سده جشن عمومی و همه‌گیر دوره‌ی ساسانی نبوده و کاملاً زردشتی نیست. در متون پهلوی نیز سخنی از سده نیست و مطمئناً آیینی متأخر هم نیست. تنها از متون اسلامی برمی‌آید که پیش از اسلام، جشن سده وجود داشته است. دین زردشتی احتمالاً عید سده را به این دلیل که به گونه‌ای

استاد معظم جناب مهرداد بهار در خصوص ریشه و منشاء این عید باستانی و سابقه و قدمت دیرینه‌ی آن و وجود ریشه‌ی آن در ترکان باستان و سومریان چنین می‌فرمایند:

«به گمان من، الزام‌آور نیست که این عید (مهرگان) و عید نوروز، در هزاره‌ی اول پیش از میلاد و با برکار آمدن مادها و هخامنشیان، به وام از بین‌النهرین در ایران رواج یافته باشد. با توجه به تاثیر کهن و گسترش تمدن بین‌النهرینی در هزاره‌ی چهارم پیش از میلاد در ایران و آسیای میانه و نیز با توجه به خویشاوندی و هماهنگی تمدن بومی ایران و بین‌النهرین در اعصار باستانی‌تر آسیای غربی، در عصر سومری-ها، می‌توان بر آن بود که برگزاری اعیاد مهرگان و نوروز در هزاره‌هایی پیش از هزاره‌ی اول و پیش از ادغام این دو جشن در بین‌النهرین به یکدیگر، در ایران رایج بوده است... در مورد جشن سده نیز گفتنی است از این جشن هم در اوستا و وداها خبری نیست... باید این جشن را هم از اعیاد بومی آسیای غربی و بومی ایران بدانیم... امر مهم دانستن این نکته است که ویژگی‌های این جشن معرف قدمت بسیار آن است که به جوامع بسیار ابتدایی باز می‌گردد.»

پژوهشی در اساطیر ایران - مهرداد بهار - ص ۴۹۹-۴۹۸

خوانندگان گرامی توجه فرمایند که استاد بزرگوار اسطوره‌شناسی جناب مهرداد بهار به زیبایی اصل و واقعیت مسئله را اینجا بازگو نموده‌اند و ایشان در این قسمت از کتاب خویش متذکر می‌شوند که لازم نیست، شروع و آغاز این اعیاد ملی مثل نوروز و مهرگان را با روی کار آمدن پارسیان بر سرکار به صورت وام از بین‌النهرین مربوط بدانیم (البته ایشان در اینجا از ماهیت قوم ترک «ماد» بی‌اطلاع هستند و آن را طبق سنت و

حالت جادویی داشته نپذیرفته است. جشن سده در واقع، جشن چله‌ی خورشید است. یعنی چهل روز از شب یلدا، شب تولد خورشید، گذشته است که آن را جشن می‌گرفتند و آتش به پا می‌کردند و این جادوی گرم کردن جهان به شمار می‌آمده است. چله که سردترین موقع سال است در این زمان تمام می‌شود و پس از آن، زمین نفس می‌کشد و در چله‌ی بعدی از سرما کاسته می‌شود. آتش روشن کردن به نوعی جادوی بازآوری گرمای خورشید به شمار می‌آید. مثلاً پرنده‌ها را نیز آتش زده و رها می‌کردند و همه‌ی این مراسم برای تسریع حرکت خورشید بوده است.]

جستاری در فرهنگ ایران - استاد مهرداد بهار -
ص ۲۹۱-۲۹۳

اینکه استاد مهرداد بهار در قسمتی از سخنان‌شان می‌فرمایند:

[دین زردشتی عید سده را به این دلیل که به گونه‌ای حالت جادویی داشته، نپذیرفته است.]

در این خصوص لازم است گفته شود که جشن سده بدین علت که ریشه در آیین و دین باستانی ترکان ماد و ماننا یعنی شامانیسم دارد و شامانیسم نیز از سوی مبلغین و روحانیون ترکان ماد-ماننا تبلیغ می‌شد یعنی مغان (مجوسان) مبلغ آیین شامانیسم و دین اصیل و حقیقی زرتشتی برخاسته از آن بودند، برای از بین بردن و محو نمودن هرگونه آثار آیینی دشمن خویش (ماد-ماننا)، زرتشتیان پارس تمامی آیین‌ها و رسومات ملی و مذهبی آنان را نفی و انکار و طرد نمودند و از کلیه‌ی متون دینی و فرهنگی و متون کهن ادبی حذف نمودند. از جمله‌ی این مطرودین و معدومین آیینی، یکی جشن سده بوده است که مستقیماً تبلور و نماد آیین شامانیسم و قامها می‌باشد مراسمی که آتش و آتش روشن کردن عنصر اصلی این آیین به شمار می‌رود. همه‌ی این آیین‌های ترکان باستان چه نوروز، چه سده و چه مهرگان همه در اوستای حقیقی و دین حقیقی زرتشت (اوستای قبل از دستکاری و تحریف توسط پارسیان) موجود بوده است بدین سبب که این دین راستین ترکان باستان بر پایه‌ی آیین‌ها و باورها و جهان بینی‌های ترکان باستان آمیخته از خدایان

گوناگون اسطوره‌ای سومری و انواع مختلف آیین‌های مذهبی شامانیسم و قامانیسم، جادوگری، آتش پرستی آنان تشکیل یافته بود. اگر پارسیان هخامنشی و ساسانی این کتاب دینی ترکان باستان و ترکان متأخر ماد-ماننا را دستکاری و تحریف نمی‌نمودند، یقیناً همه‌ی این اعیاد ملی ترکان را نیز در آن می‌یافتیم. برای موجه جلوه دادن زرتشت و اوستا به اینکه از بدو ایجاد و خلق، به پارسی بوده و آن را دین و پیغمبری پارسی معرفی کنند، مجبور به تغییر قومیت و تغییر زبان مادها و مانناها از ترکی به پارسی شدند و حتی آنان را که بومی بوده از هزاران سال قبل از ورود پارسیان سابقه و قدمت سکونت در این سرزمین را دارند، آنان را نیز دسته‌ای از پارسیان قلمداد نموده و تاریخ ورود آنان به این سرزمین را با تاریخ ورود خودشان یکی نمودند یعنی مادها را هم همچون خودشان مهاجر هندواروپایی زبان معرفی نموده‌اند. اگر اینان اوستا و دین زرتشت را تحریف نمی‌نمودند یقیناً تمامی ترکان ماد که بیش از نصف جمعیت آن زمان را تشکیل می‌دادند، به این دین (که متعلق به خودشان و زاده‌ی پیغمبر خودشان بوده) می‌گرویدند. آیا تاکنون از خود پرسیده‌اید که از این خیل جمعیت ترکان ماد-ماننا که به دین اوستا و زرتشت گرویده بودند، چرا خبری از آنها در این دوره‌ی معاصر نیست. به چه علت تنها پارسیان و هم نژادان آنان یعنی هندی‌ها به این دین گرویده‌اند. ما در حال حاضر در سطح دنیا هر چه زرتشتی مذهب داریم همگی از پارسیان و هندیان می‌باشد.

در خصوص نامگذاری این عید ملی به «نوروز» جان راسل هینلز از زبان ابوریحان بیرونی چنین می‌نویسد:

از روایت ابوریحان بیرونی چنین برمی‌آید که نوروز را بدان دلیل بدین نام نامیدند که سال نو با آن آغاز می‌شد و پیشانی سال نو بود و از سبب نامیده شدن نوروز بدین نام سخن بسیار است. برخی از گزارشگران مدت این جشن را یک ماه گزارش داده و برخی پنج روز اول را «نوروز عامه» و بازمانده را «نوروز خاصه» نامیده‌اند. «نوروز خاصه» را نوروز بزرگ و جشن بزرگ و نوروز ملک نام داده‌اند. بدین

باستانی آنها تشکیل یافته است. این عید همچنین در ارتباط با زنده شدن دوباره‌ی طبیعت، عید جشن و سرور و پایکوبی است. این عید در اراضی آذربایجان و همدان همگام با رشد و نمو و شکل گیری دین زرتشت در طی اعصار و قرون متمادی و حتی خیلی پیشتر از شکل دین زرتشت، از سوی ترکان باستانی ایران زمین به وجود آمده بود. نطفه و ریشه‌های اولیه این عید توسط خلقهای ترک تبار قوتتی و لولوبی و دیگر خلقهای ترک تبار مهاجرت نموده از آسیای میانه نضج و شکل یافته بود.... در ذهن و تصور انسانهای صاحب تفکرات و باورهای شامانیزمی و توتنمیزمی و بی خبر از قوانین طبیعی و طبیعت چون ترکان بومی قوتتی، لولوبی و دیگر خلقهای ترک کوچ نموده از آسیای میانه به سرزمین

روایت «پنج روز اول فروردین حق های حشم و لشکر را می‌گزاردند و حاجت آنان را روا می‌کردند و چون نوروز بزرگ می‌رسید، زندانیان را آزاد و مجرمان را عفو می‌نمودند و به عسرت می‌پرداختند. به روایت ابوریحان به هنگام شهریار ساسانیان، فروردین ماه را به شش بخش تقسیم می‌کردند و پنج روز اول را شهریار به اشراف بار می‌داد، پنج روز دوم را به بخشش اموال و دریافت هدیه‌های نوروز، پنج روز سوم را به کارگزاران خود، پنج روز چهارم را به خواص خویش، پنج روز پنجم را به لشکریان و پنج روز ششم را به رعایا اختصاص می‌داد و نخستین شهریار که دو روز عامه و خاصه را یکی کرد و همه روزها را جشن گرفت هرمز پسر شاهپور بود.»

آذربایجان و همدان، به همراه نطفه‌بندی و شکل-گیری دین زرتشت، عیدهای ملی ترکان از آن جمله عید نوروز نیز شروع به نطفه‌بندی و شکل‌گیری نمود.

شناخت اساطیر ایران - جان راسل هینلز - ص ۴۷۹
در خصوص عید نوروز مورخ و محقق نامی، مرحوم دکتر محمدتقی زهتابی می‌فرماید:
[علیرغم فارسی بودن نام این عید «نوروز»، این عید در دیار آذربایجان و همدان از سوی ساکنین بومی و

تاریخ دیرین ترک‌های ایران جلد اول - محمد تقی زهتابی- ص ۷۷۰

در اینجا لازم به ذکر است که مرحوم دکتر محمدتقی زهتابی نیز به مانند هم‌های محققین و مورخین، چنین می‌پندارند که واژه‌ی «نوروز» واژه‌ای فارسی است که این نیز ناشی از سوء تشابه و سوء تفاهم پنهان و نهفته در بطن این نام و واژه‌ی مرکب، در طول اعصار و هزاره‌ها می‌باشد. همچنین جایگزینی برخی واژه‌های ترکی به معنی و معادل «جدید، تازه» به جای واژه‌های ترکی باستان سومری چون «نِیب» *nib*، «نِیو» *niv* یا «نِیم» *nim* و رسوخ واژه‌های ترکی سومری «نُو» *nov* و «روز» *ruz* به میان پارسیان و استعمال مستمر و مداوم از سوی آنان، موجب پارسی گشتن و استحالی این واژه‌های ترکی گردیده است و متأسفانه هیچیک از مورخین، محققین و مولفین باستان و معاصر، چه داخلی و چه خارجی، نتوانسته‌اند گره این مهم را بگشایند و یا پی به کنه این مطلب و موضوع برند.

حال نوبت آن رسیده که نام این عید ملی ترکان باستان و سومریان ترک تبار را تجزیه و تحلیل و آنالیز کنیم. بایستی گفته شود برطبق این فاکت‌ها و اسناد ذکر شده، تعلق مالکیت این عید به ترکان سومری نماینده‌ی ترکان باستان سرزمین ایران از بعد تاریخی، باستان شناسی اثبات می‌گردد و اگر تعلق نام این عید را از بعد زبان و زبانشناسی و معنی شناسی و مالکیت آن از سوی ترکان براساس زبان ترکان سومری را اثبات کنیم دیگر جای هیچگونه شک و شبهه‌ای باقی نخواهد ماند و همه به یقین به ماهیت و تعلق نژادی این عید ملی و حتی دیگر اعیاد چون سده و مهرگان به ترکان باستان ایران پی خواهند برد. نام این عید ملی آنچنانکه عموم جهانیان می‌پندارند که واژه‌ای فارسی است، حقیقت ندارد هر چند که پنداشته می‌شود از ترکیب دو واژه‌ی فارسی «نُو» و «روز» تشکیل یافته و در کل به معنی «روز نو» و یا «روز جدید» می‌باشد. ولی ما به جهانیان ثابت خواهیم نمود که «نوروز» واژه‌ی پارسی نیست و به پارسیان نیز هیچ تعلق ندارد و تنها پارسیان براساس این نام، مشابه سازی نموده و

برای این واژه داستانی سرهم کرده‌اند و آن را دارای ریشه و منشاء پارسی نمایانده‌اند.

«نوروز» یک واژه‌ی ترکی سومری بوده و با نام الهه-ی خالق آسمان و زمین و مادر نخستین خدایان سومری به نام «نَمُو» *nammu* که در اکدی معادل «آپسو» *apsu* به معنی «تالاب»، «پرآب»، «اقیانوس»، «دریای ژرف» و نام دریای اولیه در حماسه‌ی آفرینش اکدی-سومری و همچنین معادل «ایا» *eya* یا «اِآ(ا)» *Ea* خدای آبهای شیرین در منظومه‌ی آفرینش سومری-بابلی می‌باشد. در اساطیر سومری نَمُو *nammu* مادری است که زمین و آسمان را زایید که همان دریای اولیه یا مغاک است و سپس از آمیزش «آن» *An* خدای آسمان با الهه «کی» *ki* الهه‌ی زمین، ائنلیل *enlil* خدای هوا و باد زاییده شد و از اتحاد ائنلیل با زمین، گیتی (جهان) پدید آمد و سپس انسان، گیاه، حیوان آفریده شدند تا اینکه تمدن بشری پیدا شد. یعنی طبق باور سومریان در روز اول سال یا اول بهار این روند و پروسه‌ی خلقت و آفرینش رخ داده است.

واژه‌ی «نوروز» همچنین با واژه‌های «نَبُو» *nabu* به معنی «عمق، ژرفا» و در حماسه بابلی آفرینش با نام «نَبُو» *nabu* فرزند مردوخ یا مردوک و همچنین با یکی از پنجاه عنوان و لقب مردوخ قهرمان حماسه‌ی آفرینش بابلی یعنی «نَبِیرو» *nebiru* مرتبط است.

نام این عید باستانی در اصل به فرم ترکی سومری *nim.u.ru.du* نگاشته شده است. واژه‌ی ترکیبی «نیم اورودو» در کتابت سومری طبق قانون نگارش سومریها به فرم «نیمرو» نیز نگاشته می‌شود و به احتمال بسیار قوی سومریان این نام ترکیبی را به فرم «نیم.مو.اور.اود» *nim.mu.ur.ud* می‌نگاشتند و تحت اللفظی به فرم «نیمرو» می‌خواندند.

nim.mu.ur.ud ⇒ *nimurud* ⇒ *nimrud*

این نام از ترکیب واژه‌های ترکی سومری «نیم» *nim* به معنی «نُو»، «جدید»، «تازه» + «مو» *mu* به معنی «سال» + «اور» *ur* به معنی جان گرفتن، بازتابش، تابش، چله‌ی آفتاب، تابش شعاع + «اود» *udh, ud* به معنی «آتش، آفتاب» ساخته شده است.

حروف صامت در آغاز، میان و آخر کلمات به یکدیگر تبدیل می‌شوند مثلاً حرف «d» به «t» و «g» به «k»، «b» به «v» و...

واژه‌ی «nim» در زبان ترکان سومری در زبان سامی‌های بین‌النهرین و برخی طوایف ترک به «nib» تبدیل می‌شود.

در اینجا پروسه‌ی تغییر و تبدیل نام این عید ترکان سومری به «نوروز» فعلی را در طی هزاران سال بدینگونه تشریح خواهیم نمود:

nim.mu.ur.udh ⇒ nimmuurudh ⇒
nimurudh ⇒ nimrudh ⇒ nimruz ⇒
nibruz ⇒ nivruz ⇒ nevrüz ⇒
novruz ⇒ noruz

واژه‌ی ترکی سومری «nim» هنوز هم در زبان ترکان آذربایجانی در واژه‌ی «نیم داش» کاربرد دارد. واژه‌ی ترکی «نیم داش» مرکب از دو واژه‌ی ترکی «nim» به معنی نو، جدید، تازه و «taş» «داش» به معنی مثل، برابر، همانند، همچون ساخته شده و در کل به معنی «همانند تازه»، «تازه ماند»، و «مثل تازه»، «همچون نو و جدید»، «نزدیک به تازه» می‌باشد. واژه‌ی ترکی سومری «نیمروز» اختصار یافته‌ی واژه‌ی «nim-mu-ur-ud» می‌باشد و بالطبع معنی واژه‌ی «نیمروز» نیز نسبت به معنی واژه‌ی «نیم مو-اور» اود اختصار یافته‌تر است:

نیم . مو . اوراود nim.mu.ur.ud به معنی «درخشش آفتاب سال نو»، «نورافشانی آفتاب سال جدید»، «طلوع و تابش آفتاب سال نو».

«نیمروز nimruz» به معنی «روز نو» می‌باشد. در این واژه به هنگام تلفظ واژه‌های «mu» به معنی «سال» حذف گردیده همچنین واژه‌ی ترکیبی «اور-اود urud» به معنی درخشش آفتاب، آتشفشانی، زمان آفتابی به طور خلاصه، رود rud» یا «روز ruz» تلفظ می‌شود.

بنابراین معلوم می‌شود که واژه‌ی «ur.ud» یا «ur.od» در زبان ترکان سومری به معنی و مفهوم «روز» (به انگلیسی day) می‌باشد. در «اورود ur.ud» اگر واژه‌ی ud را به معنی «زمان»، «وقت» در نظر گیریم «اورود urud» (uruz) به

در زبان ترکان سومری واژه‌ی «ur» به تنهایی به معنی «درو کردن، قلع و قمع کردن، زدن و کوبیدن، فشاندن می‌باشد. و زمانی که در مجاورت واژه‌ی «ود ud, udh» به معنی «نور، آتش، آفتاب، خورشید» قرار گیرد، این دو واژه یکجا به فرم «اورود urud» به معنی «آتشفشان، آتش فشاندن، نورافشاندن، تابش آفتاب، درخشش آفتاب» می‌باشد.

واژه‌ی «روز» مستعمل در زبان فارسی که در ظاهر واژه‌ای فارسی نمایانده می‌شود در اصل واژه‌ای است ترکی سومری که واریانت فونتیکی واژه‌ی «اورود urudh» سومری می‌باشد. با در نظر گرفتن صامت d, dh واقع در پایان واژه که در زبان ترکان به صامت نزدیک به مخرج «Z» تلفظ می‌شود، ثابت می‌شود که urud در اصل urudh «اورود» تلفظ می‌شد. این قانون تبدیل صداها «d»، «Z» و «y» به یکدیگر در بین لهجه‌های مختلف زبان ترکی، قانونی اثبات شده است.

در نوعبندی زبان ترکی به لحاظ وجود انواع و شیوه‌های گوناگون، یگانه زبان گسترده‌ی جهان محسوب می‌شود که سبب شده است نوعبندی‌های علمی فراوانی از آن ایجاد شود. یکی از این نوعبندی‌ها و تقسیمات براساس ویژگی‌های آوایی زبان ترکی می‌باشد. محقق و تورکولوژ مشهور روسی «سامیولویچ samyolovich» در سال ۱۹۲۱ زبانهای ترکی را براساس ویژگی‌های آوایی تقسیم بندی کرد. او ویژگی‌های آوایی را در نظر می‌گرفت و تلفظ حرف «ز» به جای حرف «ر» در کلمات را مد نظر گرفت:

۱- گروه «R» و یا گروه چوواشی

۲- گروه «Z» و یا گروه یاقوتی

سامیولویچ به عنوان مثال گروه «Z» - «d» را چنین گروه بندی می‌کند:

الف) گروه زبانهایی که کلمه‌ی «آیاق» را «آتاق» تلفظ می‌کنند مانند ترکی یا قوتی

ب) گروه زبانهایی که کلمه‌ی «آیاق» را «آداق» تلفظ می‌کنند مانند ترکی سویوت، تووا، اوران

ج) گروه زبانهایی که کلمه‌ی «آیاق» را «آذاق» تلفظ می‌کنند مانند ترکی شور و...

در زبان سومری نیز مانند بسیاری از زبانهای دیگر

پهلوی به معنی «آغاز کردن»، «شروع کردن» به کار رفته است.

واژه‌ی نوروز در اساطیر بابلی همچنین نام خدای دانش و حامی کاتبان و دانشمندان می‌باشد که در زمان آشوریان به حامی کشاورزان نیز تبدیل شد. او معبد بزرگی در شهر «بورسیپا» (نزدیک بابل) داشت و مردم شهر او را پسر مردوک می‌دانستند. نام این ایزد «نابو» *nabu* (نَبو) است. نام این ایزد بابلی همان واژه‌ی سومری «نامو، ناممو، نَمو *namu, nammu, nammu*» می‌باشد که در زبان بابلیان سامی نژاد به فرم «نَبو *nəbu*» درآمده است.

$m \rightarrow b$
Nim.mu(nəm.mu) $\Rightarrow$ *nibu(nəbu)* = سال
nimu(nəmu)

نو
 واژه‌ی ترکیبی *nam.mu* یا *nim.mu* و یا *nammu* به معنی «سال نو» در بین سامی‌های بین‌النهرین با علاماتی نوشته می‌شد که نشان دهنده‌ی «دریای اولیه(نَمو)» است و در بین بابلیان مفهوم مژده، بشارت، خبر تازه، مبشّر، بشارت دهنده را می‌رساند و به همین علت واژه‌ی «نَبی» به معنی پیغمبر، رسول نیز را ابداع نمودند و در کل می‌توان گفت واژه‌ی «نَبو» ی بابلیان به معنی مبشّر، نوید دهنده، بشارت دهنده می‌باشد. لازم به توضیح است که واژه‌ی «نَوید» نیز واژه‌ای است کاملاً ترکی و سومری است و برگرفته شده از همان واژه‌ی مادر «نامو، نَمو، نیم، مو.اور.اود» یعنی «سال نو»، «نوروز»، می‌باشد و از ترکیب واژه‌ی ترکی سومری «نام، نَم، نیم *nam, nəm.nim*» به معنی «نو، تازه، جدید» + اود *ud* به معنی روشنی، ضیاء، نور، آتش = روشنی نو (چشم روشنی)، نور و روشنی تازه، مژده، بشارت، نوید

در بابلی
 $nəm.ud \Rightarrow nəb.ud \Rightarrow nəv.ud \Rightarrow nēvid$
 $m \rightarrow b$

$nam.ud \Rightarrow nabud \Rightarrow navud \Rightarrow nēvid$

معنی «زمان نورافشانی» یعنی «روز روشن» و به طور ساده‌تر «روز» خواهد بود.

مفاهیم «سال نو»، «نوروز»، «عید سال نو» به مانند ترکان امروزی در بین ترکان سومری و ترکان باستان نیز به وفور کاربرد داشته است. هم اکنون نیز اسامی «نوروز»، «بایرام» به طور گسترده در بین ترکان جهان رایج می‌باشد.

واژه‌ی «نوروز» در نام اولین شاه سلسله‌ی سوم «اور» یعنی «اورناممو» نیز شرکت جسته است. نام این شاه ترکان سومری از ترکیب واژه‌ی ترکی «اور *ur*» به معنی حرکت، گردش، شروع، آغاز + نیم *nim*، نام *nam* به معنی «تازه، نو، جدید» + «مو *mu*» به معنی «سال» ساخته شده است و در کل به معنی «آغاز سال نو»، «حرکت و گردش سال نو»، «حلول سال نو» می‌باشد.

واژه‌ی نوروز حتی به میان اساطیر بابل نیز رسوخ کرده و به صورت یکی از عناوین و القاب مردوخ ایزد بزرگ بابل و قهرمان منظومه‌ی آفرینش بابلی خود را نمایان نموده است.

«نبیرو» *nebiru* نام نجومی مردوخ و همچنین نام سیاره‌ای است که احتمالاً مشتری می‌باشد. معنی‌اش بعدها تغییر کرد، اما زمانی احتمالاً به سیاره‌ای در لحظه‌ی اعتدال بهاری مربوط می‌شد بدان هنگام که از سال کهن به سال نو گذر می‌کند، «نبیرو» همچنین به معنی مرکز، محور یا قطب می‌تواند باشد. «نبیرو» در سرود پنجاه نام، عنوان و لقب نجومی مردوخ است. «نبیرو» در اصل «نیمیرو» *nimiru* ی سومری بوده است که در بین بابلیان به فرم «نبیرو» *nebiru* درآمده است. خود واژه‌ی «نیمیرو» نیز در اصل «نیم-مورو» *nim.mu.ru* بوده و به تدریج اختصار یافته است. این نام در کل به معنی «حرکت و گردش سال نو»، «آغاز سال نو»، «حلول سال نو» یعنی «عید نوروز» می‌باشد.

$nim.mu.ru \Rightarrow nimuru \Rightarrow niburu \Rightarrow nibiru \Rightarrow nebiru$

لازم به توضیح است که قسمت *nib* واژه‌ی نبیرو به زبان پهلوی فارسی نیز رسوخ کرده و در فرهنگ

واژه‌ی اکدی «ناوار، نَوَر navar, nəvər» به معنی «نور» هم مأخوذ از همین واژه‌ی «نام، نَم nam, nəm» سومری به معنی «جدید، نو، تازه» و واژه‌ی «اور ur» به معنی «حرکت، گردش، حلول، شروع، آغاز، تابش، فشانیدن» و در کل به معنی «گردش جدید»، «تحویل سال نو»، تابش نو» و مجازاً به معنی «آغاز سال نو» یا (نوروز) می‌باشد.

nəm.ur ⇒ nəbur ⇒ nəvur ⇒ nəvər

به احتمال بسیار، واژه‌ی سومری نیبورو nibiru همان عنوان و لقب نجومی مردوخ نیز می‌تواند باشد. بدین ترتیب که این عنوان قهرمان منظومه‌ی آفرینش بابلی از ترکیب واژه‌ی ترکی سومری «نیگ، نی nig, ni» به معنی خبر، مژده + واژه‌ی ترکی سومری «بی، ایبی bi, ibi» به معنی «برگزیده، خواننده شده، منتخب» + واژه‌ی «اور ur» به معنی «حرکت، سیر، شروع، آغاز، طلوع، دمیدن، فشانیدن و در کل به معنی «پیامبر برگزیده»، «رسول منتخب»، «مبشر برگزیده (از سوی خداوند) می‌باشد. لازم به توضیح است که حرف و صدای u از خصوصیات زبان سامی‌ها از جمله اکدیها و بابلیان است که به پایان کلمات افزوده می‌شود.

nig.ibi.ur ⇒ ni.ib.ir+u ⇒ nibiru ⇒ nebiru

باید افزود که در زبان ترکان سومری صامت آخر قرار گرفته بعد از حروف صدادار حذف می‌شوند که این نیز از خصوصیات نگارش ترکان سومری است.

nig⇒ni

لازم به قید است که نام شهر معروف ترکان سومری به نام «نیپور» نیز مأخوذ از همین واژه‌ی «نو، جدید، تازه» می‌باشد و نام این شهر سومری در زبان سومریان محتملاً «نیمور» بوده که بعداً به «نیپور nippur» تبدیل گشته است.

nim.ur ⇒ nib.ur ⇒ nipur

ur به معنی نو، تازه، جدید و «اور nim» در این نام به معنی شهر می‌باشد و در کل به معنی «شهر نو»، «شهر جدید»، «شهر تازه» می‌باشد. نیپور از شهرهای اصلی سومر به حساب می‌آمد. این شهر، شهر الهه

اینانا و دوموزی است و هر سال در آغاز سال نو به مناسبت تداعی ازدواج الهه اینانا و خدای شبان و خرد «دوموزی» مراسم ازدواج پادشاه با یکی از سرراهبه‌ها انجام می‌گرفت و پادشاه در نقش خدا دوموزی و راهبه در نقش الهه «اینانا» این وظیفه را برعهده داشتند و طی مراسمی باشکوه در معبد الهه اینانا، همبستر می‌شدند و این جشن سه روز و سه شب به طول می‌کشید. در منظومه‌ی آفرینش بابلی جای اینانای سومری را «ایشتر» ایزد بانوی بامداد و شامگاه، همتای ونوس (ناهید) اشغال نموده است. این الهه‌ی بابلی یکی از برجسته‌ترین چهره‌های ایزدستان آشوری-بابلی به شمار می‌رفت. روسپیگری مقدس بخشی از آیین ایشتر بود و هنگامی که او به زمین فرود می‌آمد، روسپیان، فاحشه‌ها و هرزه‌ها در رکابش بودند. شهر مقدس او اوروک زمانی شهر روسپیان مقدس نام گرفت. از این گذشته ایشتر خود «روسپی ایزدان» بود و نخستین کسی بود که شهوت را تجربه کرد. طبق روایت منظومه‌ی آفرینش بابلی، او بجای اینانای سومری ایفای رل نموده عاشق و دل‌باخته‌ی «تموز» (دوموزی سومریان) گردید و این عشق باعث مرگ تموز گشت. برطبق همین روایت منظومه‌ی آفرینش بابلی و موقعیت ایشتر و نام عنوانی که شهر اوروک به خاطر ویژگی روسپیگری الهه ایشتر آن را کسب کرده بود یعنی به عنوان شهر روسپیان مقدس ملقب شده بود همین عنوان و نام را بین‌النهرینی‌ها به شهر نیپور شهر «اینانا» نیز در نظر گرفتند و تعمیم می‌دادند. چون که همانطور که قبلاً ذکر نمودیم همه ساله در آغاز سال نو نوروزی جشن ازدواج و همبستری پادشاه با یکی از راهبه‌های معبد به یاد ازدواج اینانا و دوموزی انجام می‌گرفت و بابلیان سامی‌نژاد چنین می‌پنداشتند که شهر نیپور هم به سان شهر اوروک شهر روسپیان مقدس می‌باشد.

اویکو

لالین باغچاسی

قدرت ابوالحسنی سھلان

توپراغی باغچیلیغا
اویغون اولمایان
کندین ایچینده و
یاخینیندا، باغچا
آدلانان بوللو
یئرلر وارایدی.
مال-داوار گیرمه
سین دئییه،

باغچالار دیوارلانمیشدی. باغچالارین کنارلاریندا،
چوخرق ایده ایله سؤیود آغاجلاری گؤرسنیدی.
باغچالارین ایچینده نئچه زمییه بؤلوب، زمیلرده بوغدا،
آرپا و یونجا اکیردی. باغچالارین سویو، چاپدان
آیریلیمیش آرخلارلا گتیریلریب گیلیفلردن ایچری
اؤتورولوردو. اوزاقلاردان کنده باخاندا، گؤرکیمینی
آغاجلیقلارلا باغچالار تشکیل وئریدی.

بو باغچالارین بیرى، قبرستانلیغین یاخینینداکی ۱۵۰۰
متیرجه اولا بیلن، عباسقلی اوغلو ابراهیمین باغچاسی
ایدی. ابراهیم باغچاسینین زمیلرینی، بیر ایل بوغدا
یاداکی آرپا اکردی، بیرایلدی کؤده ساخلاردی. آنجاق ایده
آغاجلاری هرایل ایده گتیرریدی.

کندین دللکلی طایفاسیندان اولان ابراهیم، هردن بیر،
باغچانی ساتماق مشقینه دوشوردو. بیر دفعه کندیلرین
بیریندن بئش قویون آلیب، عوضینه باغچانی اونا
وئرمیشدی. آنجاق سونراسی پئشمان اولوب، قویونلاری
قایتاریب باغچاسینی گئری آلمیشدی. بیر یولدا، باشقا
کندلیدن ۵۰۰۰ متیرجه اوزاق چؤلرده یئر آلیب،
وجهینه باغچانی اونا وئرمیشدی. آما یئنه ده، دبیله

ییب معامله نی فسخ ائله میشدی. بئله لیکله، کنده
یارانان "دللکلی سووداسی!" مثلینه، داها ایکی اؤرنک
آرتیرمیشدیر! قدیمدن، بیر معامله یه دللکلی سووداسی
دئمک، دبیله بیلجک بیر معامله آنلامینا گلمیشدی و
دللکلی سووداسی ده ییل دئمک، یعنی معامله دبیلمیه
جکدی.

ابراهیمین سکینه آدلی بیر قیزی و لطفعلی، سیفعلی،
حسین و محمدعلی آدلی دؤرد اوغلو وارایدی. بو
اوشاقلارین سون بئشیگی، محمدعلی، آنادان ائله لال
اولموشدو. اوندان باشقا، هامیسی عادى یاشاییشلارینی
سورمکده ایدیلر. کنده لال آدلانان محمدعلی، ۱۰
یاشیندا ایکن ننه سی اؤلموش، باجیسی و قارداشلاریدا
اؤلنمیشدی. او زامان، لال و ابراهیم، لطفعلی ایله بیر
حیطده یاشاییردی. سیفعلی ایله حسین ده دیوار بیر
حیطده اولوردولار. ایکی حیطین آراسیندا، آرا قاپی
وارایدی و اورادان بیر-بیرینه گئت-گل ائدیردیلر.

کنده، لالیلا، لال اوینو چیخارداراق علاقه
ساخلایدیلر. طبیعی اولاراق، بئله بیر آداما چوخرق
یازقیقلاری گلیردی. هردندنه اؤجشیب گولوردولر.
آزاقدا لاغا قویوردولار. بونولا بئله، لال کوسمه ییب،
بونلاری حیس ائدرک، اونلارلا یاشاماق و گئچیمک
مجبوریتینده ایدی. وار گوجوله چالیشیردی، ایشلیب
بؤیوکله یاردیم ائتمکله حؤرم قازانسن.

او ایللری اکین بیچینینده، امنیه لر ایجباری ییغماق
اچون کنده تۆکولموشدولر. حسینله سیفعلی باغچادا
اکین بیچمکده، لال، لطفعلی و ابراهیم، اچوده کنده
ایدیلر. امنیه لرین یئتیشدیگینی بیلجک، ابراهیم، لالدا
دالیسیجا گلرکن، لطفعلی نی آپاریب آنبارداکی قورو
اوتلارین آلتیندا گیزلندی. بئله دورومو قاباقچالار گؤرمه
میش لال، ده ده سینین ایشینه معطل قالاراق، حیطده
دایانوب اونون نه دئیجگینی گؤزله ییردی. چوخ چکمه
دن، امنیه لرین نئچه سی ابراهیمین حیطینه گیریب،
ائله اولده لالیلا قارشیلادیلر. هویوخ قالمیش لالدا،
قورخا-قورخا نئچه لحظه دایانان امنیه لره باخدی. سونرا
باشینی دؤندریب ملول-ملول آنبارا ساری باخدی. بئله

كۆپك اوغلو گودازا وئردى، داي! بىردە من جرمە دئىشمىش روشوۋە يوخ كى!!

او باش وئرنلردن سونرا، ھامى كەندە لالداڭ دانىشىردىلار. اونون اۋزوندن جريانى دىفعە لىرلە سوروشوردولار. لالدا، ايشارە لىرلە، لطفلى نىن اوت آلتىندا گىزلىمىسىنى، امنىيە لىرلەن قاپىدان گىرمە سىنى، اونلارلاردا تۇكولمە سىنى و ھابىللە اوتلاردا شەنە سوخماسىنى، دە دە سىنىن روشوۋە وئرمە سىنى و ھابىللە اۋزوندن كۆتك يىتمە سىنى، بىر-بىر يانسىلايىپ آلايدىردى. بىللە لىكلە گۆرنلەر، قاققىلدايىپ تىفرىخ ائىدىردىلەر. مەھربان لال ايسە، بو اۋزىلدىكى ھىركىلەر تىكرار ائەلە مەكەن ھىچ زامان يورولمايىردى. بىللە جە، او بىرى لاللارلاردا دىلىنى تەكجە نە لىرى بىلدىگى ھالدا، بو لاللىن دىلىنى چوچ آداملار اۋىرنەمەكە ايدى!

لال بۇيويوب بوي-باشا چاتىردى. ايجىتماعى ياشايشا، كۆنۈللۈ اولاراق قاتىشىردى. كەندە كى ياشايشى، گونو گوندىن آرتىق مەنىمە يىردى. آيىق قىوراق لال، كەند چۆللىرىنىن چوخونو تانىيىپ، كەندە كىمىن ھانىسى طايغادان اولدوغونو اۋىرنەمىشىدى. دە يىنك گۆتۈروب نۇرسە لىك ائىدىردى. اكىن بىچىنىندە، ائىشكەكلەرلە خەرنلەرنە خالوار داشىيىردى. گۆرۈردۈن، تازا كەندە گەندىپ اورداكى بولغاندا، سەنگە شىرىن سو دولدۇروب گەندىردى. قابار چالمايش لاللىنە بىللە گۆتۈروب زىمىلەرى سووارىردى. اوراق گۆتۈروب اكىن بىچە بىلىردى. پالچىغى آياقلايىپ، داما سوواق آتىردى. سەر تەزدن، آنداردان تلىسە يىتمە دولدۇروب گەندىرەپ مال-داۋارلارلار يىتمە يىردى. سئو-سۈ ھامىيا ياردىم ائىدىردى. عاشورا گونو باشىن يارىردى. كۈچە دە آشىق اوينايدىردى. ھەرخالدا، شىئىن چوخ، باغچادا ايشلە مگى سئوئىردى. ھەرخالدا، اوزاقدان لاللىن ايشلەرنە باخاندا، عادى بىر آدام كىمى گۆرۈنۈردۇ.

كەندىلەر نە بىللە بىر دىرى باش لالا، گەچمەشە توش گەلمەشەلەر. نە دە، بوچور بىر لاللىن اولدوغونو ائىشەتمەشەلەر. اوچاغدا، دە دە-نە لىر ايشە گەتمەكە ارىنن اوشاقلارلاردا، "لالا باخ، اۋرگەش!" دىرك ھوشلو-

جە، امنىيە لىر ابراھىمى سايمايىپ، لاللىن باخىشىنىن توشويلا بىر تىل آنداردا دوغرو يوللاندىلار. اونلارلاردا آردىنجا، لالا اگرى باخان ابراھىمدا ھازىرلايىپ آنداردا طرف گەتتى. ابراھىم يىتەشەپ گروھبانى خىطاب ائىرك دئىدى: "جناب سروان، جە-جوان ايندى چۆلدە اولار، كەندە يوخ!" گروھبان جوابىندا دئىدى: "چكىلىن كەنار! ايندى بىللى اولار، كەندە اولار يا يوخ!" سونرا اوتلاردا باخاراق آندارداكى شەنە نى گۆستىرك ياننىداكىلارلاردا بىرىنە بويوردۇ: "شەنە نى گۆتۈر! باس اوتلارلاردا اچىنە!" ۋەسىتى گۆرن ابراھىم، اولدە بىللە فىكر ائىدىردى كى، بىر-ايكى شەنە ووروب سووشوب گەندە جەكلەر. آما گۆردۇ، اونلار قايىدانا اوخشامىردىلار. شەنە سوخان ياۋاش-ياۋاش لطفلى گىزلىن يىرە ياخىنلاشەردى. بىللە گۆردۈكە، ابراھىم ايرە لى چكىلىپ قىسىلا-قىسىلا دئىدى: "جناب سروان، جواندى! شەنە گەچەر قارىنا ايندى!!" گروھبان باشىنى توۋلايىپ يولداشەنە "ال ساخلا!" دئىيىپ، ياۋاشجا ابراھىمدا دئىدى: "بەس سەن دئىيىردىن كەندە اولماز!" او چىندە، دونيا گۆرۈمۈش ابراھىم دىنەم-سۆيلىمە ھازىرلايدىغى كاغاد پولو گروھبانلاردا اوچونا قىسىردى. بىللە لىكلە گروھبان يولداشلارلاردا دئىدى: "تەز قايىدىن! گەندە كى او بىرى يىرلەيدە آخاراق!!" ابراھىم، امنىيە لىر آرادان چىخچاق، ھەلە دە ھىچ ذاتى باشا دوشمە مەش لالى ياخالادى. قولايىنىن دىيىنى قىزدىرەپ قوۋالاغا گۆتۈردۇ! دىمەك گىزلىنە نىن يىرنى، لال بىللى ائىتمەشەلەر!

كەندە طايغا داۋاسى دوشۇندە ابراھىم دئىيىردى كى، ساۋاشماغا گەندە كى، كىم كۆتك وورسا وورسون و كىمەدە كۆتك يىسە يىسىن! آنجاق ائەلە داۋا اوردادا قورتولسون! ساۋاشىن آردىنجا، شىكايت ائىتمەك، جەرىمە وئرمەك، روشوۋە وئرمەك و زىنداندا دوشمەك اولماسىن! بو سۆزلەرنە گۆرە، كەندىلەر، امنىيە لىر گەندەن سونرا اونا ساتاشەردىلار و ابراھىم يارادان مەشلى اۋزۈنە خايطىرلايىپ دئىيىردىلەر: "بەس سەن دئىيىردىن، مەن ساۋاشماغا واراڭ جەرمە يە يوخ!" اودا گولۇمەسە يىيىپ جواب وئىردى: "مەھمەدلى

اٹلہ آدام طایفایا باشی آلچاقلیق گتیریدی. اونون دوروموندان بئزمیشدیلر. دوداق بوزوب گونده بیر سؤز دئییب یاراسینی دوزلاییردیلار. اونو گۆرنلرین چوخو، "الله ایکی شفادان بیرینی وئرسین!" دئییردیلر.

ساققالی آغارماقدا اولان لالین یاشی، قیرخی آشمیشدی. گۆزلریده ضعیفلمگه باشلامیشدی. یازین اورتالاریدی. چایا، هر ایله تای، گور سو گلیردی. هاوا سویوخ ایدی. هله ده کنده قیش پالتاری گئییردیلر. او چاغدا، لال کوچه یه چیخمیش ایدی. گلیب تیتزرک چایا باخیردی. اٹله بیل سویا بیر سؤزلر دئمک ایسته ییردی، آنجاق دئییه بیلیمیردی. بلکه ده آلنینین یازیسیندان گیلئیه نیردی. ال-قولون آتماغا چالیشدیقدا، بیردن-بیره، قیچی بودره ییب چایا دوشدو. قیراخدان اونو گۆرجک، کندیلردن ایکسی سویا آتیلیب، چالیقلايان لالی بوغولماقدان قورتاریدیلار. نئچه یئردن درین یارالانمیش، تیر-تیر اسن یازیغی، گۆتوروب ائولرینه آپاردیلار. پالتارلارینی ده ییشیب، یارالارینی باغلایب، یورغان-دوشک آچیب یاتیتدیلار. او گوندن، ذات الریه توتמוש لال، بوینو بوکلرک دؤشگه دوشوب داها ائشیکه چیخا بیلمه دی. دردلی ساغالماز قبول اولونوب، درمان اوچون تبریزده گۆنده ریلمه دی. هابئله سکینه نین داوا-درمان اٹله مسی نتیجه وئرمه ییب توختامادی. نئچه گون سونرا، یازین بیر آیدین گئجه سینده، بیر سؤز دئییه بیلمه دیگی دونیا، گۆزونو بیر یوللوق یومدو.

لال اولدو. قارداشلاری سیفعلی ایله حسین اونا تعزیه توتدولار. بیر کند تعزیه سینه گلمیشدیلر. هابئله قونشو کندلردن چوخلو گلن واریدی. سونرا اوچ قارداشی، بئله راضیلیغا گلیب یازیلادیلارکی باغچاداکی لالین بولومو، سیفعلی ایله حسین یئتیشسین. هابئله لطفعلی ده باغچاداکي پایینی، قارداشلارینا ساتدی. اصلینده ایللر قاباق باغچا سیفعلیه حسینین اولموشدور. آنجاق مخلوق باغچایا اٹله لالین باغچاسی دئدیلر. سانکی کنده لالدان بیر یادیگار قالمالیدی!

باشلی اردملی لالی آلقیشلاییردیلار. حتی بعضیلری، لالا قانلارینین قانلادیغینی خاطیرلادیب دئییردیلر: "من لال اوشاغی سئورم!!" بو باخیمدان، لال، ایشلمگین و سئوگینین اؤنم داشیددیغینی خالقینا خاطیرلاتمیش اولموشدو. بئله لیکله، قاباقجالار آیدین دانیشمایان دیللیره ده، لال لقبی قوشان جماعتین نظرینده، **لاللیق یاخشی آنلاملار داشیماقدا ایدی!**

لالین بوغلاری بالا-بالا جوجرمکده ایدی کی، ابراهیم کربلا یا یوللانماق ایسته ییردی. قایدا اولراق، وصیت ائدیپ کیمه نه یئتیشه جگینی بللی ائتمیشدی. وصیتینده، باغچانین یاریسینی، سوبای اوغلو محمد علی یه چیخمیش، یاریسیندا او بیرى اوغلانلارینا وئرمیشدی. اٹله اوگونلردن، کنده او باغچانین آدی، **لالین باغچاسی** آدلانمیشدی. کربلا ابراهیم، کربلادان قاییدیپ بئش ایلجه یاشادی. سونرا خسته لییب، لالی یالقیز قوباراق اولدو.

شرفلی یاشایان لال، ۳۰ یاشینا گیرمکده ایدی کی، یاواش-یاواش تیتره مه خسته لیگینه دوچار اولدو. داها ال-آیاغی توتمادی. اؤز ایراده سیندن آسیلی اولمایاراق، اللری، آیاقلاری و باشی تیتره ایدی. توکنمز امگی ایله لاللیغا یاخشی معنالاری باغیشلایان محمدعلی، تیتره مگین قباغیندا دیزه چؤکوردور. بو خسته لیک اونو سارسیدیپ دورومو گئتدیکجه آغیرلاشیردی. داها هئچ ایش اونا تاپیشیریلیمیردی. اٹله بیل، اؤیره نمیشلرینده اونودوردو. اؤز ایشلرینده دوزگون گۆره بیلیمیردی. لازیم گلنده، باجیسی سکینه گلیب، پالتارلارینی یویوب، اؤزونوده سویوندوروب یویوندوروردو و تمیز پالتار گئییندیریردی. داریخیب کوچه یه چیخدیقدا، بعضیلری اللریندن یاپیشیب ائولرینه قایتاریردیلار. لالین وضعیتینی گۆردوکده، چوخلاری یانیب یاخیلیردیلار.

یازیق دئین چوخ اولسادا، لالیلا علاقه قورماغا چالیشان کیمسه لر گئت-گئنده آزالیردی. دئمک گونو-گوندن گۆزدن دوشوردو. سونرالار، بعضیلری اونون عاجیزلیگینی طایفاسینین باشینا چالیردیلار. دیل یاراسی ووروردولار. اؤز طایفاسینادا بئله اؤزگه ل شیردی. بعضیلرینین نظرینه،

گئجه ایله باش – باشا

GECE İLE BAŞ- BAŞA

REYHAN YUSUF QIZI ŞİXLİNİSKAYA

ریحان یوسف قیزی شیخلینسکایا

گئجه دیر. سسسیزلیک، اطرافدا هامی یاتیر. اینسانلار دا، حتّی اشیالار دا... گئجه نین قارانیغینا بورونه رک گؤرونمز اولموشلار، سانکی هئچ یوخ کیمی.

من ده یاتماق ایسته ییرم. بئینیم یورغون، دومانلی، گؤز قاپاقلاریم آغیر. آما اورگیم منه دوشمن کسيلمیشدیر، منی یاتماغا قویمور. ائله برک وورور کی، سانکی بو ساعات یئریندن قوپاجاق. کؤکسومده وورور، گيجگاهلاریمدا وورور، دؤیونتوسو قولاقلاریمدا عکس صدا وئریر. اورگیم منه دوشمن کسيلمیشدیر، سانکی قصدن منی یاتماغا قویمور. آزاجیق اویویان کیمی هشییر سالییر، جوشوب-داشیر، چیرپینیر. دیک آتیلیرام. یئریمده قورجالانیر، او طرف-بو طرفه چئوریلیرم. یوخ، سول بؤیروم اوسته دؤنه بيلمیرم، اورگیم سیخیلییر. ساغ طرفیم اوسته دؤنوب اونو دینله ییرم. نه ایسته ییر؟ یوخسا اونو چوخ

اینجیتیمیشم؟ دؤزه بيلمیر؟ ساکیتلشدیریجیلر ده تاثیر ائلمیر. دوشونورم کی، بئله اولماز، حکیمه گئتمک لازیمدیر، گونو صاباح. آما یوخ، صاباح ایشیم چوخدور. سحر تئزدن گونورتایا قدر درسلیریم وار، بوتون قروپلاردا یوخلاما ایشی آپارمالیام. آخی سئمئستیرین سونودور، طلبه لرین بیلک سوییه سینی قییمتلندیرمک لازیمدیر. دیقتلی اولمالیام. هر یازیلان قییمت طلبه نین طالعینده موعین رول اوینایا بیلر، سحو ائتممه لییم. ایندی ایسه یاتیب یوخومو آلمالیام کی، صاباح دیقتله ایشله یه بيلم.

هئچ نه دوشونمیه رک یوخویا گئتمه یه چالیشیرام. آما فیکیرلر ائله بیل اؤزلری منی آختاریب تاپیر، قصدن بئینیمه گیریر. گونورتادان سونراکی ایشلیریمی پلانلاشدیریرام. یاریمچیق قالمیش مقاله نین اوزرینده ایشله مک لازیمدیر. اونو واختیندا بیتیریب تهویل وئرمه لییم، یوخسا چکدیگیم اذیت حدر گئدر. ائلکترون پوچتوما دا موطلق باخمالیام. ایکی گوندور واخت ائله ییب باخا بيلمه میشم، یقین مکتوبلار ییغیلیب قالیب. گونورتا ساعات اوچده کافئدرانین ایجلاسی وار، آما من گئتمیه جگم. اینجیمیشم، خاطریمه دیبیلر. نئچه واختدان بری باش موعلیم کئچمک اوچون چالیشدیم، دفعه لرله رنکتورون قبولونا دوشدوم، سوندا ایسه همین شتاتا کافئدرایا مودیری نین قوهومونو گؤتوردولر. هئچ اولماسا اولدن دئییدیلر، عبث یئرله گئت-گله سالمايایدیلر...

سول کؤکسومده کی کسکین آغری منی فیکیردن آیریدی. آغری کورگیمه ووروب بوتون سول طرفیمی کئیتیدی. قورخدوم. اورکله ظارافات ائلمک اولماز، دایانار، منی یاری یولدا قویار. دوشوندوم کی، یازیق اورک نئيله سین، بو قدر گرگینلییه نئجه دؤزسون؟ قاخیب درمان ایچدیم.

ساعاتلار كئچير، سحره آز قالير، آما هله ياتماميشام. سسسيزليك، اطرافدا هامى ياتير. اينسانلار دا، حتى اشيلار دا... منسه گئجه ايله باش-باشا قالميشام. گئجه نين قارنليغى اوستومه چؤكموشدور، اونون آغيرليغى آلتيندا ازيليير، اريگير، قارنليغا قاريشير، حلل اولوب ايتيرم. بوتون ياتانلار حسد آپايرام. ياتاغي مى گؤرمه يه گؤزوم يوخدور آرتيق. ياتاق سانكى مى يئييب ديديشديرير.

كوچه دن كئچن ماشى نين محريكى نين سسى گئجه نين سوكونو پوزماغا چاليشير. فارالاردان دوشن ايشيق اوتاغي مى ديوارلاريندان سورونوب كئچير. ماشى نين سسىنى دىنله ييرم. يوخ، سن ده باجارمادين، داش سوكونو پوزا بيلمه دين، بيتيب گئتدين. اطرافى مى قارنليغا بورونموش اشيلارى نظردن كئچيريرم. منه ائله گلير كى، بو اشيلاردان فرقلىميرم، او قدر طاقتسىزم كى، بدنيم او قدر آغيرلاشيب كى، داش كىمى يئرمدن ترپنه بيلميرم. اورگىمه قولاق آسیرام، ساكيتلاشيب. او دا آرتيق يورولوب، آما بئىنيم هئچ جور ساكيتلاشمير. دوشونورم. رئالليقا خيالى دونيام آراسيندا چابالايرام.

...آچار سسى ائشيديلير، منزىلن قاپيسى اهمالجا آچيلير. اريمدير، گئجه نين بو واختيندا " ايش " دن قايددلر. ايچرى سسسيز داخيل اولور، روح كىمى اشيلارين آراسيندان كئجيب يئرینه اوزانير. اوندان گلن ياد قوخو مى عصبلشديرير، گؤزلىرىمى آچمادان سوروشورام: " كىمدير او قادين؟ " " نه؟ سن ياتميرسان؟ " كىمدير او قادين؟ " تكرار سوروشورام. " هانسى قادين؟ " " اؤزون ياخشى بيليرسن... " " قادين-زاد يوخدور " ، - ساكيتجه چاواب وئرير، - " اؤزوندن شئى چىخارما، گؤزلىرىنى يوم، يات " . اونون ساكيتلىگى، بيگانه ليگى مى يانديريب تۆكور: " هر گون سنه زنگ ووران، مئساژ

يازان قادينى دئييرم " . " ژورناليسته اره گئندده بيلميردين؟ منه هر گون اونلارلا آدام زنگ وورور " . " آما عئىنى بير قادی نين هر گون زنگ وورماغى... " " فيكيير وئرمه " . " منه ده عئىنى بير كيشى هر گون زنگ وورسا، سن فيكيير وئرمزسن؟ " " بوش-بوش دانيشما، ائله بيرجه بو چاتميردى! " " دئمك، سنه اولار، منه يوخ " . " هه! " " گئندئر برابرليگى حاقيندا اودلو-آلولو بير مقاله يازميشدين، اوردا بئله دئميردين... " " منيم ايشي مى بورا قاتما، رئالليق باشقادير " ، - ياواش-ياواش هؤوسله سى نين دارالديغى هيسس اولونور. سسىمى قالديريرام: " مى آلداديرسان! " " قيشقىرما، اوشاغى اويادارسان! " " منه دوزونو دئه! كىمدير او قادين؟ " " سن خسته سن! سنه موعالىجه اولونماق لازيمدير! " " كىمدير؟! كىم؟! " اللرىمى اوزا ديب اونون بوغازيندان ياپيشماق ايسته ييرم، آما... يانىمدا هئچ كىم يوخدور. ياتاقدا تك اولدوغومو گؤرورم. زامان و مكانى قارشيديرديغيم آيدين اولور.

بير ايل اول قىزىملا بيرليكه آيرى ياشاياجاغىما قرار وئرندە بئله چتين اولاجاغىنى بيلميرديم. ايندى هر ايكىمىز حياتينا من جوابدئهم، بوتون قايعيلارى اؤزوم چكىرم، ائوين يوكونو اؤزوم تك داشيبييرام. ياشايشيىمىزى دوزنله مك، لازيم اولان هر شئيله تامين ائلمك منيم بوينوما دوشور. نه قدر كؤمك ائلسه لر ده، ائله آن گليب چاتير كى، پروبلئلرله باش-باشا قاليرام. بوندان داها آغير اولان ايسه معنوى يوكدور. آله قادينى تك ياشاماق اوچون ياراتماييب. گئجه لر سحره قدر آغلادىغيم واختلار اؤتوب كئچميش اولسا دا، طالعيىمه بارىشا بيلميرم. فيكييرلى اؤزومدن قومماغا چاليشيرام، آما اونلار هئى قايدير، بئىنيمه دولوب مى راحت بوراخمير. قىزىمى دوشونورم. هله بالاجادير، منه احتياجى وار. باغچادا، ننه سى نين يانيندا، آتاسى ايله اولاندا نه

سوکوتونو ھۆنکورتوم پوزور. ائله اورکدن آغلايیرام کی، سانکی بوتون پروبلئملری بئلجه، آغلايلاق ھلل ائتمک اولار. سسیمی ائشیدن اولماسین دئییه یورغانی باشیما چکیر، آغزیمی تیخیییرام. ھیچقیرتیلاییم یاواش-یاواش سئیره لیر، ایچیمی چکیرم. گۆز یاشلایمدان ایسلانمیش بالیشیمی چئویریرم. عصبلیریم لاپ کورلانیب. بلکه من، دوغرودان دا، خستیم، منه موعالیجه اولونماق لازیمدیر... یوخ، من عادی بیر قادینام گنج، ظریف، کؤورک، سئوگییه احتیاجی اولان بیر قادین. حیاتین چيگینلریمه قويدوغو یوکه طبیعتین قادین اوچون نظرده توتدوغوندان قات-قات آغیر اولان یوکه تاب گتیرمیه رک بعضن اینیلدسم، آغلاسام دا، دؤزورم. یوخ، من ضعیف دئییلیم، من گوجلویم.

بالامی دا قوجاغیما آلاق ھئچ کسه سیغینمادان آدیملاییرام بو حیاتدا. بعضن بودرسم ده، ییخیلسام دا قالخیرام، دیکه لیرم. قیزیمی لازیم اولان یئره قدر آپاریب چاتدیرمالییم. من آنالیک بورجومو یئرینه یئتیرمه لییم. دوشونورم کی، صاباح سحویمی دوزلدرم. درسدن چیخان کیمی ائوه گلیب قیزیمی شهره، گزمه یه آپارارام. بوتون آخشامی اونونلا کئچیررم. بو قراریم احوالیمی بیر قدر دوزلدیر، ساکیتلشیرم. پنجره یه طرف باخیرام. آرتیق ایشیقلاشیر. یاتماق لازیمدیر، سحره آز قالیر. شهر اویانیر، منسه ھله یاتمامیشام...

۲۵ آوریل، ۲۰۱۰

خداآفرین ۱۳۹۵ / مرداد / شماره ۱۴۲

قدر ماراقلی واخت کئچیرسه ده ھئی منی ایسته ییر. ایشلیریم چوخ اولاندا، اونا آز دیقت گؤسترندیه داریخیر، جور به جور بهانه لرله منی یانینا چاغیریر. دونن آخشام ساده بیر مسله نی حلل ائده بیلمه دینی بهانه اندیب منی چاغیراندا اونا آجیقلااندیم. گؤزلری دولدو، دوداقلاری بوزولدو. قیزیمین معصوم اوزو، توتوق یانقلارینی ایسلادان گؤز یاشلاری یادیمه دوشور. پیس اولورام. اوشاغا آز واخت آیردیغیم بس دئییل، ھله بیر اوستونه قیشقیریرام دا. اؤزومو دانلاییرام. آخی نییه اونا آجیقلااندیم؟ نییه اونو آغلالتدیم؟ اوشاغین نه گوناھی واردی؟ او، تبیی بیر اینستینکتله آناسینی ایسته ییردی. منیم ایشلیریمین چوخ اولماغی اونون بو ایستگینی آزالتمیر کی. پئشمانچیلیق حیسیسی اینساندا ان معناسیز حیسیسدیر. بیر ایش کی، آرتیق باش وئریب، اولوب- کئچیب، زامانی گئری قایتارماق و اونو دییشمک اولماز، اوندان اؤترو پئشمان اولماغین، یانیب- تۆکولمگین نه معناسی وار؟ نه قدر اؤزونو دانلاسان دا، اؤزونه عذاب وئرسن ده ھئچ نه دییشمیه جک. یاتاگیما قوورولاراق بو معناسیز حیسیس ایله موباریزه آپاریرام. حتّی... گؤزلیریم دولور. سیزه کیچیک بیر سیرین اوستونو آچماق ایسته ییرم. من ھئچ ده گؤروندویوم کیمی گوجلو دئییلیم. داها دوغروسو زیغم. گؤز یاشلاییم نزارتیم خاريجینده دیر. اونلار کیچیک بیر سببدن بیر-بیری نین آرخاسینجا دوزولوب آخیر. مندن ایذنسیز، منی عصبلشدیره رک، خاینجه سینیه آخیر. ایندی ده، بئلجه، آغلايیرام. گؤز یاشلاییم دیغیرلانیب بالیشا تۆکولور. آخی من اوشاغین اورگینی نییه سیندیردیم؟

اؤزومه آجیغیم توتور. من نییه آغلايیرام؟ آغلادیقجا داها چوخ آغلاماق ایسته ییرم. اورگیمی بوشالتماق، یونگوللشمک ایسته ییرم. گئجه نین

توفیق (فرید) قلی اف دان شعرلر

اینسانلیق اوچون معیار اولار
هر کسین غورورو، ویجدانی.
توفیق فرید آختاریر هر کسده
بئله بیر تمیز ویجدانی.
ظالیمین اولارسا اگر
تمیز ویجدانی
اونا باخاندا کیمسه سیزلرین ده
دورولار قانی.
حاقسیزلیق دا بورومز هر یانی.
تانری، حاقلیلار حاقسیزلار قاباغیندا
باشینی آیمه سین.
اینسانلار بیر-بیری نین قلبینه
توخونماسین، دیمه سین.

چؤرک عوضینه قم یئمیشم

بیرینده کوسوکنلوک، قملیک.
بیرینده گولوش، شنلیک.
بیرینده غئیرت، منلیک.
دیگرینده غئیری موعینلیک.
چتیندیر ایندی بو دونیادا
تاپاسان اصیل موعینلیک.
قمله شنلیک دوروب یان-یانا.
گرک اولاسان مودریک بیر
اینسان بو حالی قانا.
گولمکله آغلاماغی قویا
آیری طرفه، آیری یانا.
گولوشله آغلاماق
بیر-بیرینه قاریشماسین.
یاخشیلار پیسلرین
اودونا آلیشماسین.
ایسترم کوسنلر
بیر-بیریه باریشا.
ایسترم بیر-بیری نین

ایمانه گل سین

ایستردیم ایمانسیزلار ایمانه گل سین.
ازیلیب اوزولن اینسانلار
گومراهلاشسین، جانه گل سین.
جانه گل سین، یاخشی حاله گل سین.
هاقلیلاردان هاقسیزلارا
ناله گل سین.
ناله لر ظالیملاری
جهننمه گؤندرسین.

ظالیم، تانری سنی غدارلیق
یولوندان دؤندرسین.
یا دا آرامیزدان گؤتوروب
بیر دفعه لیک هاراسا گؤندرسین
اوندا راحتلار آداملارین جانی.
تر-تمیز اولار
اونلارین زهرلنمیش قانی.
بیر ده آلوولانماز معصوم
اینسانلارین عوصیانی.

ايشينه پيس نيتله قارشا.
 ايستمرم اينسانلار
 پيسليكده بير-بيريله يارشا.
 من حياتا اينسان كيمي گلميشم
 دوزو دوز، آيريني آيرى
 بيلميشم، دئميشم.
 آغلاياندا آغلاميشام.
 گولنده گولموشم.
 كيمينسه حاقيني يئمه ميشم.
 يالتاقلق ندير بيلمه ميشم.
 آنجاق نادانلارين عجايب
 داورانيشينا گولموشم.
 تورپاقلاريميز الدن گئندنه
 گؤز ياشلاريمي سيلميشم.
 دوستو دوست،
 دوشمنى دوشمن بيلميشم.
 چؤرك عوضينه
 بعضن ده قم يئميشم.

بوينو بوكوك بير جوجوق گوردوم

بوينو بوكوك بير جوجوق گوردوم.
 اونو سئزدىكجه اؤزومو ايتيرديم.
 سوردوم: جوجوق ندىن بئله؟
 او، جاواب وئرمه دى، آنلادىمكى
 قاققندير، دردى كئچيب ايلدىن ايله.
 جوجوق آغلادى، ايسته دى گؤزلىرىنى سيله.
 اوتاندى، گؤزلىرىنى دىكدى يئره.
 كۆرپه باشىنى آندان آنا
 قالدردى گۆيه.
 هيجانلا گلدى ديله، سؤيله دى بئله:
 "آتام واردى، آنام واردى.
 باغيم واردى، باغچام واردى.

هاميسىنى دوشمن اليميزدن آلدى "
 بونو دئيه جك كۆرپه فيكره دالدى.
 هؤنكور-هؤنكور آغلادى، رنگى سارالدى.
 دوشوندوم: دردى ياماندان ياماندى.
 سيزلايانسا منيم قاراباغ يارامدى.
 قاراباغ كيمي بختى قارامدى.
 قاراباغى دوشونمه يه نلرين
 يئديكى ده هارامدى.
 دئديكى سؤزلر ده يالاندى.
 سالامى دا ساختا سالامدى.
 نفسى ساختا،
 ووجودو دا اينسانلارى
 اله سالاندى.
 جوجوق، بوينو بوكوك اولدون:
 دوشمندن - قصده گؤره،
 اؤزوموزده كى سحوه گؤره،
 آخىرى اولدون باخ بئله.
 اولمادى سنه اؤزوموزون ده دستگى.
 هم دسته يى، هم بؤيوك ايستگى.
 پوچ اولدو جوجوق آرزوسو، ايستگى.
 بير ده نىي، نىي...
 جوجوق، بيلمزدىن بئله آغلاياجاقسان،
 هؤنكوروب كؤورله جكسن.
 ظيلته، آغريلارا اؤيرنه جكسن
 روحن آتا-آناني
 ديشن دونياسينا كؤچه جكسن.
 بيلمزدىن بو گونه دوشه جكسن.
 نانكورلاريميزى دا اؤزونه
 دوشمن بيله جكسن.
 ائله بيليردين كى باغ-باغچانى
 سئوه-سئوه گزه جكسن،
 هوپپانيب دوشوب گوله جكسن
 بيلمزدىن دوشمن، نانكور

الینه دوشه جکسن.
جوجوق، آنان سنه
بئله لایلا دئیردی:
" شیرین-شیرین یاتاسان،
بؤیویه سن، آرزونا چاتاسان ".
دئمه دیکى قم-غوصه
بورولغانینا باتاسان.
دئمه دى پریشان، دالغین
کئچسین ایلین، آیین،
درد، غوصه اولسون
قیسمتین، پایین،
سیخینتی ایله کئچسین یازین، یایین.
بیلسیدی آنان دئیردی:
عزیز بالام، دوشمندن ده
نانکورلاردان دا اوزاقلاش، یایین.
اولمادیلار سنه قارشى رحمدیل،
اولدولار سنه سوبوقانلی،
جوجوق، بونو سن ده بیل.
ایندی جوجوق، آغلاییرسان، سیزلاییرسان،
دردینی یاواش-یاواش آنلاییرسان.
باغ-باغچانی، آتا-آنانی هسرتله آنیرسان.
جوجوق، بیلیمیرم بو دردی
سندن نئجه آلیم.
دوشمنلرین، نانکورلارین طالعیینه
کؤچوروم، نئجه یازیم.
بونو فیکیرلشدیکجه دیشیر حالیم.
سانکی عسگرم، آما الی یالین.
دوشونورم: جوجوق، معصوم باخیشین وار.
اوزونده سانکی قاراباغ ناخیشین وار.
وار سنده تمیز قلب،
تمیز اورک.
سنه آلاهی اولسون کؤمک.
بودور مندن سنه دیلک.

ویجدان تانیریدان امانتدیر.

ویجدان تانیریدان اینسانا امانتدیر.
ویجدانسیزلیق اینسانین اؤزونه،
آلاها دا بیر خیانتدیر.
اینسان گرک اولسون اؤزونه
حاکیم، دئسین: " ویجدانسیز اولماییم
داها بسدیر ".
اینسان اوچون ویجدانسیزلیق
بیر قفسدیر.
ویجدانسیزلار اوچون
دیلخوشلوقدو، بیر هوسدی.
ویجدانسیزلیق ایندی چوخلو سایدی.
یئر اوزو یئرده، گؤیده آیدی.
اونوتمایاق: ویجدان اینسانلارا تانیریدان
اولان بیر پایدیر.
ویجدانسیزلیغی دئه کیملر یاراتدی،
کیملر اونون میقدارینی سایدی؟

ويجدانسيز دئدى: گنجە دە گونش، گوندوزدە
آيدى
قىشدا پايىز، پايىزدا يايىدى.
دوبارە سورورام: ويجدانسيزليغى
كىملر و نئجە يايىدى؟
بلکہ ويجدانسيزليق سادجە
اوخدان آتيلان بير يايىدى؟
ويجدانسيزليق ابدىدير، يوخسا
عۇمرو قيسادير، بير آيدير؟
نە قدر مودت اولسا دا
ائىيلى بير حالدير، اۋزو دە زايدير.
ويجدانسيزليغىن اۋز ستاندارتى،
مۇھورو اولور.
ويجدانسيزين دامارى هر آن
زهرلە، يالانلا دولور.
توفيق فريد، سورور:
بس ندىن بئلە اولور؟
بلکہ ائلە بئلە اولمايدير.
آغاچا دا سو وئرمە يە ندە
اونون يارپاقلارى سارالير، سولور.
ويجدانين سويو اولماياندا
اينسانلار دا بئلە اولور زاي اولور.
آخىرى اۋزو دە قىبردە قورد، قوشا پاي اولور.

اينسانلار تنگە گلير، سترئسە دوشور.
جانا گلير خستە جانى
گۇر ايندى قاراباغ هانى؟
دوشونە-دوشونە خيالن
گزيرم بو دونيانى.
او اۋلكهنى، بو اۋلكه نى - هر يانى
گزدىكجە، گۇردوكجە
گۇرورم تئرورو، عوصيانى،
يازىق، كۇمكسيز اينسانلارى، عربىستانى.
مىقرانتلار اولوبلار ايندى
بو حاقسىزليغىن قوربانى.
سورورام، حاق، عدالت هانى؟
دوشوندوكجە دونور اينسانين قانى.
عاجيزم، ديشە بيلميرم بو دۇورانى.
بيرينه آد قويوبلار سوننو
او بيرينه واهابى، شيە
سوروشان آخى نييە؟
بو آدلار آخى كيمە گركدى؟
يقين قارداش موسلمانلارى يىخماق،
اۋلدورمك اوچون بو دا بير كلكدير.
درک ائتدىكجە بو دونيانى، بو حالى،
خارابلاشير يئنىدىن اينسانين احوالى
موسلمان همرايلىيىنى.

درک ائتدىكجە بو دونيانى

درک ائتدىكجە بو دونيانى
قارالير اينسانين قانى.
دونىاداكى عئىبجرليكلرى
سايماقلا قورتارماز سانى.
باخيرام دونيانين او تايىنا، بو تايىنا
هاقسيزليق، تئرورو بوروب هر يانى.
سوپئر دۇولتلىرىن آيرى سئچكىليگىندىن،
چوخاليب اۋلكە لرین، آداملارین هيچانى.

قرآن اۋزو سئچييدير.
اوندا ندىن موسلمان قارداشلار
بير-بيرىنى اوت كيمى بيچييدير؟
درک ائتدىكجە موسلمانلارداكى حالى
يئنه كورلانير توفيق فريدين اووقاتى، احوالى.
بو حالين سببى ندير؟
بلکہ جهالت ديكده دير؟
يوخسا ديوانه ليكده دير؟
بلکہ قوروجا بير مردانه ليكده دير
آما ياخشى حال دئييل، هر ندى.

ندن پيسلىگى دۇنيايا عيان ائيله يە ك
دولاشاق، كوسوشك قان ائيله يە ك
تر گول، چىچگى اۋزوموزە تىكان ائيله يە ك؟

زامان اۋتور

زامان اۋتور زامانين بيتير.
زامان، زمانه اينسانلار دئير:
مندن سن عيبرت گۇتور.
بىرى بئله عيبرت گۇتورور
بوغازيندان يالان اۋتورور.
او بىرىسى قلىبىندن
خوش دويغولار كئچيرير.
زامانين سورعت ايزى وار.
زمانه نين، اينسانلارين سرت اوزو وار.
زمانه نين، اينسانلارين برک اوزو وار.
زمانه نين دوغرو، هم ده ايرى گۇرن گۇزو وار.
زمانه نين غريبه اويونلارى، اوزو وار.
زمانه نين اينسانلار دئييله سى سۇزو وار:
اينسانلارين اولماسين قلىبى دومانلى
هره سى بير جور گومانلى.
زمانه بىرينه كدر گتيرير،
آرزولاريني سيليب سوپورور.
او بىرينه يئنى آرزولار بيتيرير.
هر كس زامانيندان
بير قىسمت، بير پاى گۇتورور.
زمانه زامانين هامار يولو
اولور يولون هم ده تىكانلى كولور.
بو يول اينسانلار بير-بىرينه قاتير.
هره نى بير كونجه آتير.
اشيا كىمى آليب ساتير.
بىرينه ايمان وئير،
او بىرىسى نين دريسىنى سويور،
عۇمورلوك پيس گونه قويور.
بىرينه وئير آلچاقلىق، اوجالىق،

قاراباغ ائرمينلره قالاندا

قاراباغ ائرمينلره قالاندا،
آغدامدا، كلبجده، لاچيندا مسكن سالاندا،
فيزولى، جبراييل، زنگيلان پيس گونه قالاندا.
مأمور قاققين سالامىنى تمننا ايله آلاندا،
دوغرو سۇز اۋزونو تاپاندا يالاندا،
قانمازلار قانانلارى اله سالاندا، دئه
قلىبم نيه سيزلاماسين، يانماسين،
قانمازلار قانمازليغىنى نيه قانماسين؟
قانمازليغى، بيگانه ليگى
اۋزلىنه عاييب سانماسين؟
ندن اينسانلار يالانى
يالانچى نين اليندن
دارتيب آلماسين؟
درين قويويا سالماسين؟
كىمسه سيزلر هئى تالاناندا
حاقلارى اللريندن آليناندا
قلىبم نيه سيزلاماسين، يانماسين
قاراباغين درينه نيه قانماسين؟
قاراباغين دويونو دوشدو سئله
ايشلريميز نيه گتيردى بئله؟
اوغورسوزلوغوموز ياييلدى ائلدن-ائله؟
قاراباغين ايشيغى سۇننده
دوشمن لووغلانيب اۋزونو دۋينده
قلىبم نيه سيزلاماسين؟
مىلت نيه آغلاماسين؟
دۋيوش اوچون مىلت كمرينى
نيه برک باغلاماسين؟
يوخ، قاراباغ ائرمينلره قالمايلاق،

او بېرىنە اثرىن قوجالىق.

زمانە زامانلا اۆتوب گئدير باخ بئله.

گاه خۇشبختلىك، گاه بدبختلىك

گتيرير اينسانلار، اوبايا، ائله.

اىستردىم آلاھىم، اينسانلار ھمىشە

ياخشى گونلر گۆرە.

دويعولو اينسان

روحا قىدادير حساس، دويعولو

اينسانلار يىن صۇحبىتى، سۆزۈ.

دويعولو سۆزلردە گئچكلش اينسان يىن اۆزۈ.

دويعولو اينسانلار يىن حياتا

دوغرو باخار گۆرن گۆزۈ.

دويعولو اينسانلاردا اولور

معرفت، اينجە ليک.

اونلار يىن سۆز-صۇحبىتى

سانكى قىدادير اينسانلار گوندە ليک.

راحتلىق گتيرير اينسانا اينجە ليک.

نە واخىت كى، اينجە ليک

حساسلىق بيتە جک

او واخىت اينسانلار آراسى

قالماقال توخومو سپيلە جک

گول يىرىنە قانقال بيتە جک.

زمانە اينجە اينسانلار يىن آلچالدا،

كوبودلار يىن، خبىشلىرى اوجالدا

نييە كۆنلوم تيترە يىب اسمىن؟

صبر كاسامى كسمىن؟

اينسانلار، گلين اينسانلىقى،

اينجە ليگى الدن وئرمە يک

تانرى نين بيزە تۆوصييه ائىدىگى

معرفته پيس دئميک.

آداملار آرخا چئويرمە يک.

عۆمور بويو اولموشام اينجە ليگين،

حساسلىغين حيرانى.

افسوس كى، دئيلدير ايندى

حساسلىغين دئورانى؛

بو دونيادا ھر كسىن اۆز معرفتى، اۆز دونياسى وار.

اۆز صيفتى، اۆز منلىگى، اۆز لىباسى وار.

اۆز اينجە ليگى، اۆز كوبودلوغو، اۆز قايعيسى وار.

توفيق فرید اىستردى اينجە ليک،

حساسلىق بوروسون ھر يانى،

سئوسين اوندا اينسان اينسانى،

آخيدىلماسين تانرى نين ياراتدىقى

بندە لر يىن ناحاق قانى.

اولماسين

اينسانلار يىن بير-بىرىنە حۇرمىتى اكسيك اولماسين.

آداملار يىن گۆزلىرى ياشلا دولماسين.

اينسانلار آرخاسيز، كيمسە سيز اولماسين.

اينسانلار يىن سۆز، صۇحبىتى يئرسيز اولماسين.

اينسانلار ائل-اوباسيز، ائوسيز اولماسين.

كۆرپە آغلایاندا رنگى سولماسين.

قاچقىنلار واقونلاردا ياشايىب ائوسيز قالماسين.

نە ائىدىم، نئىلگىم، دئمە سين،

نامردلر يىن ميننتلى چۆرگىنى يئمە سين.

دوشمنە دوست دئمە سين.

دوشمنلر بير داھا تورپاقلار يىمىزا گيرمە سين.

دوشمنين اوغورو اولماسين.

شهيد آنالار آغلایىب ساچلار يىن يولماسين.

اينسانلار بير-بىرى نين جيبينه گيرمە سين،

يئرسيز دانىشيب يئرسيز گولمە سين.

کلک ندير بيلمە سين.

گۆزلىدير

او كسلر گۆزلىدير كى، ويجدانى گۆزلىدير.

سۆزۈ دوغرو، مسله كى هر شئيدن ازلدیر.
 صۇحبتي سانكى شعردير، قزلدیر.
 احسن او كسه كى دورومو پارادان ازلدیر.
 بو كسلر اوچون غئیرتی گۆزلدیر.
 وطن اوندان دا ازلدیر.
 خوشبخت او اینساندیر كى،
 اۆزو كیمی وطنینی،
 وطنی كیمی اۆزو ده گۆزلدیر.
 فقط سولغون آغاجین یارپاغی خزلدیر.
 ایسترم گۆزوم تك قورویام سوی كۆكومو،
 لازیمدیر دئسینلر توفیق فریدین
 اجدادی، كۆكو نه گۆزلدیر!
 چونكو میلیمیزین یاخشیلیغی
 هر شئیدن اوستوندور، ازلدیر!
 نجه كى موقدس قرآنین کلاملاری
 هر کلامدان فایدالیدیر، گۆزلدیر.

لیلی و مجنون

اگر لیلی سئوسیدی مجنونو
 مجنونون لئیلینی سئودیگی قدری،
 گئتمزیدی بلکه ده اونلارین
 عشقی، سئوگیسی حدری.
 لیلی سئومه سه یدی ایینی-سینانی
 لیلی ایله مجنونون سئوگیسی
 اولمازدی فاجیعه لی، اؤلوم قدری.
 اؤلومله نتیجه لنمزدی هر ایکسی نین فاجیعه لی
 کدری.

لئیلی قورومادی مجنونا اولان سئوگیسینی.
 سئودی اؤنجه باشقا بیریسینی.
 موقدس سئوگییه ضیدیر سئوه سن ایکسینی.
 سئوگیده پشمانچیلیق فیداسیزدیر.
 بئله سئوگی نین اۆزو منن قایداسیزدیر.
 بو سببدن لئیلی ایله مجنونون ایزدیواجی

اولمادی شیرین، اولدو آجی.
 بعضن سئوگیده ده اولور تکرار.
 شاعیر شهریارا دا قیسمت اولمادی وفالی یار.
 سئوگییه ده حاکیم اوللا بیلیر ایقتیدار.
 بؤیوک شاعیرین قلبینه قوندو قار.
 آما بؤیوک شاعیرله اویوندو،
 ائتدی اونونلا بشر ایفتیخار.
 هیجرانین سونلوقو اولدو شعر، غزل
 تانری عدالتی اؤزونو گؤستیرر همیشه، آخیر، ازل.
 ممدھوسئین یازدی، یاراتدی قودرتلی شعر،
 غزل.

بؤیوک شاعیر بیزیمله اولماسا دا
 اونون شعرلرینی اوخودو، سئودی یوزلرله، مینلرله
 گۆزل.
 شهریارین یازیسی، قلمی اولدو اونون ایتیریلیمیش
 سئوگیسی نین ملهمی.
 زامان بئله اؤتوب گئدیر.
 زامان بعضن عشقی ده محو ائدیر.
 اولمور ایندی مجنونون لیلیسی.
 اولور مجنونون گیلئیلیسی
 سئوگیده سحو بوراخانلار هر گون
 دوشرلر سحوین بلاسینا
 نه واختسا بیر گون.

دیلین سسی

دیلین سسی
 دیلین نفسی
 دیلین - دانیشیق هوه سی.
 دیل وار موغام سسی.
 دیلن وار سیمفونیا سسی.
 هره سینه اینسانلارین
 وار اؤز هوه سی، اؤز نفسی.
 سسین ده وار غوصه سی.

دیل وار وطن دئییر.
دیل وار کی، وطنی سۆکوب یئییر.
دیل وار کی، یالان دئییر
دیل وار کی، "درده قالان" دئییر.

دیل وار درده سالان دئییر.
دیل وار کی، تالان دئییر.
آداملارین واریداتینی الیندن آلان دئییر.

یاخشیا یامان دئییر، سونبوله سامان دئییر.
دیل وار کی یالانی آلان دئییر.

دیل وار اولور دوغرو سسی.

دیل وار اولور اوغرو سسی.

دیل وار کی سسی چیخیر.

دیل وار کی ائولر ییخیر.

دیل وار کی سۆز-صۇحبته قاریشمیر.

لال اولور، اود کیمی آلیشمیر.

آما اؤز ایشینی بیلیر.

هردن بیر ایت کیمی هورور.

دیل وار ات پارچاسی،

اینسانلار اوندان قاچاسی.

دیل وار باغلی قاپیلار آچاسی.

بیلیمیرسن بو دیلین سسیدیر،

یوخسا اینسانین خیصلتیدیر، بد نفسیدیر.

دیل وار صاحبینه آلچاقلیق گتیریر

دیل وار جیبلرده پول بیتیریر.

دیل وار دوھالار یئتیریر

دیل وار میلی دوھالاری ایتیریر.

دیل وار اؤزونون سۆزودور.

دیل وار اؤزگه نین سۆزودور.

دیل وار قولاغین سۆزودور.

دیل وار اولاغین سۆزودور.

دیل وار حقیقتین اؤزودور.

دیل وار حاقین سۆزودور،

خالقین دوغرو گۆرن گۆزودور.

دیلیلن سسی وار دیلیلن اؤزونده

دیل وار ساختا قلبین اؤزونده،

پیس آداملارین سۆزونده،

آیری و دوزگون گۆرنلرین گۆزونده.

بونلاری هره سی هم ده بیر ناخیشدیر.

آنجا حیاتا اولان فرقلی باخیشدیر.

فرقلی سسلر دوشوندوروب هر بیر کسی.

بو سببدن بولبول سئو بیلیمز سرچه نی، بايقوشو.

هانسی گونلری اؤزومه عؤمور ائیلرم!

اوغورلو گونلری، ایللری اؤزومه عؤمور ائیلرم.

آجیلی گونلریمه سالام سؤیلرم.

دوغرو آنلارین حسرتیندن اؤلرم.

ایمکان اولسا او گونلره، او ایللره دؤنرم.

آما رییاکارلیقلا کئچن گونلریمدن

شام کیمی اریگیب سؤنرم.

هاقسیزلیغیم اولوبسا اوندان

اؤزوم-اؤزومه گیلئی ائیلرم.

اینسانلی، ویجدانلی گونلری

اؤزومه عؤمور ائیلرم.

اثرمنین نیی وار؟

اثرمنین نه نئفتی وار، نه قازی وار.

نه چوخو وار، نه آزی وار.

نه قیشی وار، نه یازی وار.

آما سۆزو وار سۆزبازی وار.

هاواسی وار هاواداری وار.

غئیری-عادی خیرداری وار.

نه دوغرو سۆزو، نه آبری، آری وار.

دئيرم اۆزومە احسن.
 نه ياخشى دوغرو گۆرن گۆز،
 دوغرو سۆز دئين ديل صاحيبين
 آخى ديليم، گۆزوم نه داشدى،
 نه ده دميردى.
 ديليم ده، گۆزوم ده
 جيسمىمه يولداشدى.
 پيس اداملار حيف كى،
 گميريجيلر كيمى
 ديليمى ده گميردى
 بو جهتن درديم كوللودو،
 نه ايكيدير، نه بيردى
 ياخشى كى، ديليم، گۆزوم،
 نه داشدى، نه دميردى.
 حيف اونلارى دا ايكى آياقلى
 گميريجيلر گميردى.
 اينسانلار بزن گئجه-گوندوز
 يالان دئمك اوچون اللشير،
 سانكى اۆز ديليله، گۆزوليله
 هئى گولشير

اينسانلار اولسالار حاقي سئون، عدالتلى
 اونها ديليميز ده اولار دوشرو،
 چۆرگيميز ده حالال، بركتلى

گرک ديل ده، گۆز ده اولماسين ناساز، قضالى
 بئله اولسايدى اگر، اينسانلار سئومزدى
 اصلا بو حالى، بو احوالى.
 آخى نه لازيم، اينسانلارين
 بئنينى يالانلا دولدورماق،
 سونرا دا يئديگيميزى، دئديگيميزى قوسماق.
 بيزكى ضياليق، دئيلىك كۆرپه اوشاق.
 اونها نه اوچون برکه دئيك يوم-يوموشاق
 ديليميزله يالان دئيك، يالانا قووشاق.
 ايچيميزده اولسا آزاجيق مرحمت
 هر شئى نيظاميندا اولار يقينكى، البت،

نه لئيليسى نه يارى وار.
 نه ده بيزده كى بولوارى وار.
 آما تورپاقلاريميزدا
 اونون گولو وار، گولزارى وار.
 بولبول-خارى وار
 تورش سويون صاف هاواسى،
 داغلاريميزين قارى وار.
 چونكو ائرمينلرين قلوبال ايقتيدارى وار.
 اينساندا، ميلتده اولاندا خبيثلىك حالى
 باشقالارينا پيسلىك ائتمه يه
 حسرتله گۆزلر، مجالى آما اولار دونيادا
 اصل ويجدانسيزلىق تيمثالى،
 اولسا دا اونها قووه، حؤكمدارى
 عاقبتي اولار تارى-مارى
 هر ميلت بيلسه اۆز يئرینی
 خوشبختلييه آپارار اۆز ائلىنى.
 اولماز اونون قوندارما، خبيث قرارى
 ايكىلى استاندارتلارين يئرسيز طمطراغى.

يالانى نئجه اۆلدورک

يالانى حيسس ائندنه، دوياندا،
 حاقسيزلىق عالمينده اويوياندا،
 دوشونورم يالانى نئجه اۆلدورک.
 حاقىقتى نئجه سؤيله يک.

حقيقتي گرک اۆزوم دئيم
 ائتميم اونو كيمه سه حواله.
 ائتمه سه م اولمارام توفيق فريد
 دوشرم پيس بير حاله.
 حقيقتي دئمه يه وادار ائدير
 منى، اينسانلارداكى آه و-نال

دوغرونو دئينده اۆزوم ده اۆزومدن
 ممنوعن قاليرام.
 دينجه ليرم، راحتلانيرام.

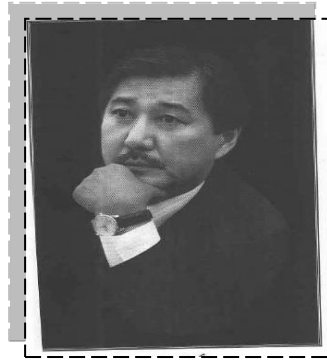
سئویندیرک هر بیر کسی، هر بیر عایيله نی.
 کسلسین کؤکو معنوی یالانین
 اؤز قییمتینی آلسین وطنیم
 آذربایجانین قایغیسینا قالانین.
 دئمیک " یالان " سؤزونو،
 اؤلدورک یالانین اؤزونو.
 باخ بئله یالانی اؤلدورک،
 یالانچینی جهننمه گؤنده رک.
 گؤرونور بئله دیر گرک، اوندان اولماز
 نه فیتنه، نه ده کلک.

آرزولار دونوب قالیر

آرزولار دونوب قالیر، سنی قملی گؤرنده
 آرزولار دونوب قالیر، سنی دؤنوک بیلنده.
 اؤزومله تنها قالیر منی درده سالیر،
 سنی دالغین گؤرنده. آرزوم تاریمار اولور
 سنی قمگین گؤرنده.
 آرزولار دونوب قالیر
 گؤز یاشیمی سیلنده
 اینسانلار بیر-بیرینه
 نانکورلوق ائدنده
 آرزولار دونوب قالیر
 قاراباغ دردنی یادیمادوشنده.
 آرزولار دونوب قالیر
 اینسانلار شیت-شیت
 گولنده حتّی اؤز دردینی بیلنده،
 میلّیمین چتینلیگینی گؤرنده.
 آرزولار دونوب قالیر،
 بیر یسی چوخ یئینده،
 او بیر یسی آجلیغیندان اؤلنده
 آرزولار دونوب قالیر،
 پیسلر آرزولارینا چاتاندا،
 یاشیلار باتاقلیقدا باتاندا.
 آرزولار اوچوب گئدیر
 اینسانلار بیر-بیرینی ساتاندا، باتاقلیغا باتاندا.

نه یه لازیم یالانلا قازانیلان قورو شؤهرت.
 بئله شؤهرته اینسانلار ائدر نیفرت
 ساختا شؤهرتده اولما بیلیمز نه دوروم، نه برکت
 نه ده دوغرو بیر باشلانغیج. نه ده فایدالی بیر حرکت
 گلمه میثیک کی، بو دونیا
 یالانلا کورلایاق حیاتیتمیزی.
 ایتیرک اینسانلیغی، بیر ده
 اولوب قالان آبر-حیامیزی.
 گرک آرتیرمایاق بو مونواللا
 یالانچیلار ساییمیزی.
 اولماسین یالان یازیلانلار، پوزولانلار
 اینسانا خاص اولمایان اییرنج مقاملار،
 یالانلا ویللار، ائولر قورانلار
 بسدیر هر ایشده بیر یالان اوی دورماق.
 حاقلی اینسانلاری معنوی یاندیرماق.
 قانان اینسانلار قانمازلیق درسینی آندیرماق.
 آلیشما یاق یالانلا بیرلشمه یه، یاشاما.
 بیز اینسانیق، دئییلیک نه قورباغا، نه تیسباغا
 گرک اولسون دوغرو دئین دیلیمیز،
 دوغرو گؤرن گؤزوموز.
 صافلاشق، کامیللشک اؤزوموز.
 درس دئمه سینلر بیزه کناردان گلنلر.
 یالان ایدیعالار ایره لی سورنلر.
 گئتمه یک اییرنج بعضن کؤهنه آخاریمیزلا
 حیاتا لازیمسیزسز باخاریمیزلا.
 نه یالان سؤیله یک، نه یالانی دینله یک.
 اولما بیلمه سه ک ده ملک،
 هئج اولماسا بیر-بیریمیزه گلمه یه ک کلک.
 یالان دئییب آرادان سیویشمه یک
 دوغرونو اوغرو بیلیم، اله سالیب حقارتله گولوشمه یک.
 دوشونورم، یالانی نئجه اؤلدورک؟
 اونو نئجه دیندیرک؟
 لازیمدیر عاجیزلره اولاق دایاق
 اونلاری روحلاندیراق، گولدورک.
 آرادان گؤتورک آهو-ناله نی.

قالیم موتانوو (۱۹۵۷ - جی ایلده شرقی قازخیستاندا دوغولوب. ۱۹۷۹ - جو ایلده پولیتئکنیک اینستیتونو بیتیریپ. ایندی ایسه الفارابی دانیشگاھینین رئکتورودور. ونون شعیرلری تورک، روس، آذربایجان تورکجه سی، عرب وسایر دیللره ترجمه ائدیلیپ. شعرلی آذربایجان تورکجه سینه آختاران: نیظامی ظهراپی دیر.
اسکی الفبایا چئویرن: دکتر حسین شرقی دره جک (سوی تورک)

زامان گمیسی

کئچیر زامان گمیسی
بو دنیا دنیزیندن.
هر کسین حیات یولو
بللیدیر بنیزیندن.

بو زامان گمیسینه
اورتاقدیر هر بیریمیز.
اورتاقدیر بو حیاتدا
خئیریمیز، شریمیز.

بو ائله گمیدیر کی،
اؤزو دولدورار ایچین.
گرک دیل تاپاسان، دیل
گمیده قالماق اوچون.

واخت اورتاق، هر شئی اورتاق،
آنجا یولدور تک اولان.
اولسا حیات، قایه تن،
اولماز سودا بوغولان.

کؤنول قوشو

کؤنول قوشو قاناد آچیب
سونسوز سمادا دولاشیر.
کؤکسومه سیغمیر اورگیم،
قالانیر اودا، آلیشیر.

اوچماقدان هنج یورولمايیر،
کؤنول قوشو اوچور، اوچور.
یوکسکلرده اوچان زامان
ایستگینی اؤزو سئچیر.

سورعتله اوچ، کؤنول قوشو،
اوچ هر شئین عینادینا.
ائمه یئر، یوکسه یه قالخ،
آل منی ده قانادینا!

عؤمور کیتابی

گونشین دوغوب- باتماسی ایله
آچیلیب- اؤرتولور
عؤمرون هر صحیفه سی.
گوندە لیک ایشینی
هر کس هر گون
اؤزو یازیر.

او صحیفه لر بیرلشیر،
کیتاب اولور حاضیر.
کیتابین قالینلیغی
دئیل ایشین اساسی.
واجیبیدیر اونون معناسی.
اونون ایچینده کی دیر
کیتابین مؤعجیزه سی.
آچیلاندا گؤرونور
هر شئین یئری.
گؤستریر هر شئی
عمل دفتری !

آغیرچک قادین

بو قدر اینسانین آراسیندا سن
نه اوچون تنهاسان، ندیر بو غوصه؟
نه اوچون کؤکسونه آییلیب باشین،
آجیغین توتوبدور یوخسا کیمه سه؟

آلنین دریسی قیریش-قیریشدیر،
گیجگاهین بورونوب آغاپپاق رنگه.
ایچیندن بویلانان خاطیره لرین
وئردیگی عذابدان گلیمسن تنگه؟

فیکرین اوزاقلاردا، گؤزون یول چکیر،
کئچمیشین حسرتی سنه داغ اولوب.
دونن دؤشلیریندن سود امن اوولاد
بس نییه اوزونه بو گون آغ اولوب؟

قالیب نئچه-نئچه آرزون گؤزوند،
وارمی ائده بیلم دردینه علاج؟
نه کی ایستگین وار دیله الله دان،
تک اونا حمد ائله، تک اونا ال آچ.

اوزولمه، ای قادین، متین اول، متین،
الله سنه وئریب یئر اوجا قاتدان.
عبث دئیلمیر کی، جنتین یولو
کئچیر آنالارین آیاغی آلتدان.

باشچی

اوچور اوخ کیمی بیر قاز
دسته نین لاپ اؤنوند.
او، تعین ائدیر کؤچون
زامانین دا، یؤنون ده.

آزاجیق سئچیلسه ده
ظاهیرن اؤز قؤوموندن،
اولوب او، گؤزو آچیق
دونیا یا گلن گوندن.

گؤرسه کی، وار تهلوکه،
قیی چکر، خبر وئیر.
اولار هامیدان اول
ساواشماغا سفرب.

دسته سی اولسا هدف
اووچولارین اوخونا،
دییشر سمتی، قویماز
اوخ قازلارا توخونا.

شاعیرلرین بعضیسی
بنزه بیر باشچی قازا.
وئیر خالق نامینه
اؤز جانینی گودازا.

بو کؤچ

بیری اثرکن گئدیر، بیر باشقاسی گئچ،
بو کؤچون دورماقلا یوخدور آراسی.
نه حالینا باخیر، نه ده یاشینا
آپاریپ، کیمین کی، چاتیپ سیراسی.

هر گون فاصیله سیز داوام ائیله یین
بو کؤچ اینسانلارا گرک درس اول.
بیر زامان اینسانا قول آچان دونیا
بیر گون ویداع ائدیب چیخارار یولا.

هامی بوردا قوناق، هامی یولچودور،
یوخدور ابدیلیک قوران تاختینی.
بو بیر حقیقتدیر هامی گئده جک،
آنجا بیلن یوخدور کؤچون واختینی.

بو کؤچون دورماقلا یوخدور آراسی،
بیری اثرکن گئدیر، بیر باشقاسی گئچ.
اولسا دا یاشانان مؤوسوملرده فرق،

آنجا کؤچدن آیری دوشن اولمور هئچ.

تغییر اسامی شهرها در آذربایجان از زبان شاعر قزوینی

ناصر شهبازی از شاعران آذربایجان معروف

به آشیق اوغلو تغییر اسامی جغرافیایی
آذربایجان توسط حکومت رضا شاه را این
چنین با زبان شعر بیان و در حقیقت درمان
میکند.

تیکان تپه چونوب، تکاب بیلندی
سولدوزو نقده، قاناتا لعنت.

قاراداغدا، ارس بارانا دوندو
ساری داش سیلیندی، سردشته چوندو
ساوه لر بزندی، ساووج دا سوندو
آراز چایین ارس، یازانا لعنت

ساویجبولاغ قالسا، هر دین قاریشار
مه‌باد اولونسا، ائلر باریشار
صایین قالا اوچوب، شاهین دژ یاشار
یالان دییب دینی، قاتانا لعنت.

قشمین میشوو، میشاب یازیلدی
قدس اوجالیدی، قره آعاج پوزولدی
زنجان گلدی زنگان، آدی قازیلدی
حاق اولسا هج ناحاق، یازانا لعنت

تورکو آد سیلیندی، یالان دوورارا
یالان دیلده آدلار، ائله قورولا
اوشاغلار یگلیب، تورکدن یورولا
دوز سوز یئرینده!، یالانا لعنت.

ایسته دی ائلیمن، آرالی اولام
یوردومدا تک قالیب، یارالی اولام
اوزو هارالیدی، اورالی اولام
تورکونو آذری، یازانا لعنت.

آج گوزوو اویان، تورکون بالاسی
هارای سال تیتره سین، بابک قالاسی
گوویلره اوجالسین، حقین بیناسی
میلتر حقینه، باتانا لعنت.

آشیق اوغلو دییر، سوزلرین عیان
قویما حقین گنده، غفلتدن اویان
تورکو دیلده یاشا، آزاده بیان
دوزو یالان اندیب، اویانا لعنت

بابالاردان قالان، یادیگار ائله

یادلاری چووروب، قاتانا لعنت
تورکو یئر اولکه نین، تورکو اوبانین
آدلارین چووروب، قاتانا لعنت

بابالار تورکو آد، قویدی هر یانا
اوشاگی یگلیب، یوردونو قانا
کئچمیشین بیلده او، باش اوجا قالا
بابالار قایداسینی، قاتانا لعنت

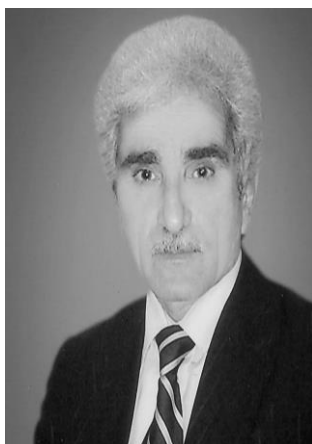
منیم ده یوردومدو، گوزل اوجانیم
سهنده دایانیب، اوره گیم جانیم
بستان آباد دییر، اوجانی دانیم
اوز ائلین آیری یا، ساتانا لعنت

سرسکند پوزولدی، اولدی هشت رود
آجی چای سیلیندی، اولدی تلخه رود
بیلیمیرم سیلن نر، گورورلر نه سود
آنا دیلده آدی، قاتانا لعنت

توفارقان نییدی، آذر شهر اولدو
خانا دا چوورولدو، پیرانشهر اولدو
او گوزل خیو دا، مشکین شهر اولدو
دوغما یوردون آدین، دانانا لعنت.

ملک کندی یاندی، چیخدی ملکان
بی کندی چووروب، ائتدی لر بوکان
بزکلی گون دوغان، اولدو کندوان
تورک ائلین آدینی، قاتانا لعنت
اورمودا قوشاچای، آدی سیلیندی
یازدی میاندو آب، تزه دیلیندی

نظامی ظهرابی نین اوز گنجیسی و شعرلری

۱۹۵۵-جی ایلده
آذربایجاندا آنادان
اولموشدور. ۱۹۸۱-جی
ایلده آذربایجان
پنڊاقوژی روس دیلی و
ادبیاتی اینستیتوتونو
بیتیمیشدیر.
دونیا خالقاری
یازیچیلار بیرلیگی نین

آذربایجانداکی باش تمثیلچیسیدیر. آذربایجان
یازیچیلار بیرلیگی نین عضوودور.

۳ منظوم بدیعی اثرین مؤلیفیدیر. بیرینجی اثری "مکه دن دوغان گونش" (۲۰۰۲) ۶۷۵۴ بئیتتن
عیبارتدیر و حضرتی محمدین (ص) مؤلودوندان
وفاتینا قدر اولان دؤورو احاطه ائدیر. بو کیتاب
۲۰۰۲-۲۰۱۳-جی ایللر آراسیندا ۷ دفعه چاپ
اولونوب. کیتاب حاقیندا تورکیه، ایران، عراق، میصر،
سوریه، قازاغیستان، قیرغیزیستان، تاجیکیستان
تلویزیون کاناللاریلا پروقراملار یایینلانیب.

ایکینجی اثری "فاتح" (۲۰۰۴) دونیا تاریخی
نین ان بؤیوک حادثه لریندن بیرینه - ایستانبولون
تورکلر طرفیندن فتحینه حصر ائدیلمیشدیر. بو اثر
۲۰۰۶، ۲۰۱۰، ۲۰۱۱، ۲۰۱۲-جی ایللرده ایستانبولدا
"ایز یایینجیلیک" دان تورکیه تورکچه سینده
یایینلانمیشدیر. ۲۰۰۵-جی ایلده آذربایجان دؤولت
رادیوسو "فاتح" ین ۸۰ دقیقه لیک رادیوتئاترینی
حاضیرلامیش و ۲۰۰۵-۲۰۱۰ ایللرینده دؤولت
رادیوسو ایله یایینلانمیشدیر. ۲۰۰۷-جی ایلده "فاتح"
رادیوتئاتری ایسوئچده اؤزل رادیو کانالیلا
یایینلانمیشدیر. بو اثر ۲۰۰۴-۲۰۰۷-جی ایللرده
آذربایجاندا ۵ دفعه یایینلانمیشدیر.

اوچونجو اثری "اولو تورکون اؤندری" (۲۰۰۷)
تورکیه جومهوریتی نین قوروجوسو مصطفی کامال
آتاتورکون دوغوموندان تورکیه جومهوریتی نین
اعلانینا قدر اولان دؤورو احاطه ائدیر. اثر ۲۰۱۰-جو
ایلده تورکیه جومهوریتی آتاتورک آراشدیرمالار
مرکزینجه (آنکارا) یایینلانمیشدیر. ۲۰۰۸-جی ایلده
بو اثرین ۳ حیصه دن عیبارت ۴ ساعتلیق
رادیوتئاتری آذربایجان دؤولت رادیوسو طرفیندن
یایینلانمیشدیر. بو، آذربایجان دؤولت رادیوسو
تاریخینده ایلک و هله کی، تک اولان ۳ حیصه لی
رادیوتئاتریدیر.

اثرلری حاقیندا آذربایجان، تورکیه و آلمان
مطبواتیندا مقاله لر یایینلانمیشدیر. هر ۳ اثری
کلاسیک شعر فورماسیندا، یعنی مثنوی طرزینده
یازیلیمیشدیر. اثرلریندن نومونه لر اونیورسیتت
طلبه لری اوچون حاضیرلانمیش درسلیکله داخل
ائدیلمیشدیر. بین الخالق کونفرانسلاردا اثرلری
حاقیندا معروضه لر ائدیلمیشدیر.

۲۰۰۵-جی ایلده یوم تورک دونیاسی مدنیت
درگیسینی تاسیس ائتمیشدیر و ۱۴ اؤلکه یه
داغیدیلان درگی نین ۲۰۰۵-۲۰۰۸-جی ایللرده
باش رئاکتورو اولموشدور. حاضیردا ایستانبولدا
یایینلانان "یوم" ون آذربایجان تمثیلچیسیدیر.

ادبی فعالیتی ایله باغلی ۲۰ فئورال ۲۰۰۸-جی
ایلده ائرجییئس اونیورسیتتینده (کایسئری
شهری) "آذربایجاندا آنادولویا اوزانان شاعیر:
نظامی ظهرابی" آدلی کونفرانس دوزلنمیشدیر.

نظامی ظهرابی بدیعی ترجمه ایله ده مشغول
اولور. او، ۱۴۵ اجنبی یازیچی نین، شاعیرین، علم
آدامی نین اثرلریندن نومونه لری آذربایجان
تورکجه سینده جئویرمیشدیر.

سن و ياليز سن !

مناجات

سن ای وارلیقلارین واحد پناهی،
 کوللی عالمترین شریکسیر شاهی!
 نیهاندر بشر چون منزله ذاتین،
 هئچ کس آچا بیلمز او سیررین قاتین.
 جم اولا ملکلر، بشر ییغیلا،
 یئنه ذاتین سنین گلمز عاغیلا.
 چکمیسن علمینله ذکایا پرده،
 نه گؤیده گۆرن وار سنی، نه یئرده.
 نه درک اولونانسان سوناجان، سن نه
 سیغانسین بشری کامالا، ظنه.
 بیلیمیریک نئجه سن، بیلیریک وارسان،
 ایدراک ایمکانیندان خئیلی کنارسان.
 ازلدن ازلسن، اولودان اولو،
 سنه آپاران یول مین-مین سیرر دولو.
 اینتیشار ایله ییر عالمده نورو،
 سونسوز عظمتین، سینماز غورورون.
 ظاهریر عملین، نیهانسان اؤزون،
 هر یئرده، هر زامان گؤرونور ایزین.
 سنین اثریندر کوللی - کاینات،
 قویموسان بشری قودرتینه مات.
 سیردیر خیلقت اوچون عالمین یاشی،
 عالمین ایشیندن باش آچماز ناشی.
 یوخ ایدی اولدوزلار، بو گونش، بو آی،
 یوخ ایدی پاییز-قیش، یوخ ایدی یاز-یای.
 سؤز ایله سن آچدین وارلیغا ایمکان،
 دوغولدو کلمه دن زامان و مکان.
 سنین بویوردوغون بیرجه کلمه " اول " !
 هئچدن یارانیشا آچدی نورلو یول.
 آی دوغدو، اولدوزلار، گونش یاراندی،
 شفقلر سئلینده ظولمت داراندی.

گلدی یازین شئهی، یایین بورکوسو،
 پاییزین دومانلی، قیشین مورگوسو.
 بو سونسوز گؤیلرین بیر آغوشوندا
 یایین دا یئرینی وئردین، قیشین دا.
 خلق ائتدین آدمی سن دؤرد عنصوردن،
 وئیر هر بیررسی خبر مین سیردن.
 تکرارسیز یاراتدین سن هر بیر فردی،
 آیدیر هر کسین سئوینجی، دردی.
 وئردین فرقلی عاغیل، دوشونجه، کامال،
 بیرى باشقاسیندان سئچیلن جامال.
 وئردین گۆرمه یه گۆز، فیکرینه سرعت،
 او، هر بیر وارلیقدا آرادی صورت.
 اونو دوشوندوردو سنین وارلیغین،
 چیخدی قاباغینا سوال بیر ییغین.
 درین دوشونجه سی اولمایان جاهیل
 عوممانلار ایچینده تاپمادی ساحیل.
 شکیل وئرمک اوچون بیر گؤرونمز
 گاه سویا گیردی او، گاه دا کی، کۆزه.
 بیلمه دی نیهانلیق بؤیوکلؤگوندور،
 ایدراکا ووردوغون سیرلی دویوندور.
 سنی کیم آرادی عاغلین گؤزویله،
 باریشمالی اولدو اؤزو اؤزویله.
 دالدى خیاللارا، درین دوشوندو،
 توتدوغو عملدن قورخدو، اوشوندو.
 دوشدو ظهراپی ده چوخ برکه-بوشا،
 ووردو گمیسینی یئل داشدان-داسا.
 حیات دیریه رک اوزونو برکه،
 اونو وادار ائتدی اؤزونودرکه.
 اؤزونو تانییب سنه تاپیندی،
 حاقا قووشدوردو اونو تاپینتی.
 بیلدی، لاپ گیرسه ده تکینه علمین،
 بیرلشر بیر یئرده، اولسا دا یول مین.

گۆردو، يوخدور سندن ساوايى وارلىق،
 ائده عالملىره هيمایداریق.
 دیز چۆكوب، ال آچدی ایلتماس اوچون،
 دئدی: - عفو ائت، رببیم، بشرین سوچون.
 ای کرم صاحبی، ای ذاتی اعلا،
 مونزئته، مئهریبان الله-تعالی!
 یوخدور آیری وارلیق بئله صمیمی
 اونون بؤلوشم درد و-قمیمی.
 سن مطلق وارلیقسان، بیز نیسبیلریک،
 سندن کرم اوموب، رحمت دیلریک،
 یوخدور سنه قادیر، سنه تای اولان،
 جومله عالملىره مولکی پای اولان!
 اولسا دا باشیندا قیزیلدان تاجی،
 رحمیندن شاهین دا وار احتیاجی.
 زالیم دا لوتف اومور سندن، عادیل ده،
 سنه حمد ائله ییر اورک ده، دیل ده.
 چاغیریر زیرک ده سنی، فاغیر دا،
 الی بوش اولان دا، یوکو آغیر دا.
 سنی همدم بیلیر کور دا، گۆزلو ده،
 نیطقی لال اولان دا، دیلی سۆزلو ده.
 ازل کلمه سیسن هر اولوالعزمین،
 هر حالال سوفره نین، هر عالی بزمین.
 نئجه لامکانسان کی، هر یانداسان،
 هر دؤورو-زاماندا، جیسمو-جانداسان؟!
 تک سنه مخصوصدور سجده ده، حمد ده،
 هارایا اوز توتساق، سنسن او سمتده!
 وارلیغین بیزدن ده یاخیندیر بیزه،
 بو نئجه حیکمتدیر، بو نه معجوزه!
 رئوفسان، عالیمن، باقیسن، بیررسن،
 فقط اول-آخیر سیرسن کی، سیرسن!!!

ساری گلین

سیر ائله دیم چن ایچیندن
 چوخ گولو-روخساری، گلین.

مین گۆزه لین من ایچیندن
 سئچدیم سنتک یار، گلین.

بو یون بسطه، بئلین اینجه،
 دیلین نابات، لبین قۇنچه.
 بئله سینی سندن اۇنجه
 گۆرمه میشدیم، ساری گلین.

گلدین اودلا، کولک ایله،
 یانیب، یانیب دؤندوم کوله.
 عشق باغیندان گیل-گیله
 اوزونجه من باری، گلین.

یوزوب آلین یازیمی سن،
 چالدين کؤنول سازیمی سن.
 " چک " دئییه رک نازیمی سن
 ائتدین عؤمرو یاری، گلین.

کیپریکلرین دوروب قصده،
 قصد نئيله یر منتک مسته؟!
 آچ ساچینی، سینم اوسته
 سال گئجه لر ماری، گه لین.

من شیکارام، تله سنده،
 یانار باغیریم تئل اسنده.
 ال چکرم السن ده،
 اود اوستونه قاری، گه لین.

شیکارا باخ، وخا گلیر،
 وئریب اله یاخا، گه لیر.
 قانی آخا-آخا گلیر
 اوزو سنه ساری، گه لین.

چوخ داغلانيب كۈنلۈم داغلا،

داغ اوستوندىن داغ باس، داغلا.

آچ يارامى، باخيب آغلا،

يو شېنملە، سارى، گە لىن.

ازل گوندن يانماق پېشم،

خوشدور منە بئە ياشام.

سمندرم، يانار قوشام،

بېنمىر سارى، گە لىن.

ظھرابى نىن يارى سوسن،

حيات بالدير، آريسى سن.

عۇمرو بويو قاريىسى سن

اولسان نئىنر وارى، گە لىن!

خاللى گۈزە لىن

عوزور نە واخنداندير منى خيففتى

بويو شومشاد كىمى خاللى گۈزە لىن.

غورورو، حياسى، عابرى، عففتى

اوزونده، گۈزوندن بللى گۈزە لىن.

ھىجرىندىن اورگىم اولوبدور شان-شان،

گۈزلرى مستانه، زولفو پريشان،

ھر گىجە يوز دفعە كوسوب-باريشان

او قۇنچە دوداغى باللى گۈزە لىن.

حسرتى دن اولوب تئلىمدە قاليب،

دادى لبلرى نىن دىلىمدە قاليب.

آچىلىب بندىندن، لىمدە قاليب

كمرى او اينجە بئلى گغزە لىن.

عۇمرومون كىتابى چوخ وراقلاىب،

عشق ايله آليشىب، يانيب، داغلانيب.

ساچىنىن بندىنە گۈر نە باغلانيب

اورگىم او قارا تئلى گۈزە لىن.

باخماز، ائىلسە دە تنە پرىلر،

ظھرابى دىز چۇكوب يئره سريلر.

ھر گونده يوز دفعە اۇلوب-دىريلر

يولوندا بير بئە حاللى گۈزە لىن.

داغلارین

قدىمدن قديمدير، اصلا بىلىنمىر

نئچە مين ايل اولار ياشى داغلارین.

زامانىن يازديغى يازى سىلىنمىر،

مين-مين سىرر ساخلايىر ھوشو داغلارین.

اتگى ياماجدير، باشى سىلديرىم،

گلير قارا بولود، چاخير ايلديرىم.

آچير سینه سينده ياماجين شيرىم

آلماز گاواھينلى خيشى داغلارین.

باخسان اتگيندن اوزو يوخارى

زيروه دە سئچىلمز قيشدان باھارى.

يايى اؤتوشمە ميش النير قارى،

دوروب باشى اوستده قيشى داغلارین.

ائە كى، سورونور چن، دومان چۇكور،

توراج نغمە دئىير، قارتال قىيى چكىر.

گۈزلىك اۈنۈندە آپارير فيكىر،

قاريشير اۈزۈنە باشى داغلارین.

بىردن گۇرورسن كى، گور ياغيىش ياغير،

بىردن شاختا اولور، بىردن گون ياخير.

آلنinin ترينه قاريشيب آخير

گۈزۈندىن سوزولن ياشى داغلارین.

عيشۈە لى گلينتک گلير گوللو ياز،

آسدىن اورگى نىن بوزوندان منى.

سنىسىز آيىم باتىب، سۇنوب گونشيم،

دوشوب قارنلىقدا دويونه ايشيم.

گزديره بيلمە يير روحومو نشيم،

سيخير قبير كيمي بو زيندان منى.

گورمز هنج پروانه من كيمي بير شم،

عشقيمي عالمه جار ائديب پئشم.

او گول ياناغيندا قالان اوپوشم،

قوپارا بيلمزسن اوزوندان منى.

من سنه وورولدوم جاوان ياشيندا،

كئچسه قرينه لر، عمروون قيشيندا

گورسن اوجاق يانير بير داغ ياشيندا،

تانى آلووندان، كوزوندان منى.

چكىرسن زولفونله منى دارا سن،

گئديرم دالينجا گئتسن هارا سن.

بير گون رحمة گليب منى آراسان،

سوروش آياغى نين ايزيندن منى.

گونش بير گوز وورور، داغلار ساتير ناز.

آچير كوينگى نين ياخاسين بير آز،

گورونور آلتيندان دوشو داغلارين.

بورونور سيينه سى الوان قوماشا،

ايكى گوز ايسته يير قىلا تاماشا،

بير كولون ديبينده وئريب باش-باشا

گوله ديل توكنده قوشو داغلارين.

بير جئيران بالاسى گزيشير ديكده،

باخير اوركه-اوركه، قولاغى شكده.

دورور داش ديبينده آنا كئشيكده،

سنگره چئوريلير داشى داغلارين.

گوزلر دالينجا گزيب يورولدوم،

آراندا بولانديم، داغدا دورولدوم.

ظهربابى، بو ياشدا اوپله وورولدوم

كى، ياردى باغريمى شوشو داغلارين.

سوروش آياغى نين ايزيندن منى

گورمه ديم دويونجا بير ذوقو-صفا،

نه اولدو گئن سالدن اوزوندان منى؟

هيجرانين چكديريب او قدر جفا،

كئچيرير ايينه نين گوزوندان منى.

كؤنلوم يار اليندن ائديب داد، اغلار،

قالانيب داغ كيمي سينمده داغلار.

گئتمير خياليمدان قايماق دوداقلار،

آييردين داديندان، دوزوندان منى.

سالدن طالعييمه نه يامان ناخيش،

يوخدور نه همين قلب، نه همين باخيش.

باهارين يئرینه گلدی قارلی قیش،

سليمان رستم

چئۇيرن: آيدين موغانلى (ابراهيم قاسمى)

سليمان رستم آذربايجانين (شوروى دورو) آن گۇركملى شاعيرلريندن بىرى دىر. او، ۱۹۰۶-جى ايل مارت آينين ۱۲ دە باكى نين «نوخانلى» كندينده آنادان اولموش و ۱۹۸۹-جى ايلده باكى شەهرينده وفات ائتميشدير. اونون يازديغى شعيرلرده، اۇزلىكله بو تاى سئوگىسى و تبريز حسرتى چوخ اۇنملى يئر توتور. او يازير:

منى آراز ساحيلينه آپارين
ايللردير كى، قلبيمده دير بو حسرت.
مزاريمى او تورپاقدا قازديرين،
گۇز ياشيمدان ياراتميشام بو چايى.
منى اوزو تبريز سارى باسديرين
قيبله م اولسون آرازيمين او تايى.
...توتسون تابوتومدان او تايلى اللر
ياسين عوضينه قبريمين اوسته،
بىر وصال ماهنيسى اوخوسون ائللر.

حۇرماتلى شاعر سئونلر، اونونلا «شەھريار» ين شئعيرلشمە لرینی دە هم اونون، همی دە بۇيوك تبريزلى شاعيرين زنگين ياراديجيلىغى آراسيندا اوخويا بيلرلر.

من بورادا اونون چاغداشى (هم عصرلى) ساييلان «مدينه گولگون» (۱۹۲۶-۱۹۹۱) خانيمين بو بۇيوك شاعيره حصر ائتدى گۇزل بىر شعيرى عرب اليفباسينا كۇچوره رك، بو تايلى اوخوجولارا ايتحاف ائتمك ايسيتيرم. اصلينده «مدينه» خانيم اۇزو دە «تبريز» حسرتى ايله عۇمور سورموش چوخ آدليم بىر شاعيره دىر.

سليمان رستمه

شاعير: مدينه گولگون

سنى هر گۇرنده اوچور خيالىم
ياديما ان گۇزل بىر دوران گلير.
ائله بيل عۇمرومون خزان چاغيندا
گاه گونش گۇرونور، گاه دومان گلير.
يئنه خاطيريمده قالميسان ائله،
شينئللى، چكلى او هئيكلىنله.
ئشيتديم گليرسن، چيخديم ساحيله،
دئديم قارداشيمدير، بو مئهمان، گلير.
يولونا گول سپدى ائل طاباق-طاباق
نچه دوست ائوينده سن قالدين قوناق.
نه واخت او گونلردن سۇز دوشور، آنجاق
ياديما كپزله ساوالان گلير.
تبريز قيزلارينا قزلر دئدين،
منى اونوتمايىن گۇزلر، دئدين.
بو باغلار، چمنلر، بو گوللر، دئدين،
منه دوغما گلير، مئهرىبان گلير.
ايندى او گونلردن نچه ياز گئچير،
بيليرم قلبيندن هانسى سۇز كئچير.
هيجرانين قوينوندا عۇمروموز كئچير،
آنجاق چوخلارينا بو آسان گلير.
نلر چكديرمدى زمانه بيزه،
داغ داغا قووشدو، دنيز دنيزه.
گون او گون اولسون كى قوجا تبريزه
دئيم آچ قوينونو، "سليمان" گلير...

امام ویردی سامانی (ایمان) دن شعر لر

حاق جۇوهری

حاق جۇوهری سوزموشسه بیرقانادان
جان تئلرین دوز موشسه بیر هانادان
اینسانلاری بیر آتادان آنادان
یاراتمیشسا بیزی باشاسالان یوخ

اوجور سه بیز وار گرہ یی بیر گزک
بیر یاییلیب بیر آییلیب بیر سزک
دوشونجه میزعلم ایله وورسون بزک
باش چیخاراق بیری چاپیب تالان یوخ

بیرسه آتا بیزلرده بیر بار یناق
آرخا بیریک اووئیلیکدن آریناق
یول بیر اولوب حاق ایپینه ساریناق
حاق داگورسون بنده سینی چالان یوخ

اینسانلاری یوللانیدیراق بیر یولا
مرزی پوزاق یئر یووا میز بیر اول
جیبلریمیز بیر بوشالیب بیر دول
ییغما نه چین آج یووا سیزبالان یوخ

دونیانی سانمایاق منیمدیر سنین
گؤیلردن آزدیراق بولانلیق چین
زیروه یه قالدیراق اینسانلیق شنین
آیب دویاق بو دنیا دا قالان یوخ

یئر یارادان حاق دی یئر گؤی اونوندو
اینانمازین عاغلی آزیب جونوندو
دونیا وارینسا خالاتین دونوندو
قازما ایزی دوز له مه یه مالان یوخ

دؤولت گرہ ک ایشچی لرہ ایش قورا

یوخ ایشچینی ایش سوراغیندا یورا
ایش آرزیسیندا صفه ایللر وورا
سون قاییدا پارتی پولون کالان یوخ

آلتی میللیارد اینسان دنیا گؤزونده
کیمسه یاریر کیمسه زاریر کؤزونده
یاخما دئیہ ن چولقا لانیر سؤزونده
گؤز گؤره سی سؤزلریمده یالان یوخ

حاقسا سؤزوم دوداقلارین بوزمه گل
بیرلیگ ایپین پارچالا ییب اوزمه گل
ساغ سول آدین آنلاغیما دوزمه گل
دئمه «ایمان» دویغولارین آلان یوخ

سارالما

ایسته ییر سن زامان سنی سرو، اویا
کمالیوین بوی آتماغین ائل دویا
بابک اولوب یاناقلارین آل بویا
کس سه لرده قوللاریوی سارالما

اوجالیغی آلماق اولماز پارای لا
ایلقار ایزین سورون گینه ن سارای لا
عار آته یین دامغالاما قارای لا
یاخسالاردا قارالتیلار قارالما

لووحو وبقارلا دیب «حجر» تک قادین
حایادا پارلادیب قادینلار آدین
وفادا آنلادیب حایاتین دادین
لووحو دایاز وفاسی آز یار آلما

گئچمیشله رین گؤرنه اوجایاشارمیش
کوکره ینده دنیزلر تک داشارمیش
روم قئیصری قانشاریندا چاشارمیش
الدن آتیب ترلانیوی سار آلما

زمان کی دیده چون بابک ، یلی از مجمرِ آذر
 ز رُخ با خون بَرَد زردی، چه خونی رنگ بالا را
 تبار ترک شیرازی، ز قشقائی و نادرهاست
 زهی مینایِ الماس و، فروغش کوه و دریا را
 زهرمزگان بساطی آر ، بیستند پرتقالی ها
 زبیمِ شاه عباس و ،فتوحش آذری ها را
 هزاران هفت سال افزون ، سومر درآسیا ، قفقاز
 نوشته خط برآحجار، از قوانین و الفبا را
 زخالی فیض بر بردن، نشان از حُسن و زیباییست
 تو هم بر دل نگیر «ایمان» ،بناز آن ترک زیبا را

یاد آرم

چو یاد آرم ز ناقلها ، تهی مغزند جاهلها
 نمی گنجد به عظم گه، ببازند عقل عاقلها
 نشین گویی به پا خیزند، نشینند ار ذهی برپا
 بدین سان کی توان دادن، تمیز حق را ز باطلها
 ز چوونش عقل درماند، چه کار از دستان آید
 زسویی هم تباریها ،زهم گیرند فاصلها
 کسی را هم نیازی گر، ندانندش چه می خواهد
 مگر طفلان ز هشیاری ، سر آرند از معادلها
 جد و اجداد ایرانی، سَلَف از جهل و تاریکی
 گریزان نور و عرفان را، بسی پرورده در دلها
 اگر ما خود نیابیم و، ندانیم از کدام آلیم
 خیانت های آنی را ،نبخشایند راحلها
 «مگر خالق کند یاری ، ز وا بیرون رهد «ایمان
 نخواهد مر توان رستن ،زگیرو بند جاهلها

حاقلا گینان اولار گنده ن یوللاری
 چیخار گینان یولدا بیتنه ن کوللاری
 قوپار گینان اجنبی دن زوللاری
 یار آزدیران سوزمانیدان وار آلما

یاشاسینلار آر قادینلار آرنلر
 یایدان اوخ سیچرادیب یاغی سرنلر
 ظالیمه اؤن گه لیب سینه گرنلر
 شنلی ائلی آسسالاردا دار آلما

قاراداغین قافلان گه زر داغلارین
 به زر نار چیچه یی «هاراس» باغلارین
 کلئیرین گووروب باهار چاغلارین
 جنت آنسان آیری باغدان نار آلما

«دیوری» داغی «بذ» قالاسی «هشته سر»
 سئهراما «دیزمار» گونون آنلین که سر»
 اوچ قارداشی «اوندان اوجا مختصر»
 چیچک له نن گولشه نیوه خار آلما

آلتین اولان توپراغینا داشینا
 اینجی ساوران ائل اوبانین باشینا
 ویقارلی قاتلان زامان یاشینا
 ایمان «یاخان داغلی کوزدن پارآلما»

ترک شیرازی

دلا آن ترک شیرازی ، دمی آرد دل ما را
 بعیدم باشد از ترکان، چنین نقدی زلیخا را
 زترکان دُخت چون «سارا»، دل آر بندد شبانی را
 ربّایندش به اجباری، بخواهد ابر بارا را
 ندایش ابر آرد بر، شود با سیل همبستر
 زجان بریازد ایثاری، نشان از شآن والا را
 چو شیرین خسروی را هم، به دل ورزی نگیرد باز
 که عمری از برش فرهاد ، همی کندست خارا را

کیشلیک درسی (۷)

سالاطین احمدلی

ارمنی حیاسیز-حیاسیز رانتیکین اوزونه ایریشدی. رانتیک جانینی دیشینه توتوب دینمه دی.

- آرا، نه گۆزونو دۆیوب، باخیرسان؟

رانتیک دونوب قالمیشدی. نه جاواب وئره جگینی بیلیمیردی. هر حالدا جانینا قورخو دولموشدو، ایندی اونلارین نه دوشوندویونو دئییه سن یاخشیجا آنلا بیریدی. هاندان-هانا او بیرى ساققاللی سیلاحی نین قونداغی ایله رانتیکین بؤیرونه توخوندو. داراقلی تزه آتوماتلاری، هله اوسته لیک تاپانجالاری دا وار ایدی. ایندی بؤیرونه توخونان سیلاحین ایستیلیگی گولله نین اؤزو کیمی اونون جانینا ایشله بیریدی. رانتیک سانکی بدنینی دئشیب کئچمیش گولله نین هؤلوندن قیوریلدی. اونون داخیلدن کئچیردیگی گرگینلیک اوز-گۆزوند ده عکس اولونوردو. هوندوروبی ساققاللی الینی باشی نین آلتینا قویوب اوزانمیشدی. ائله بئلجه ده یانینداکی ساققاللی ارمنیه دئدی:

- آرا، اونو یاخشی باشا سال.

بو دفعه ساققاللی ارمنی آتوماتین قونداغینی چئویریب، رانتیکین گيجگاهینا سؤیکه دی. دئییه سن، رانتیکین بدن کئیمکده ایدی. بیرجه اونو حیس ائلدی کی، ارمنی دانیشیر:

- گرک بیز ده سنین قونداغین اولاق.

- هه، اولار. من اؤزوم بیر گون سیزی دعوت ئدرم.

- آرا، سنین دعوتین لازیم دئییل. بیز اؤزوموز کئفیمیز ایسته ینده گه لریک.

رانتیک ایستمه سه ده راضیلاشیرمیش کیمی باشینی تپتیدی.

- هه، ایندی گنده بیلرسن، بو گئجه نؤوبه ده یک. بیر

آرخابین واختی گه لریک.

رانتیک اونلارین یانیندان آیریلیب فیکیر ایچینده ئوه گلمیشدی. احوالاتی گولزارا دا دانیشمیش، آما اوشاقلارا بیر سؤز دئمه مه سینی تاپشیرمیشدی. دوشونوردو کی، اوشاقلار قورخارلار. اوراسینی دا فیکیرلشمیشدی کی، ساققالیلارین بو جور دانیشماقلاری دا یقین ایچکی نین تاثیریندیر. هله لیک مونئی نین امری اولماسا، بو اجلاقلار بیر حرکت ائله مزلر. آنجاق گۆرونور گئجه سنگرده یاتان بو اجلاقلار نه دوشونوبلرسه، مسله نین نه ایله قورتاراجاغینی دوشونمه دن بو گئجه واختی اونلارین ائولرینه هوجوم چکیبلر. چوخ احتمال کی، اونلار سیلاح زورونا اؤزلری نین چیرکین عملرینی حیاتا کئچیره بیله جکلرینه امین اولوبلار. گۆزلری

- گۆتور ایچ، بیزیم ارمنی ایگیدلری نین شرفینه.

رانتیک استکانی الینده توتوب خئیلی تردود ائلدی. حیس اولونوردو کی، ایچمک ایستیمیر. آما بونلاردان یاخاسینی نئجه قورتارسین، بونو دا بیلیمیردی. غضبله بیر الینی توفنگه اوزادان ارمنی نین گۆزلرینه باخدی. هله آخشام دوشمه میشدی. گونون ده سارالتیسی داغین او طرفینه آدامامیشدی. ارمنی نین گۆزلریندن نیفرت یاغیردی. حیس اولونوردو کی، بیر آز او یان بو یان اولسا، بیر گۆز قیرپیمینداجا گولله اونون بدنینی دئشیک-دئشیک ائده جک. رانتیک باشا دوشدو کی، یئگانه چیخیش یولو، یاخاسینی قورتارماق اوچون اونلارلا شن، مئهریبان داورانماقدیر. استکانی باشینا چکدی.

- آخبر جان، نئجه توند عاراقدی.

- هه، بس نئجه؟ تورکلار بیزیم عاراقلا کئف ائله ییرلر. ایندی بوندان سونرا ترسینه اولاجاق. بیز اونلارین وار یوخلارینی اللریندن آلاجاغیق. اؤزلرینی ده بورالاردان قوواجاغیق.

او بیرى ساققاللی ارمنی ده صؤحبتہ قاریشدی:

- یوخ، آرا، هله یوخ. هله اولجه اونلارین قادینلارینی، قیزلارینی اسیر گۆتوره جیک. بس بیز کئفیمیزی نئجه ائتمه لیک؟ گرک بئله اولسون.

رانتیک بیر تهر اؤزونو اله آلیب - آخبرجان، ایجازه وئرن، من گئدیم، اوشاقلار ائوده گۆزله ییرلر، - دئدی.

- سن یاخشی بیلیرسن کی، تورکلار بورجلو قالمیلر. باخ ایندی سن بیزیم قونداغیمیز اولدون. - هوندوروبی ساققاللی

بورددا خئیلی سیلاح-سورسات وار ایدی. ال قومبارالاری، چوخلو پاترون داراقلاری، ایکی اوتومات... اکرم اوتوماتین بیرینی چیینینه آلدی. سیلاحین کوپو آز قالا یئرہ دیپردی. بهرام دا او بیرى سیلاحی گۆتوردو. قومبارالاری، سیلاح داراقلارینی حربی صحرا چانتالارینا ییغیدیلار. چانتالاری دا ائله سن-گردن گۆتورموشدولر. فیشنگ آتان سیلاح دا وار ایدی. بونو دا آیدین گۆتوردو. - هه، گندک، اوشاقلار.

اونلار احتیاطلا، اطرافا باخا-باخا یاریمگیلمیش وضعیتده مئشه نین ایچریسینه دوغرو ایره ليله دیلر.

بو واخت رانتیک ده اونلارین یانینا چاتمیشدی. ایتین جسدینی یئرہ قویدو. بوز ایتین گۆزلی آچیق ایدی. ائله بیل کی، صاحبی نین یولوندا اؤلومگیندن پشیمان اولمادیغینی دئمک ایسته ییردی.

ارمنی قاپینی آشیراندا ایت اونون اوستونه جوموموشدو. ائله بیل کی، اونا دئمک ایسته ییردی کی، هر ائوین، هر عایيله نین اؤز سرحدی وار، سن مونتئئ مثلکونینانین ایتین، اونون کئشیگینی چکیرسن. سه نین ایکی آياغین، ایکی الین وار، گویا کی، اینسانسان. آنجاق سنین بئینی نین ایچینی چیخاریلار. اورایا ییرتیجی بئینی یئردیلر. سن هئچ واخت دؤنوب اینسان اولمایاجاقسان. اینساندان ایتہ دؤنمک موردارلیقدیر، منسه دؤردایاقلی ایتہ. بو ائوین، خیطین کئشیگینی چکیرم. بورانی قورویورام. سن منیم کئشیک چکدیگیم یئرہ گله بیلمزسن. لاپ الینده کی سیلاحلا منی اؤلدوررسن، سن ایت کیمی گبرمکدن قورخارسن، اما من اینسان کیمی اؤلمکدن قورخمارام. اونا گۆره کی، منیم نظریده اصل اینسان گرک اینسانا ال قالدیرماسین، اینسان اینسانا خیانت ائتمه سین. - رانتیک بو دوشونجه لر ایچریسینده ایتی ايله هله جانلی کیمی صؤحتلشیردی. اؤزو ده سانکی ایتینی دینله ییردی. ایت بو اولوب-کئچنلری تزه دن دانیشیردی. دانیشدیقجا دا سانکی اونون ایتلیکدن چیخمیش اینسانلیغا دؤنموش سیماسی رانتیکین گۆزلیرینی نین قارشیسیندا جانلانیردی. رانتیک ایکی دفعه الینی ایتین باشینا چکدی، توکلرینی سیغاللادی، گۆزلی دولدو. اورگیندن قارا قانلار آخیردی. بو، سانکی عایيله نین ایلک ایتکیسی ایدی. رانتیک دوشونوردو. «قانی قانیمدان اولان سویداشلاریم منیم عایيله مین اوزرینه هوجوم چکیرلر. اینسانلیغی اونودوبلار، وحشیلشیلر. بیر گون گه لر غدارلیقلاری اؤز باشلاریندا چاتلایار. سنسه هئچ نه یه

قیزمیش، عاگیللارینی ایتیرمیش بو وحشیلر نه ايله قارشیلشاجاقلارینی، سونلوغو مونتئیه نئجه ایضاح ائده جکلرینی ده دوشونمه ییلر.

رانتیک صؤحتینی قورتاردی. قورخو، واهیمه باش وئرن حادیثه نین تاثیرى یاواش-یاواش چکیلیردی. شوبهه سیز، هاوا دا بیر آزدان ایشیقلاشماغا باشلاپاجاقدی.

بیردن آیدین یوخودان آیلیمیش کیمی، - بونلارین سنگری یاخیندادیر، ائله می؟ - دئیہ سوروشدو.

- هه، هه، البته، یاخیندادیر. - سن دئییرسن کی، سنگرده اونلاردان باشقا هئچ کیم یوخ ایدی.

- هه، من بیلیرم بونلار ایکی-ایکی نؤوبه چکیرلر. اؤزلیرینی ده چوخ قورخوسوز-هورکوسوز آپاریرلار. دوشونورلر کی، سیزلردن هئچ کیم داغلاری آشیب بورالارا یاخین گله بیلمز.

- اگر اوندان بئله دیرسه... - آیدین سؤزونون داعوامینی گتیرمه دی.

بهرام ال آتیب ارمنی نین پالتاری نین چیینیندن یاپیشدی. - ه، بو زیرپینی دئییرسن ایندی اورایا سورویک؟ - دئییب آیدی نین اوزونه باخدی.

- هه، دوز باشا دوشموسن، بهرام. رانتیک ده کؤمک ائدر. - رانتیکه طرف باخدی. رانتیک ده دئیہ سن اونلارین نه ائلمک ایسته دیکلرینی آنلا ییردی. آیدین سؤزونه داوام ئلدى:

- من اکرمله باییرداکینی، سن ده رانتیکله بونو گۆتورون، سنگره آپاراق.

هئچ ۵-۱۰ دقیقه کئچمه میش، ارمنیلرین ایکیسی نین ده جسدلرینی سنگرده اوزاتدیلار. ائله آخشامدان یاریمچیق قالمیش آراق شوشه سی، یانینداکی ستکانلار دا یئرینده ایدی.

- هه، رانتیک، ایندی قالیر بیرجه ایتین مثلہ سی. گرک ایتین اؤلوسونو بیزیم گئتدیگیمیز یولدا آتاسان. گویا کی، ایت بیزیم آرخامیزجا گلیب، بیز ده اونو وورموشوق.

رانتیک هله ده نه ائده جگینی کسدیره بیلمه میشدی.

آیدین یئنہ ده تدبیرلی اولدو:

- سن هئچ نیگاران قالما. اونلار سیزدن شوبهلمیمه جک. بیز مئشه نین یوخاریسیندا بونلارین سیلاحلاریندان آتش آچاریق. قوی ایزی تامام ایتیرسینلر. ایندی سن گئت ئوینہ، اوشاقلارینی ساکیتلشدیر. اما ایتین اؤلوسونو یاددان چیخارما. رانتیک ایتین اؤلوسونو یوخارییا، مئشه نین اتگینه چیخارماق اوچون گئتدی.

...راتتيك حَيطين قاپيسيني قالديريپ دوزلتميش، حَيطده كى قارماقارباشيقلينغين ايزيني ايتيرميشدى. ايچرييه كئچيب هله ده ياتماميش اوشاقلارى نين يانينا قايتميشدى. بير طرفدن گولزار، بير طرفدن ده راتتيك اوشاقلاريني بو عاييله نين اوزرينه يثريين بلالاردان پنجره دن گون دوشوردو. سحر آچيلميشدى.

اوزون حاجى رئيسين يانيندان چيخاندا سونرا يولبويو سحر گۆره جگى ايشلرى بلانلاشديرير، بئنينده گۆتور-قوى ائديردى. هله گنجه پوللارى چيخاريپ، دفعه لرله سامميشدى. نه آلاجاغيني، كيمه نه وئره جگيني ده دوشونموشدو. هله اوسته ليك پولدان بير نئچه شاخ يوزلوک آيلىپ، آروادينا دا وئرميشدى. «ال بونو ساخلا، گرگيميز اولار»، - دئميشدى. آروادى دا شاخ يوزلوكلرى الينده او يان-بو يانا چئويريب، ديقتله باخميش، سونرا دا آغزى سولانا-سولانا دئميشدى:

- ائله ياخشى اولدو.

- نه ياخشى اولدو، آي قيز؟ - اوزون حاجى تعجوبله آروادينا باخدى.

- هئچ، دئيرم كى، بو پوللارلا سیرغالاریمی ديشيرم. منیم تاي-توشلاریمين سیرغالاری قولاقلاريندان چيگينلريجن اوزانير، گون دوشنده آدامين گۆزلىرىنى قاماشديرير.

آروادى نين بو سۆزلىرىدن سونرا اوزون حاجى نين ديلخورچولوغو اولسا دا بوروزه وئرمه دى. دئيه سن، باريشديرىجي بير سسله:

- نه بيليم، دئيرم، بلکه، احتياط ساخلاياق.

- نه احتياط؟ نئچه ايلدى جاماعات آراسينا چيخا بيلميرم. سنه دئيرم تاي-توشلارېما باخ، منه قيمت وئر.

اوزون حاجى نين آروادى «تاي-توشلارېم» دئينده ائله اوزون حاجى نين قوهوم-عقرباسيني نظرده توتوردو، رئيسين آرواديني نظرده توتوردو. تويدا، بايرامدا قولاغينا تاختديغى سیرغالار، بونونداكى بويونباغيلار گۆزلىرىنى چوخ قاماشديرميشدى. ائله ايندى ده اليه فرصت دوشدويو اوچون بئله دئيردى و يقين كى، بو فرصتى ده الدن وئرمك فيكرى يوخ ايدى.

دئيه سن، اوزون حاجى رئيس قوهومونون يانيندان چيخاندا اونون دئديگى آخيريىنجى سۆزلىرى هله اونوتماميشدى: - «باخ ها، بو خالقين پولودور، بو پوللارلا احتياطلى داوران، واخت گه

باخميايلاق، اؤزونو قاباغا وئردين. بو آلچاقلارين گولله سينه توش گلدين. بلکه، بير گون بو قاريشميش هاوالار تمیزلندی، دورولدى. من گله جگين اينسانلارينا سه نين ايت صداقتيندن دانيشاجام. سه نين نئجه اؤلدويونو، سه نين نئجه اؤزونو هلاک ئنديگيني دئيه جگم. آدلارى اينسان اولان ارمىلىرين غدارليغيني اينسانليغا سيغمايان عمللرينى سنين ايت فداكارليغينا موقاييسه ائده جگم». راتتيك ايتين باشى نين اوستونده داينيب فيكره گئتميشدى. او، ايللرين سيناغيندان چيخميش دوستو ايله ويدالاشيردى.

بو آنلاردا آيدين دا، بهرام دا، اكرم ده ساكيت داينميشدىلار. اصلينده، آيديني و ائله او بيرى گنجلىرى دوشوندورن او ايدى كى، بو آداملارى - راتتيكى و اونون عاييله عوضولرينى - بو گوناھسيز اينسانلارى اودون-آلوون ايچينده قويوب گئديرلر. آيدين ديقتله راتتيكه باخيردى. ايتين تيمثاليندا سانكى سونونجو اوميديني ايتيرميشدى. اونون باشقا بير مودافيعه چيسى يوخ ايدى. حاديثه لرین سونراكى گئديشى اونو هارا چكه جكدى؟ هر حالدا باشيني قالديريپ بو ايلک بلادان اونو خيلاص ئدن گنجلره ميننتدارليقلا باخدى. اونسوز دا گۆزلىرىنه دولموش ياش ياناقلاريندان اوزو آشاغى آخيردى. بير-بير آيديني دا، بهرامى دا، اكرمى ده قوجاقلایيب باغرينا باسدی. اونون گۆزلىرىندن آخان ياش حياتين برکينه-بوشونا دوشمه ميش بو قوچاق جاوانلارين اوزونو ده ايسلاتدى.

- بلکه، سيزه مئشه دن كئچنه قدر كۆمك ائديم. - راتتيك گنجلىرين الينده كى دولو كيسه لرین بيريندن ياپيشدى.

- يوخ، يوخ، ايندى بير آزدان سحر آچيلاجاق. سن تعجیلی گئرى قايت. هئچ نه اولماييميش كيمي اؤز حياتينا داوام ئله. ياخشيدير كى، سنين ئوين قونشولارين حَيطلريندن آزاليدير. باش وئرن حاديثه لردن هئچ كيمين خبرى اولمادی. هله ليک آغزینی مؤحکم ساخلا. گۆرك سونراسى نئجه اولور؟ - آيدين دوستلارينا حرکت امرى وئردى: - گئتديک، دوستلار. بير آندا جاوانلار مئشه نين قاراليغيندا گۆزدن ايتديلر. بير آزدان آشاغيلاردا - اوزاق اوفوقده دان قيزارتيسى گۆروندو.

وادينين او تاي-بو تاييندا تيکيلميش ائولرين حَيطيندن آرابير ايت هوروشمه سى ائشيديليردى. تک-تک خوروزلار بانلاييردى. دئيه سن، اينسانلاردان داها تئز هئيوانلار سحرين آچيلديغيني بيلير.

اوتومات دا چكدى. و بئلجە «كوچوك بىلن» سۆزۈ داھا اونون اوزونە قارشى دئيىلمە دى. اما دئيه سن، ھلە كى، «كيچىك بىلن» آدى ايله بارىشىردى.

اوزون حاجى نين آختاراجاغى آدام تئل مەمە ايدى. اصليندە، اونون آدى «مەمە» اولسا دا، باشى نين قاباغيندان توكلىرى اوزادىب، يانا دارادىغينا گۆرە آدىنا «تئل مەمە» دئىيردىلر. تئل مەمەدىن دە الينە تاپانجا كئچمىشىدى. او دا اۆز دستە سى ايله ھردن ايدارە مودىرلىرى نين قاپىسىنى دۆيمە دن ايچرى گيرىر، تكليف اولونمادان كابىنئندە مودىرلە اوز-اوزە اوتوروردو، تاپانجانى دا او ساعات چىخارىب استولون اوستونە قويوردو. مودىرلر دە كى، اۆلكە دە وضعيتىن دىيشدىگىنى ياخشى گۆروردولر. اونا گۆرە دە ال-اياغا دوشور، كاتىبە يە چاى گتيرمگى تاپشيري، اۆزلىرى دە كرئسلودان دوروب، تئل مەمەدىن و اونون كىمىلىرى نين قاباغينا استول چكىب ايلشيردىلر.

- ھە، قارداش نە ياخشى گلمىسن؟

تئل مەمە آرتىق بو سۆزلرە آليشمىشىدى. اونا گۆرە دە بىر آزا سايمازيانا:

- ھىچ... دندىم گۆرك نئيلە يىرسىنيز؟

اتلىك ايدارە سى نين مودىرى يالتاق-يالتاق الينى اوزادىب تئل مەمەدىن پئنجىكى نين اوجونو دوزلندى. باخاندا بدنىنە ويچ-ويچە سالان تاپانجانى بىر قدر كنارا چكىمك ايستە دى. تئل مەمە اوندان قاباق الينى تاپانجانين اوستونە قويدو - يعنى كى، توخونا بىلمەسن. سونرا دا تئل مەمە اۆزونو او يئره قويمادان گۆزۈ ايله كابىنئتىن ديوارلارنىنى نظردن كئچىرە-كئچىرە دئدى:

- ھە، مەن دە دندىم گۆرۈم بىر نئيلە يىرسىنيز؟

- اشى، نئيلە جىك؟ آداش، گۆرۈرسن ئوئىمىزى يىخىلار.

اتلىك ال مەمە ائلە باياقكى يالتاق اداسى ايله تئل مەمەدىن اصل آدىنى يادا سالىردى.

- ھە، يوخاى، بىر دئە گۆرۈم، نىيە دئمىرسىنيز تئل مەمە نە يئىير، نە ايچىر؟ ارمنىلر باشىمىزىن اوستونو كسدىرىلر. خالقىن كئشىگىنى تىكجە مەن چكىم؟ - تئل مەمە تاپانجانى الينە گۆتۈروب، كوپو ايله ستولون اوستونو تاقىقتادتى. سونرا دا ديوارىن كونجوندە تور قورموش ھۆرۈمچىگىن آغزىندا چاپالايان مىلچىكى گۆستىرىب:

- بىر اورا باخ. - ھارا؟

لر، حسابى چكىلر». اوزون حاجى ايستە مىشىدى كى، گئرى دۇنوب پوللاردان گۆز-قولاقلارلاجاغىنى دئسىن. بىر قىپىگىنە دە ھارام باخمايلاجىنى دئسىن. اما پولكوونىك بىلن ايمانووون بىچ-بىچ آلتدان-آلتدان گولدويونو گۆرۈب: "ياخشى، ياخشى، آرخايىن اول»، - دئمىشىدى. اونو دا باشا دوشموشدو كى، بو پوللار تىكجە رئىسىن تاپشيريقلارى اوجون دئىيل، ھەم دە اونون اۆزونون صداقتلە خىدمەت ائدە جگى نين حاقىدەر. رئىس گئىچ-تئز بو صداقتى اۆز گۆزلىرى ايله گۆرمە لى ايدى. گۆردويونە اينامى، عاغلى ايله كسدىرمە لى ايدى. ايندى آروادى نين ھىككە سىنە بىر جاواب وئره بىلمە يىب راضىلاشمالى اولموشدو: «شى، اونسوز دا بو پول بىزىمدىر. اونو نئجە خرلە يرىك، اۆزۈمۈز بىلرىك».

سحر تئزدن اوزون حاجى شەرىن مركزى كوچە سىنە چىخدى. اونسوز دا آخشامدان كىمىنلە گۆرۈشە جگىنى دە قىطىلىشىدىرمىشىدى. آزا-چوخ آرالىقتا كى «قان-قان» دئىن اوشاق-لارى تاپمالي ايدى. بونون بىرى كىچىك بىلن اولمالي ايدى. جاماعات پولكوونىكە بۆيۈك بىلن دئىيردى. كىچىك بىلن ايسە اينستىتوتو قورتارانان سونرا آناسى نين كۆھنە تانىشلارلى و باجىسى نين كاتىبە ايشلە دىگى شۇعبە مودىرى نين - مەھمانىن واسىطە سىلە رايكومدا ايشە دوزلىمىش تاي-توشلارلى نين دئدىگى كىمى، بىر آزا اورادا آوارالانمىشىدىر. ايندى دە اۆزونون دئدىگى كىمى زامانى گلىب چاتمىشىدى. دونجىن يانىندا قويروق بولادىغى رايكوم ايشچىلىرى نين گۆزلىرى نين ايچىنە «بوردا مەن، باغداددا كور خلىفە»، - دئىيردى. ايشىن كۆكۈ دە بوندان عىبارت ايدى كى، مركزدن گلىب، اۆزلىرىنە داياق آختارانلار بىر طلبە يولداشى نين آدىندان اىستىفادە ائدىب، تانىش چىخمىشىدى. بىر-ايكى دفعە سىفارىشلە پائىتاختا چاغىرىلىب، اونونلا سۆز-صۇحبت ئندلىرىن دئىە سن اينامىنى دا قازانمىشىدى. قىساسى، اونا بىر اوتومات دا وئرمىشىدىلر. بالاجا بويو ايله اۆزونە سىغمايان كىچىك بىلن اوتوماتى چىيىنىدن آسىب، آرالىقتا گزىشىر، ياواش-ياواش اۆز دستىسىنى يارادىردى. قاباقلار اونا دالدادا يوخ، ئلە اوزونە قارشى كوچوك بىلن دئىيردىلر. «كوچوك بىلن ھارادىر؟» «ياللانماغا گئدىب» ايفادە لرىنى ايشلە دىردىلر. تاي-توشلارلى اونون حاقىندا بو جور دانىشماغى ئلە كىچىك بىلە نين حالال حاقى بىلىردىلر. اما گئت-گئدە كوچوك بىلن اۆز آدىنا سىغىشمادى، حتى يانىندا كىلاردان بىرى «كوچوك» سۆزونو ايشلە دندە اوستونە

مکتوبلار (۱)

غضنفر پاشاییو

آذربایجاندا گن دوست سئسی

ایراک (عراق) تورکمنلرینین جان دوستو و عزیز یولداشی پروف. دؤکتور غضنفر پاشاییوون کارداشلیک آچوک سیجاک بیر مکتوب گلدی. ایراک تاقی تورکمنلرین و حتتا کرکوکون باکو داکا تمثیلجیسی و حتتا بویوک ائلچیسی، بنیم قناعتیمه پاشاییوون دیر.

پاشاییوون وقف باشکانی عزالدین کرکوکیه گؤندردیغی بو مکتوب تاقی سیجاک دویقولاری، سیز دئغئرلی اوکویوجولاریمیزلا دا پایلاشماک ایسته دیم اونون ایچین بو مکتوبو عیننن یاییملاپاراک، دئغئرلی دوستوموز و عزیز کارداشیمیز موحتترئم پاشاییوون، بورادان بینلرچی سئوگی و شوکران یوکلو سلاملار یوللوپور، بوتون جان آذربایجان آ تئلافئر دئن مئندئلی، یه کادار کوچاک دولوسو سئوگیلر سونویوروز.

پروف. دؤکتور صوبچی ساعتچی

سایین عزالدین کرکوک

حؤرمئتلی عزالدین بی! هر دفعا «کارداشلیک» درگی سینین یئنی نؤمره سینى (سایى سینى) آلندا، ایلک اولاراک سیزه

یارادان، دان جانساغلیغی آرزولاییرام. سونرا ایسه بوتون ایشلریمی بیر یانا کویاراک بیر نفئسه درگی سونا کیمی اوخویورام. بعضن آجیلى-شیرینلى گؤز یاشلاری تۆکورم. درگینین سون نیسان-هازیران ۲۰۰۳ سایى دا ایسیثنا اولمادی. خصوصن ارشات هورموزلو، پروفیسورلار صوبچی ساعتچی و ماهیر ناکپین کرکوک، ه سفرلری باره ده یازیلاری منی حال-دان-حالا سالدی. سانکی من ده اونلارلا بیرلیکده کرکوکو زیارت ائتدیم.

عزالدین بی، صمیمیتله دئییرم، سیزین درگی بیر علم مرکزینین گؤره بیلئجئیی کادار بویوک ایشلر گؤرور. درگینین هر ساییندا سانباللی علمی ماکاله لر، تئدقیقات ایشلری چاپ اولونور. درگینیز بویوک بیر نومونه مکتبینه چئوریلیب. من پروفئسسور دؤکتور صوبچی ساعتچی «طرزیباشی،نین اؤلومسوز کوللیاتی» ماکاله سینه گؤره دریندن تشککور ائدیریم. آنا طرزیباشی چوخ بویوک عالیمدیر. صوبچی ساعتچی اونون یارا-دیجی لیغینا لاییقینجه کیمت وئرمیشدیر. جئنگیز بایراکتارین «نسرین اربیل» ماکاله سی ده چوخ مطلبلردن سؤز آچیر. پروفیسور دؤکتور کامیل نریمان اوغلو ایله گؤندردیینیز کیتابلاری آلدیم. چوک-چوک تشککور ائدیریم.

ایراک تورکمانلارینین لهجه سینه حصر اولونموش لوغت و صوبچی ساعتچینین «ایراک تورکمانلاری» کیتابلاری چوک گرئکلی اولدو. منیم ۲۱۲ صایفادان عیبارت «کرکوک دیالکتینین فونئتیکی» کیتا-بیم چاپ اولون دو. ائیلولون اوولینده ۳۱۶ صایفانی ایچینه آلان «کرکوک فولکلورونون ژانرلاری» کیتابیم ایشیک یوزو گؤرئک. کیتابین رئاکتورلاری آکادئمیک بکیر نئبیئو و پروفئسسور ماهیر ناکپدیر. میللی بیلیملر آکادئمیزده ایسه بویوک حجمده «کرکوک دیالکتی» کیتابیمیز نشر اولونور. کیتابلار اینشالله ائیلول آییندا ائیلینیزه چاتاچاک.

عزالدین بی، «آلتون کؤپرو» درگینیز ده هر واخت ائلیمه چاتیر. سون سایدا صوبچی ساعتچی قارداشیمین «موناکاشا ائتمک» ماکاله سی گئنچلره یول گؤسترئک، عوثمان اوغوزون آذربایجانلا باغلی «فوزی اکرم طرزی اوغلو» ماکالئه سی گئنچلره اؤرنک اولماک باکیمیندان سئچیلیر. خالقیمیز نامینه گؤردویونوز بویوک ایشلر یولوندا سیزه یئنی اوغورلار و جانساغلیغی دئیئیرئم.

قضنفر پاشاییو

* باخ: «قارداشلیق» درگی سی، ایستانبول، ییل ۵، سایى ۱۹، ۲۰۰۳.

Xudafərin

Türkçə - Farsca

AĞUSTOS 2016 – İL 12- SAY 142-ELMİ-ƏDƏBİ-KÜLTÜRƏL DƏRGİ

MAHAĞALI ŞƏDİ

